

CENTER POSLOVNE ODLIČNOSTI
EKONOMSKE FAKULTETE UNIVERZE V LJUBLJANI

CELOVITA ANALIZA UČINKOV IZVAJANJA SPORAZUMA CETA
NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO IN PRILOŽNOSTI, KI JIH
SPORAZUM PRINAŠA ZA SLOVENSKA PODJETJA,
POTROŠNIKE, OKOLJE IN ZAPOSLOVANJE

dr. Jože P. Damijan

dr. Črt Kostevc

dr. Tjaša Redek

dr. Katarina Vatovec

CENTER POSLOVNE ODLIČNOSTI
EKONOMSKE FAKULTETE

**CELOVITA ANALIZA UČINKOV IZVAJANJA SPORAZUMA CETA NA
SLOVENSKO GOSPODARSTVO IN PRILOŽNOSTI, KI JIH SPORAZUM PRINAŠA
ZA SLOVENSKA PODJETJA, POTROŠNIKE, OKOLJE IN ZAPOSLOVANJE**

dr. Jože P. Damijan
dr. Črt Kostevc
dr. Tjaša Redek
dr. Katarina Vatovec

Ljubljana, december 2020

Pojasnilo o omejitvi odgovornosti

Center poslovne odličnosti Ekonomske fakultete (CPOEF) je analizo izdelal po naročilu Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo (naročnik). Analiza je v celoti neodvisna od interesov naročnika ali z njim povezanih oseb. CPOEF kot pravna oseba in avtorji analize kot posamezniki ne prevzemamo odgovornosti za morebitne negativne posledice te analize za naročnika ali z njim povezane osebe.

POVZETEK

V študiji ocenjujemo učinke začasne uporabe sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo s pomočjo različnih metod: pregleda literature, sekundarnih podatkov, s pomočjo modelske simulacije in primerjave modelskih ocen z dejanskimi učinki, ankete ter globinskih intervjujev. Poseben segment predstavlja tudi pravna analiza.

V prvem delu ocenjujemo v kolikšni meri se je liberalizacija medsebojne blagovne menjave, do katere naj bi po sporazumu CETA prišlo najkasneje sedem let od uveljavitve sporazuma, in delnega znižanja ovir v trgovini s storitvami, odrazila v dejanskih trgovinskih tokovih med državama. Učinke liberalizacije trgovine analiziramo tako na agregatni ravni kot na ravni posameznih panog. Pri tem je poseben poudarek na analizi panog, ki so bile v modelskih simulacijah učinkov sporazuma CETA izpostavljene kot posebej občutljive. Analizirali smo tudi morebitne učinke liberalizacije trgovine na tokove neposrednih investicij med državama.

Učinki liberalizacije trgovine na BDP. Učinke liberalizacije trgovine s Kanado smo ponovno ocenili (po dveh scenarijih) na podlagi novejših podatkovne osnove (z modelom GTAP 10). Podobno kot v predhodni študiji iz leta 2015 ugotavljamo, da naj bi uveljavitev sporazuma CETA imela na slovensko gospodarstvo razmeroma neznamenit vpliv. Simuliran kumulativni učinek na rast BDP naj bi znašal približno eno stotinko odstotka (v razponu med 0.006 % in 0.013 % BDP) v 10-letnem obdobju oziroma okrog tisočinko odstotka na leto. Seveda dejanske realizacije tako nizkega potencialnega učinka na rast BDP ni mogoče opaziti v dejanskih podatkih o dinamiki BDP po začetku začasne uporabe sporazuma CETA. Slovensko gospodarstvo je bilo v letih 2018–2019 v visoki konjunkturi (4.4 % rast v 2018 in 3.2 % rast v 2019), v kateri se tisočinka odstotka dodatne rasti izgubi.

Učinki liberalizacije trgovine na trgovinske tokove. Bilateralna trgovina med Slovenijo in Kanado na agregatni ravni naj bi v primeru uveljavitve sporazuma CETA po simulacijah z GTAP 10 porasla za 6.5 % do 13.6 % na izvozni oziroma za 6.2 % do 14 % na uvozni strani. Izvoz bi se, zaradi preusmerjanja trgovine, zmanjšal tako v EU kot v preostali svet, medtem ko bi se uvoz iz preostanka sveta nekoliko povečal.

Dejanski podatki o trgovinskih tokovih med državama pa kažejo, da se je v zgolj dveh letih od začetka začasne uporabe sporazuma CETA (2017) do lani (2019) slovenski izvoz v Kanado povečal bolj od modelskih napovedi. Povečal se je za 16.1 %, medtem ko je bila modelska napoved v razponu med 6.5 % in 13.6 %. Podobno je pri uvozu, kjer se je modelska napoved gibala v razponu med 6.2 % in 14 %, dejansko pa se je v zgolj dveh letih uvoz iz Kanade povečal za 26.1 %. Seveda pa je ta dodatna dinamika bilateralnih trgovinskih tokov med državama lahko posledica splošne visoke konjunktore in ni nujno povezana z začetkom začasne uporabe sporazuma CETA.

Podrobnejša analiza trgovinskih tokov na mesečni ravni kaže, da je pri izvozu po septembru 2017 (začetek začasne uporabe sporazuma CETA) prišlo do značilnega preloma v seriji izvoza, ko se je trend izvoza še bolj povečal navzgor (povečal se je povprečni mesečni prirastek v obsegu izvoza). Pri uvozu te spremembe dinamike nazgor po začetku začasne uporabe sporazuma CETA v agregatnih podatkih ni opaziti. V letu 2020 je prišlo celo do prepopolovitve uvoza, kar pa je najbrž posledica Covid krize.

Učinki na panožno bilateralno trgovino. Začetek začasne uporabe sporazuma CETA je pozitivno vplival tako na povečanje izvoza v Kanado kot uvoza iz Kanade, pri čemer pa je učinek na povečanje izvoza po začetku začasne uporabe sporazuma CETA večji kot učinek na povečanje uvoza. Hkrati pa zaradi sporazuma CETA ni prišlo do morebitnega preusmerjanja trgovine oziroma do tega, da bi se zaradi začetka začasne uporabe sporazuma CETA zmanjšal izvoz v druge države zaradi povečanja izvoza v Kanado (enako velja za uvoz).

Analiza na panožni ravni pokaže precejšnjo heterogenost učinkov, saj sta se izvoz in uvoz močno povečala v nekaterih panogah, v drugih pa upadla. Pri izvozu so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega izvoza električnih naprav, farmacevtskih izdelkov in drugih industrijskih izdelkov, nekoliko manj pa izvoz elektronskih izdelkov in optične opreme, kovinskih in nekovinskih izdelkov, izdelkov iz plastike, drugih transportnih vozil, oblačil in hrane. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega izvoza pohištva, izdelkov iz usnja in živil. V ostalih panogah so mesečne spremembe izvoznih vrednosti manjše.

Na uvozni strani so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega uvoza kovinskih izdelkov, nafte, farmacevtskih izdelkov, izdelkov iz papirja in drugih industrijskih izdelkov ter živil in strojev. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega uvoza drugih vozil in plovil, električnih naprav, pohištva ter motornih vozil in prikolic. V ostalih panogah so mesečne spremembe uvoznih vrednosti manjše.

Primerjava modelskih napovedi in dejanske dinamike trgovinskih tokov kaže, da gre dejanska dinamika izvoza po začetku začasne uporabe sporazuma CETA (september 2017) v isto smer kot modelske napovedi (pozitivna korelacija med obema). Najbližje so modelske napovedi dejanski dinamiki pri izvozu motornih vozil, elektronskih naprav, kemičnih in farmacevtskih izdelkov ter živil in izdelkov iz papirja in lesa. Pri ostalih panogah je diskrepanca med modelskimi napovedmi in dejansko dinamiko nekoliko večja, vendar (razen pri dveh panogah) gre v isto smer. Pri tem pa velja opozoriti, da dejanska dinamika za faktor 10 in več presega z modelom napovedano dinamiko izvoza po panogah. To pomeni, da model podcenjuje dejanske učinke glede dinamike izvoza.

Na uvozni strani pa so modelske napovedi bistveno manj precizne kot pri izvozu in dejanska dinamika uvoza po panogah – tako po obsegu kot po smeri – precej odstopa od modelskih napovedi.

Primerjavo dinamike slovenske zunanje trgovine s Kanado glede na modelske napovedi je na žalost mogoče narediti le za zunanjo trgovino s proizvodi, ne pa tudi s storitvami. Za slednje namreč ni na voljo mesečnih podatkov o zunanji trgovini po državah in na ravni panog SKD, pač pa Banka Slovenije poroča podatke o trgovini s storitvami le na agregatni mesečni ravni za vse države skupaj in le za nekaj izbranih panog.

Učinek na neposredne investicije. Slovenija in Kanada sta investicijsko šibko povezani. Stanje neposrednih naložb kanadskih subjektov v Sloveniji je praktično enako nič in se tudi po začetku začasne uporabe sporazuma CETA ni spremenilo. Nekoliko boljše je stanje na področju slovenskih neposrednih investicij v Kanado, vendar je obseg izjemno nizek. V letu 2018 je stanje naložb znašalo 15 mio EUR in se do konca leta 2019 povečalo na skoraj 20 mio EUR, kar pomeni povečanje kanadskega deleža v skupnih slovenskih izhodnih neposrednih

naložbah iz 0.2 % na 0.3 %. Pri tem pa velja opozoriti, da se levji delež teh slovenskih naložb v Kanado nanaša na finančna posojila povezanim osebam in ne naložbe lastniškega kapitala.

Učinek na občutljive panoge. Modelske simulacije nakazujejo, da naj bi bile nekatere panoge bolj občutljive na začetekčasne uporabe sporazuma CETA, med njimi so predvsem »kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo«, »proizvodnja hrane, pijač in tobaka«, »proizvodnja kemičnih izdelkov«, »proizvodnja jekla, železa, izdelkov iz kovine« ter »ostala transportna oprema«. Analiza dinamike števila gospodarskih družb v panogi, vrednosti skupne prodaje, vrednosti povprečne prodaje na gospodarsko družbo, dinamike skupnega števila zaposlenih in povprečnega števila zaposlenih za panogo pa kažejo, da v teh panogah, ki jim modelske simulacije pripisujejo največjo občutljivost na sporazum CETA, ni videti, da bi v dveh letih od začetkačasne uporabe sporazuma CETA slednji imel negativne posledice na njihovo poslovanje.

Primerjalna analiza poslovne dinamike izvoznikov v Kanado pokaže, da so v petih občutljivih panogah izvozniki vendarle nekoliko počasneje povečevali skupno prodajo, izvoz in zaposlenost kot ostala podjetja v isti panogi. Na drugi strani pa so v nekaterih ostalih panogah izvozniki v Kanado bistveno hitreje povečevali prodajo glede na celotno gospodarstvo. To velja predvsem za trgovino, promet in skladiščenje ter informacijske tehnologije in avtomobilsko industrijo. Pri rasti zaposlenosti pa so izvozniki v Kanado hitreje povečevali zaposlenost predvsem v tekstilni industriji, proizvodnji izdelkov iz lesa in papirja, proizvodnji elektronske in optične opreme, proizvodnji vozil in informacijski tehnologiji.

Analiza sprejetih zavez v okviru CETA sporazuma. Sporazum CETA na normativni ravni in v zvezi s pravnimi zavezami, obravnavanimi v tej študiji, vsebuje nekatere klavzule, po katerih je mogoče poseči in omejiti (morebitne negativne) učinke tega sporazuma na obravnavnih področjih. Sporazum CETA med drugim opozarja na pomen dela in varstva delovnih pravic, vsebuje sklicevanje na mednarodnopravne delovne norme in standarde, ki zavezujejo vse pogodbenice, poudarja ohranitev že uveljavljenih ravni varstva iz delovnih zakonodaj in standardov, vsebuje pogodbene klavzule, ki potrjujejo zavezo visoki ravni varstva življenja in zdravja ljudi tudi v zvezi s hrano in dostopom do pitne vode, ter izkazuje naklonjenost konceptu trajnostnega razvoja. Kako se bodo te zaveze uresničevale v praksi ali bo v praksi prišlo do zlorab ali bo država posegla po pravnih vzvodih in se sklicevala na zapisane klavzule in njihovo razumevanje (tudi s pomočjo razlage, dogovorjene v Skupnem interpretativnem instrumentu), ki ji na obravnavanih področjih omogočajo ohraniti svoje standarde in svojo ureditev, ni mogoče napovedati. Če pa je mogoče povezati omejeno naslovljen pravni vidik z ekonomskimi učinki, ki jih večinsko naslavlja ta študija, je mogoč sklep, da zaradi – vsaj v teh začetnih letih – majhne trgovinske izmenjave in številčno majhne delovne migracije ni pričakovati večjih odstopov od že uveljavljenih in ustaljenih standardov in ureditve.

Implikacije Covid krize. Zaenkrat Covid kriza ni imela velikega negativnega učinka na slovenski izvoz v Kanado, saj se je v letu 2020 celo močno povečal, medtem ko se je uvoz prepолоvil. Tudi implikacije dolgoročnih strukturnih procesov v svetu, ki jih bo Covid kriza še ojačala (krepitev protekcionizma, krajšanje oskrbovalnih verig zaradi politične nestabilnosti in negotovosti), so za slovenska podjetja v luči sporazuma CETA relativno benigne. Po eni strani je slovenski izvoz v Kanado relativno majhen (dobrih 100 mio evrov oziroma okrog 0.4% celotnega slovenskega izvoza), slovenska in kanadska podjetja tudi niso investicijsko povezana in ne nastopajo v oskrbovalnih verigah podjetij iz ene ali druge države, hkrati pa je Kanada izven polja globalnih strateških silnic. To pomeni, da protekcionizem, ki se krepi v trikotniku med ZDA, EU in Kitajsko, ne bi smel imeti pomembnejšega vpliva na slovenska podjetja iz vidika trgovine s Kanado. Če bi ga imel, pa – glede na nizko izpostavljenost slovenskih podjetij do Kanade – ta negativni učinek ne bi bil zelo močan.

Povzetek anketne analize in poglobljenih intervjujev

V nadaljevanju podajamo povzetek ocenjenega vpliva začasne uporabe sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo ter na potrošnike. Rezultate podajamo v tabelarni obliki.

Tabela P1: Povzetek glavnih rezultatov ankete ter globinskih intervjujev

Področje analize	Glavne ugotovitve iz ankete ter globinskih intervjujev
Pomen kanadskega trga za slovensko gospodarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Kanada v letu 2019 predstavlja 0,27 % izvoza in 0,33 % uvoza, torej je gospodarsko manj pomemben trg. - Dobrih 80 % respondentov ni prisotnih na kanadskem trgu kot izvozniki. - Skoraj 90 % respondentov ni prisotnih kot uvozniki. - Šibka je tudi posredna prisotnost na tem trgu.
Poznavanje sporazuma CETA	<ul style="list-style-type: none"> - Zelo slabo poznavanje sporazuma CETA, četrtnina sporazuma sploh ne pozna, še 60 % respondentov slišalo za sporazum, vendar ga ne poznajo ali slabo poznajo.
Predviden vpliv sporazuma CETA na gospodarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Ocenjeni vpliv je pozitiven po mnenju polovice respondentov (na EU in Slovenijo), pri oceni vpliva na sektor (kar respondenti bolj poznajo) ter na njihovo podjetje daleč prevladuje odgovor, da vpliva ne bo. - Tisti, ki so prisotni na kanadskem trgu posredno ali neposredno, so zaznali blag vpliv na dostopnost do trga, število poslovnih priložnosti in kupcev.
Interes tistih, ki niso bili prisotni v Kanadi, za prodor na kanadski trg zaradi sporazuma CETA	<ul style="list-style-type: none"> - Interes je zelo majhen, glavni razlogi so pomanjkanje interesa za ta trg (ambicije za prodor), nepoznavanje trga, odsotnost zadostnega povpraševanja, zadostnost obstoječih trgov, tudi pomanjkanje sredstev.
Vpliv sporazuma CETA na investicije	<ul style="list-style-type: none"> - Podjetja investirajo predvsem na trge bivše Jugoslavije in trge EU15, ki so glavne trgovinske partnerice. - Glavni motivi so lažji vstop na trg ciljne države ter sosednjih držav in ključnih kupcev ter okrepitev prepoznavnosti. - V Kanado so investirali le štirje respondenti.
Sporazum CETA in javna naročila	<ul style="list-style-type: none"> - Čez 40 % respondentov se nikoli ne prijavi niti na javno naročilo v Sloveniji, skoraj 80 % nikoli niti na javna naročila znotraj EU. - Oddaljeni trgi zelo nezanimivi, 96 % ali več respondentov se nikoli ne prijavi na oddaljene trge (ZDA, Kanada, ASEAN itd.).

KAZALO

1	UVOD	1
2	ZNAČILNOSTI EKONOMSKIH ODNOSOV MED KANADO IN SLOVENIJO PRED IN PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA	2
2.1	UČINEK NA MEDSEBOJNO TRGOVINSKO MENJAVO.....	2
2.2	UČINEK NA MEDSEBOJNE NEPOSREDNE INVESTICIJE	2
3	NEKATERE DOSEDANJE ANALIZE PROSTOTRGOVINSKIH SPORAZUMOV EU S CGE MODELI	3
3.1	EX-POST ANALIZA ASOCIACIJSKEGA SPORAZUMA EU-ČILE.....	3
3.2	EX-POST ANALIZA SPORAZUMA EU-JUŽNA KOREJA	3
3.3	EX-POST ANALIZA SPORAZUMA EU-MEHIKA	3
3.4	VMESNO POROČILO O UČINKU TRGOVINE EURO-MEDITERAN OBMOČJA	4
4	ANALIZA UČINKOV IMPLEMENTACIJE SPORAZUMA CETA NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO Z MODELSKIMI SIMULACIJAMI	4
4.1	STRUKTURA GTAP MODELA.....	5
4.2	OMEJITVE ANALIZE Z GTAP MODELOM	6
4.3	NOVOSTI V RAZLIČICI 10 GTAP BAZE	7
4.4	IMPLEMENTACIJA GTAP MODELA	8
4.5	UPORABLJENE SIMULACIJE	8
4.6	REZULTATI SIMULACIJ	11
4.6.1	<i>Učinki na ravni celotnega gospodarstva</i>	11
4.6.2	<i>Sektorski učinki</i>	14
5	ANALIZA UČINKOV IMPLEMENTACIJE SPORAZUMA CETA NA TRGOVINSKE TOKOVE	23
5.1	ANALIZA NA PANOŽNI RAVNI.....	23
5.2	REALIZACIJA MODELSKIH NAPOVEDI GLEDE TRGOVINSKE DINAMIKE	29
6	ANALIZA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA PODJETJA	32
6.1	ANALIZA UČINKOV ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA NA PODJETJA V OBČUTLJIVIH PANOGAH.....	32
6.2	ANALIZA UČINKOV ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA NA IZVOZNIKE V KANADO	35
6.3	VPLIV COVID KRIZE NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO IN IMPLIKACIJE ZA IZVAJANJE CETA SPORAZUMA.....	43
7	KVALITATIVNA ANALIZA UDEJANJANJA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA GOSPODARSTVO	46
7.1	GLAVNI REZULTATI	46
7.2	METODOLOGIJA	47
7.2.1	<i>Anketa o vplivu CETA na gospodarstvo</i>	47
7.2.2	<i>Metodologija globinskega intervjuja</i>	48
7.3	OPIS VZORCA ANKETE IN GLOBINSKIH INTERVJUJEV.....	51
7.3.1	<i>Prisotnost na mednarodnih trgih</i>	53
7.3.2	<i>Poznavanje sporazuma CETA</i>	57
7.3.3	<i>Vpliv sporazuma CETA na gospodarstvo in podjetja</i>	61
7.3.4	<i>Analiza interesa podjetij, ki v Kanadi niso prisotna</i>	65
7.3.5	<i>Investicije v tujino nasploh in v Kanado</i>	68
7.3.6	<i>Interes za sodelovanje pri javnih naročilih v tujini nasploh in v Kanadi</i>	71
	ANALIZA VPLIVA ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA NA ZAPOSLOVANJE, PRETOK DELA IN DELAVSKE PRAVICE	73
8	73
8.1	ANALIZA SPREJETIH ZAVEZ V OKVIRU SPORAZUMA CETA	73
8.2	ANALIZA PRIZNAVANJA KVALIFIKACIJ MED EU IN KANADO	77
8.2.1	<i>Pravna analiza priznavanja kvalifikacij</i>	77
8.2.2	<i>Rezultati kvalitativne analize</i>	80
9	ANALIZA UČINKOV CETA SPORAZUMA NA STANDARDE VARNE HRANE, VODE IN GSO	83
9.1.1	<i>Pravna analiza</i>	83
9.1.2	<i>Kvalitativna analiza in analiza podatkov</i>	87
10	KVALITATIVNA ANALIZA UDEJANJANJA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA GOSPODARSTVO IN POTROŠNIKE ..	89
10.1	ANALIZA UČINKOV CETA SPORAZUMA NA POTROŠNIKE V LITERATURI	89
10.2	ANALIZA VPLIVA SPORAZUMA CETA S POMOČJO SEKUNDARNIH PODATKOV	90
11	SKLEP	92
12	LITERATURA IN VIRI	95
	PRILOGA A: REGIJSKA IN SEKTORSKA AGREGACIJA ZA GTAP MODEL	97
	PRILOGA B: OBSEG MENJAVE MED SLOVENIJO IN KANADO	99
	PRILOGA C: VPRAŠALNIK	102

Kazalo tabel

TABELA 1: STANJE NEPOSREDNIH TUJIH NALOŽB MED SLOVENIJO IN KANADO, 2018–2019 (MIO EUR).....	2
TABELA 2: SCENARIJI SIMULACIJE ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE MED EU IN KANADO V OKVIRU SPORAZUMA CETA (% ZNIŽANJA TRENUTNIH TRGOVINSKIH OVIR)	9
TABELA 3: PREGLED KLJUČNIH REZULTATOV IZVEDBE SIMULACIJE UČINKOV SPORAZUMA CETA NA SLOVENIJO, EU, KANADO IN HRVAŠKO (OBDOBJE NAPOVEDI 10 LET, V %)	12
TABELA 4: REZULTATI SIMULACIJ TRGOVINSKE LIBERALIZACIJE V OKVIRU SPORAZUMA CETA NA ZUNANJO TRGOVINO SLOVENIJE, SIMULACIJA ZA OBDOBJE 10 LET (SPREMEMBA V %)	13
TABELA 5: SPREMEMBA DODANE VREDNOSTI PO SEKTORJIH PO OBEH SCENARIJIH ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE (V %) ..	16
TABELA 6: SPREMEMBA INDEKSA TRŽNIH CEN PO SEKTORJIH PO OBEH SCENARIJIH ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE (V %) ..	17
TABELA 7: SPREMEMBA OBSEGA IZVOZA PO SEKTORJIH PO OBEH SCENARIJIH ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE (V %)	18
TABELA 8: SPREMEMBA OBSEGA UVOZA PO SEKTORJIH PO OBEH SCENARIJIH ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE (V %)	19
TABELA 9: SPREMEMBA IZVOZNIH CEN PO SEKTORJIH PO OBEH SCENARIJIH ZUNANJETRGOVINSKE LIBERALIZACIJE (V %)	20
TABELA 10: SIMULACIJA VPLIVA CETA SPORAZUMA NA ZAPOSLENOST (KVALIFICIRANA IN NEKVALIFICIRANA DELOVNA SILA) PO SPREMEMBI ŠTEVILA DELOVNIH MEST (SIMULACIJE 2015)	21
TABELA 11: SIMULACIJA VPLIVA CETA SPORAZUMA NA ZAPOSLENOST (KVALIFICIRANA IN NEKVALIFICIRANA DELOVNA SILA) PO SPREMEMBI ŠTEVILA DELOVNIH MEST (SIMULACIJE 2020)	22
TABELA 12: REGRESIJSKA ANALIZA VPLIVA ZAČETKA ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA NA SLOVENSKE ZUNANJETRGOVINSKE TOKOVE S KANADO IN NAJVEČIMI PARTNERICAMI	24
TABELA 13: SPREMEMBE V POVPREČNIH MESEČNIH VREDNOSTIH SLOVENSKEGA IZVOZA V KANADO PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA, NA RAVNI PANOG	25
TABELA 14: SPREMEMBE V POVPREČNIH MESEČNIH VREDNOSTIH SLOVENSKEGA UVOZA IZ KANADE PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA, NA RAVNI PANOG	26
TABELA 15: PRIKAZ POSLOVANJA PANOG OSTALA TRANSPORTNA OPREMA (SKD 30)	33
TABELA 16: PRIKAZ POSLOVANJA PANOG PROIZVODNJA ŽELEZA, JEKLA IN IZDELKOV IZ KOVINE (SKD 24 IN 25)	34
TABELA 17: PRIKAZ POSLOVANJA PANOG KMETIJSTVO, RIBIŠTVO IN GOZDARSTVO (SKD 1-3)	34
TABELA 18: PRIKAZ POSLOVANJA PANOG RUDARSTVO (SKD 5-9)	35
ŠTEVILO IZVOZNIKOV V KANADO JE ZELO STABILNO SKOZI ČAS, MED LETOMA 2014 IN 2019 SE JE POVEČALO LE ZA 4 (IZ 143 NA 147). PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA PA LE ZA ENEGA (IZ 146 NA 147). TA DODATNI IZVOZNIK JE V PANOGI PROIZVODNJE ELEKTRONSKE IN OPTIČNE OPREME. TABELA 19: ŠTEVILO IZVOZNIKOV V KANADO, 2014–2019 .	35
TABELA 20: SPREMEMBA DINAMIKE SKUPNE PRODAJE IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH.....	37
TABELA 21: SPREMEMBA DINAMIKE IZVOZA IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH.	39
TABELA 22: SPREMEMBA DINAMIKE ZAPOSLENOSTI IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH.	41
TABELA 23: GLAVNI SKLEPI O POMENU KANADE IN VPLIVU SPORAZUMA NA PODLAGI ANKETE	46
TABELA 24: OPREDELITEV SPORAZUMA CETA PO MNENJU RESPONDENTOV*	58
TABELA 25: SEZNAM KLJUČNIH BESED IN DELEŽ FREKVENCE DOLOČENE BESEDE MED VSEMI BESEDAMI	61
TABELA 26: ŠTEVILO RESPONDENTOV, KI SO IZBRALI DOLOČEN DEJAVNIK KOT RELEVANTEN ALI NE ZA NJIHOVO INVESTICIJO V KANADO V ZADNIH DVEH LETIH*	70
TABELA 27: ŠTEVILO PRISELJENIH V SLOVENIJO IZ KANADE, 1997-2020*	80
TABELA 28: ŠTEVILO PRISELJENIH V SLOVENIJO IZ KANADE, 1997-2020*	81
TABELA 29: ŠTEVILO ODSELJENIH IZ SLOVENIJE IN ODSELJENI V DOLOČENO DRŽAVO KOT Odstotek vseh odseljenih, 2018, GLEDE NA CILJNO DRŽAVO	82
TABELA 30: PRIHODI TURISTOV V SLOVENIJO IN DELEŽ KANADSKIH TURISTOV MED VSEMI TUJIMI TURISTI	91

Kazalo slik

SLIKA 1: ZUNANJA TRGOVINA SLOVENIJE S KANADO V OBDOBJU 2009–2020 (V MIO EVROV)	2
SLIKA 2: MESEČNA DINAMIKA IZVOZA / UVOZA SLOVENIJE S KANADO V OBDOBJU 2014–2020, AGREGATNA TRGOVINA (V MIO EVROV)	3
SLIKA 3: DELEŽ TRGOVINE S KANADO V CELOTNEM IZVOZU/UVOZU SLOVENIJE V OBDOBJU 2009–2020 (V %).....	1
SLIKA 4: ABSOLUTNA SPREMEMBA V POVPREČNIH MESEČNIH VREDNOSTIH IZVOZA V KANADO PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA, NA RAVNI PANOG	27
SLIKA 5: ABSOLUTNA SPREMEMBA V POVPREČNIH MESEČNIH VREDNOSTIH UVOZA IZ KANADE PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA, NA RAVNI PANOG	28
SLIKA 6: PRIMERJAVA MODELSKIH OCEN DINAMIKE IZVOZA V KANADO PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA Z DEJANSKO DINAMIKO, PO PANOGAH.....	30
SLIKA 7: PRIMERJAVA MODELSKIH OCEN DINAMIKE UVOZA IZ KANADE PO UVELJAVITVI CETA SPORAZUMA Z DEJANSKO DINAMIKO, PO PANOGAH.....	31
SLIKA 8: SPREMEMBA DINAMIKE SKUPNE PRODAJE IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH.	38
SLIKA 9: SPREMEMBA DINAMIKE IZVOZA IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH.	40
SLIKA 10: SPREMEMBA DINAMIKE ZAPOSLENOSTI IZVOZNIKOV V KANADO IN CELOTNEGA GOSPODARSTVA PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA GLEDE NA OBDOBJE PRED TEM, PO PANOGAH	42
SLIKA 11: VPLIV COVID KRIZE NA SVETOVNI UVOZ IN SLOVENSKI IZVOZ (Q1 2019=100).....	43
SLIKA 12: NAPOVEDI SVETOVNE GOSPODARSKE RASTI DO 2022 (Q4 2019=100).....	44
SLIKA 13: NAPOVEDI RASTI SVETOVNE TRGOVINE DO 2022 (2015=100).....	44
SLIKA 14: ŠTEVILO RAZISKAV, KI JE VSEBOVALO DOLOČENO ŠTEVILO INTERVJUJEV.....	50
SLIKA 15: STRUKTURA RESPONDENTOV PO DEJAVNOSTI.....	52
SLIKA 16: STRUKTURA RESPONDENTOV PO VELIKOSTI.....	52
SLIKA 17: DELEŽ DRŽAVE V CELOTNEM IZVOZU SLOVENIJE, 2019, V %*	53
SLIKA 18: DELEŽ DRŽAVE V CELOTNEM IZVOZU SLOVENIJE, 2019, V %*	54
SLIKA 19: POMEN POSAMEZNIH TRGOV KOT PRODAJNIH TRGOV GLEDE NA TO, KOLIKO PRODAJO NA POSAMEZNEM TRGU (ODSTOTEK VSEH RESPONDENTOV, KI SO IZBRALI DOLOČEN POMEN TRGA (1=TAM NISO PRISOTNI, 5=PRODAJO ZELO VELIKO))*	55
SLIKA 20: POMEN POSAMEZNIH TRGOV KOT NABAVNIH TRGOV GLEDE NA TO, KOLIKO KUPIJO NA POSAMEZNEM TRGU (ODSTOTEK VSEH RESPONDENTOV, KI SO IZBRALI DOLOČEN POMEN TRGA (1=TAM NISO PRISOTNI, 5=PRODAJO ZELO VELIKO))*	55
SLIKA 21: POZNAVANJE SPORAZUMA CETA.....	57
SLIKA 22: BESEDNI OBLAK IZ ODPRTIH ODGOVOROV NA VPRAŠANJE “KAJ JE PO VAŠEM MNENJU BISTVO SPORAZUMA CETA” ...	60
SLIKA 23: OCENE VPLIVA ZAČASNE VELJAVNOSTI SPORAZUMA CETA NA GOSPODARSTVO MED LETOMA 2017 IN DANES	62
SLIKA 24: ODGOVORI NA VPRAŠANJE, KAKO MENIJO, DA JE ZAČASNA VELJAVNOST CETA VPLIVALA NA POSAMEZNE VIDIKE POSLOVANJA ZARADI ALI NEPOSREDNIH ALI POSREDNIH UČINKOV. ODSOTOK RESPONDENTOV, KI JE IZBRAL DOLOČEN ODGOVOR.....	63
SLIKA 25: PREGLED VZROKOV ZA NEPRISOTNOST NA KANADSKEM TRGU DANES. ODSOTOK RESPONDENTOV, KI SO IZBRALI ODGOVOR “VELJA” IN “POVSEM VELJA”	65
SLIKA 26: PREGLED VZROKOV ZA NEPRISOTNOST NA KANADSKEM TRGU DANES. ODSOTOK RESPONDENTOV, KI JE IZBRAL DOLOČEN ODGOVOR (SPLOH NE VELJA-POVSEM VELJA, NE VEM).....	66
SLIKA 27: INTERES ZA ŠIRJENJE V KANADO ZARADI ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA: ODSOTOK RESPONDENTOV, KI SO ODGOVORILI, DA TRDITEV VELJA ALI POVSEM VELJA.....	67
SLIKA 28: INTERES ZA ŠIRJENJE V KANADO ZARADI ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA	68
SLIKA 29: ODSOTOK PODJETIJ, KI JE INVESTIRAL V TUJINO (KAM) ALI JE INVESTIRAL V TUJINO MED 2018 IN 2020	69
SLIKA 30: POMEN POSAMEZNIH DEJAVNIKOV PRI ODLOČITVI ZA INVESTICIJO V TUJINO NASPLOH: ODSOTOK RESPONDENTOV, KI JE IZBRAL DOLOČEN ODGOVOR.	69
SLIKA 31: POGOSTOST PRIJAVLJANJA NA JAVNE RAZPISE V SLOVENIJI IN V TUJINI: ODSOTOK RESPONDENTOV, KI JE IZBRAL DOLOČEN ODGOVOR.....	72
SLIKA 32: RAZLOGI, DA SE RESPONDENTI NE PRIJAVLJAJO NA JAVNE RAZPISE V KANADI: ODSOTOK RESPONDENTOV, KI JE IZBRAL DOLOČEN RAZLOG.....	72
SLIKA 33: PRIHODI TURISTOV IZ KANADE	91

Kazalo tabel v Prilogah

TABELA A 1: PRIKAZ REGIJSKE AGREGACIJE GTAP VERZIJA 10, PODATKI ZA LETO 2014	97
TABELA A 2: PRIKAZ PANOŽNE AGREGACIJE V GTAP VERZIJA 10, PODATKI ZA LETO 2014.....	98
TABELA A 3: OBSEG MENJAVE MED SLOVENIJO IN KANADO, 2020 JANUAR–AVGUST, V EVRIH.....	99

1 UVOD

V študiji ocenjujemo učinke začasne uporabe sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo.

V prvem delu ocenjujemo, v kolikšni meri se je liberalizacija medsebojne blagovne menjave, do katere naj bi po sporazumu CETA prišlo najkasneje sedem let od uveljavitve sporazuma in delnega znižanja ovir v trgovini s storitvami, odrazila v dejanskih trgovinskih tokovih med državama. Učinke liberalizacije trgovine analiziramo tako na agregatni ravni kot na ravni posameznih panog. Pri tem je poseben poudarek na analizi panog, ki so bile v modelskih simulacijah učinkov sporazuma CETA izpostavljene kot posebej občutljive. Analizirali smo tudi morebitne učinke liberalizacije trgovine na tokove neposrednih investicij med državama.

V drugem delu analize ocenjujemo učinke na gospodarstvo in potrošnike s pomočjo kvalitativne analize, pri čemer s pomočjo anket in globinskih intervjujev zajemamo učinke začasne uporabe sporazuma CETA na spremembe v poslovnem okolju med državama in na izkušnje potrošnikov.

V tretjem delu analiziramo morebitne učinke začasne uporabe sporazuma CETA na dve posebej občutljivi področji. Prvo področje je zaščita zaposlenih in morebitne spremembe njihovih pravic, čeprav sam sporazum ne predvideva sprememb na področju trga dela. Analiza vpliva sporazuma CETA na zaposlovanje vključuje analizo pravnih zavez, sprejetih v sporazumu na področju trga dela, preučitev evropske (slovenske) in kanadske zakonodaje ter analizo tokov migracije med EU in Kanado kot posledice sprejetja sporazuma. Drugo občutljivo področje so standardi varne hrane, kjer s primerjalno analizo poskušamo ugotoviti potencialna področja, kjer bi lahko prišlo do negativnih učinkov sporazuma CETA na evropskega oziroma slovenskega potrošnika ter okoljske vidike. Osredotočamo se na podjetja, ki sodelujejo s kanadskim trgovom, ter s pomočjo njihovih izkušenj (globinski intervju) analiziramo, kakšni so do sedaj zaznani vplivi. Prav tako z analizo na področju voda ugotavljamo, ali elementi sporazuma vzpostavljajo stanje, v katerem bi lahko prišlo do zlorabe dostopa do vodnih virov, omejitev pravice potrošnikov do čiste pitne vode ali komercializacije dostopa do pitne vode.

2 ZNAČILNOSTI EKONOMSKIH ODNOSOV MED KANADO IN SLOVENIJO PRED IN PO ZAČETKU ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA

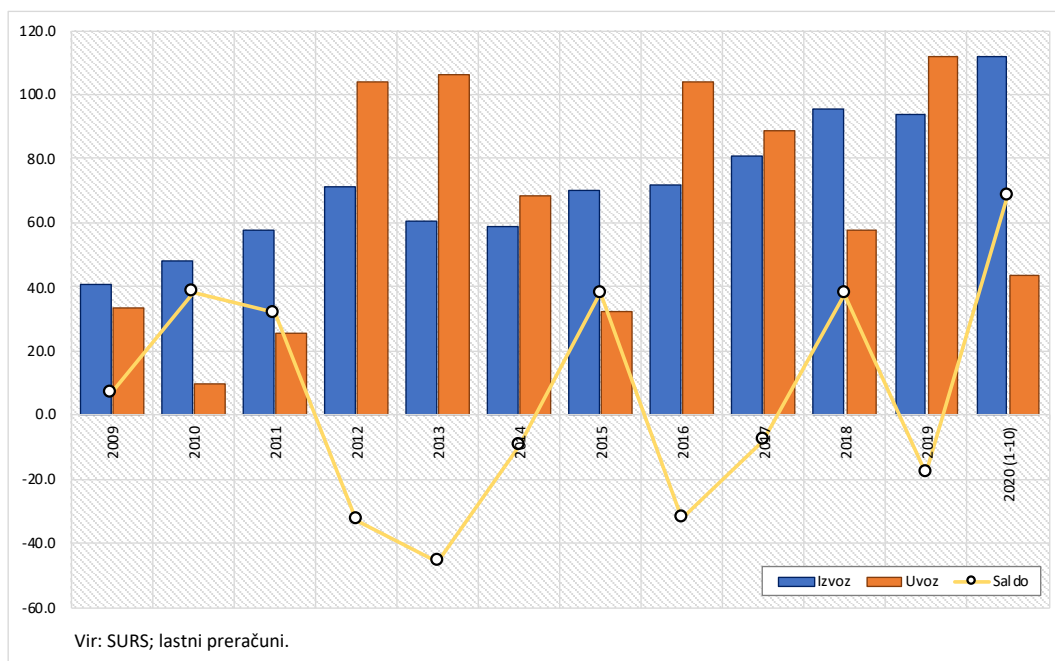
V tem poglavju predstavljamo analizo vpliva, ki ga je imel formalni začetek začasne uporabe sporazuma CETA 21. septembra 2017 na slovensko zunanjo trgovino na agregatni ravni.

2.1 UČINEK NA MEDSEBOJNO TRGOVINSKO MENJAVO

Kanada je tradicionalno manj pomemben slovenski zunanjetrgovinski partner, saj se po obsegu trgovine ne uvršča med 30 največjih slovenskih izvoznih trgov. Po svojem pomenu za slovenski izvoz se tako Kanada uvršča za državami članicami EU, nekdanjimi jugoslovanskimi republikami, Kitajsko, Rusijo ter Švico. Nekoliko pomembnejša je Kanada na uvozni strani, saj se v zadnjih desetih letih konsistentno uvršča na rep trideseterice največjih slovenskih uvoznih partneric.

V Sliki 1 prikazujemo dinamiko absolutnega obsega slovenske zunanje trgovine s Kanado v letih 2009–2020 (januar–oktober). Slovenski izvoz v Kanado se je po letu 2009 hitro povečeval, medtem ko uvoz močno niha med leti. V skladu z nihanji uvoza niha tudi saldo medsebojne blagovne menjave.

Slika 1: Zunanja trgovina Slovenije s Kanado v obdobju 2009–2020 (v mio evrov)

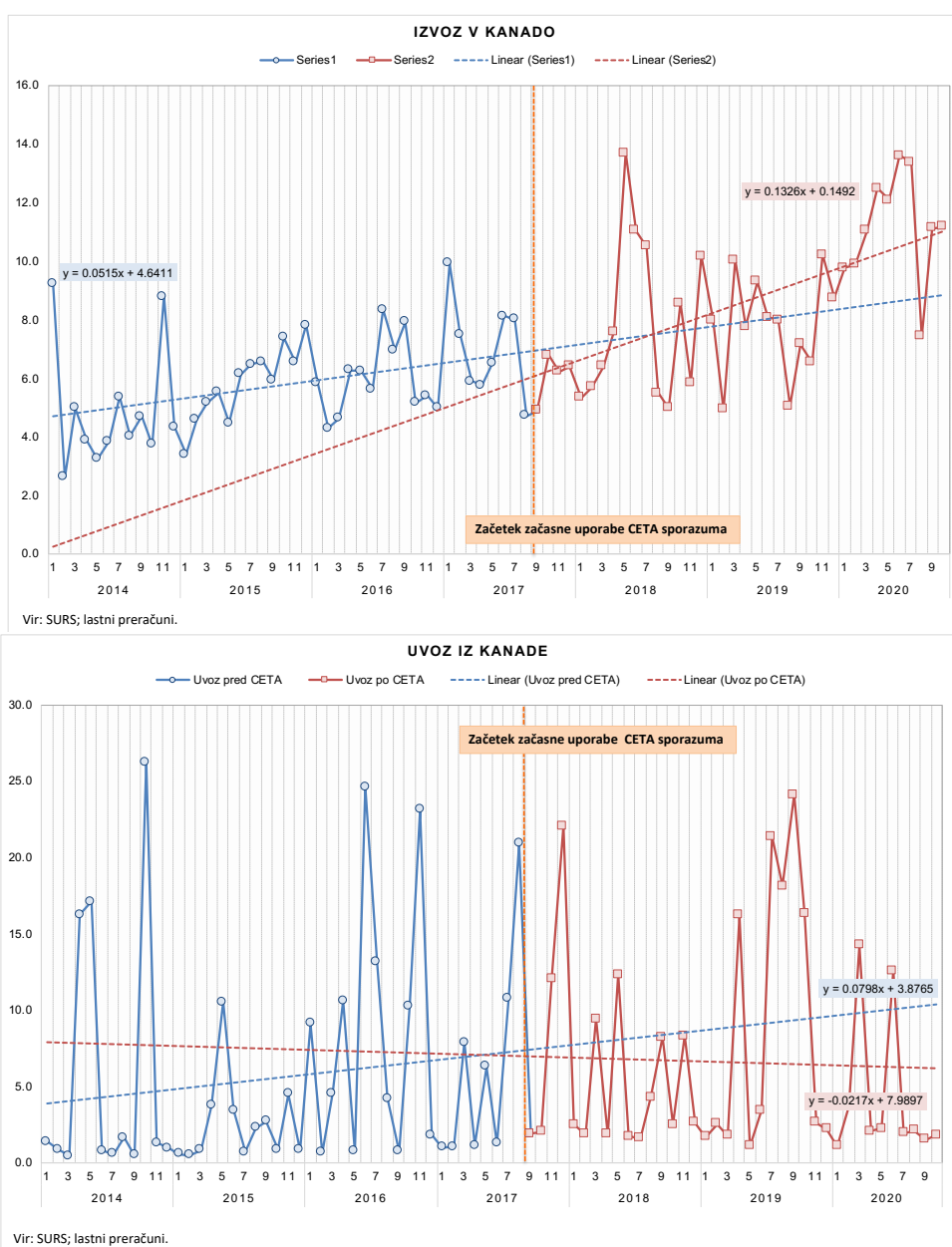
Opomba: Podatki za 2020 so za prvih 10 mesecev.

Izvoz v Kanado se je povečeval tudi vključno po letu 2017, ko se je sporazum CETA (septembra 2017) začel začasno uporabljati. Ni sicer mogoče potrditi, ali gre za nadaljevanje prejšnjega trenda rasti izvoza ali pa gre za učinek začetka začasne uporabe

sporazuma. Pri uvozu tega povečanja obsega po letu 2017 ni opaziti, saj uvoz tudi po letu 2017 med leti močno niha.

Podrobneje to analiziramo v nadaljevanju z analizo tokov na mesečni ravni. Spodnja slika kaže, da je pri izvozu po septembru 2017 prišlo do značilnega preloma v seriji izvoza, ko se je trend izvoza še bolj obrnil navzgor (povečal se je povprečni mesečni prirastek v obsegu izvoza). Pri uvozu te spremembe dinamike navzgor po začetku začasne uporabe sporazuma CETA v agregatnih podatkih ni opaziti. Nasprotno, kaže se trendni upad uvoza po septembru 2017, kar pa je lahko tudi posledica zmanjšanja uvoza v 2020 zaradi epidemije.

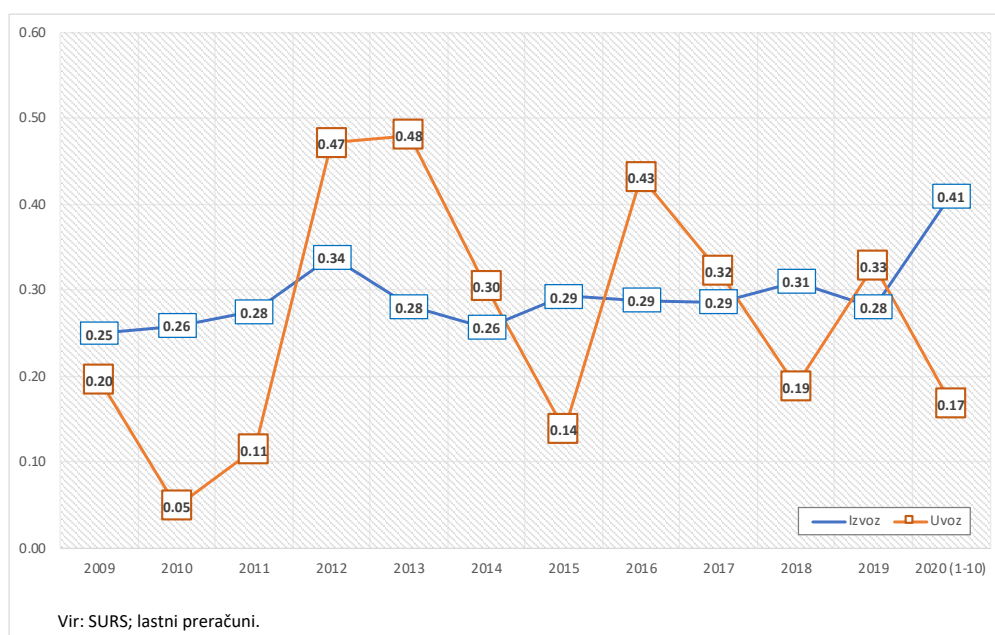
Slika 2: Mesečna dinamika izvoza / uvoza Slovenije s Kanado v obdobju 2014–2020, agregatna trgovina (v mio evrov)

Opomba: Rdeča krivulja prikazuje izvoz / uvoz po začetku začasne uporabe sporazuma CETA.

V Sliki 3 predstavljamo relativni delež, ki ga bilateralna trgovina s Kanado predstavlja v celotni slovenski zunanji trgovini. Podobno kot pri absolutni vrednosti trgovine je tudi v primeru deleža bilateralne trgovine s Kanado v skupni trgovini moč opaziti stabilnost deleža izvoza ter znatna letna nihanja pri uvozu. Uvoz iz Kanade je v najboljših letih dosegal slabo polovico odstotka vrednosti celotnega uvoza Slovenije, od vključno leta 2017 pa niha med 0.2 % in 0.3 % vrednosti celotnega slovenskega uvoza. Delež izvoza v Kanado pa se stabilno giblje na ravni okrog 0.3 % celotnega slovenskega izvoza. Le v prvih 10 mesecih leta 2020 (za katere so dostopni podatki) je ta delež višji in znaša več kot 0.4%. Slednje kaže na močno relativno okrepitev izvoza s Kanado glede na druge države.

Slika 3: Delež trgovine s Kanado v celotnem izvozu/uvozu Slovenije v obdobju 2009–2020 (v %)

Opomba: Podatki za 2020 so za prvih 10 mesecev.

2.2 UČINEK NA MEDSEBOJNE NEPOSREDNE INVESTICIJE

Slovenija in Kanada sta investicijsko šibko povezani. Stanje neposrednih naložb kanadskih subjektov v Sloveniji je praktično enako nič in se tudi po začetku začasne uporabe sporazuma CETA ni spremenilo.¹

Tabela 1: Stanje neposrednih tujih naložb med Slovenijo in Kanado, 2018–2019 (mio EUR)

	31.12.2018				31.12.2019			
	Skupaj	Lastniški kapital	Dolžniški instrumenti		Skupaj	Lastniški kapital	Dolžniški instrumenti	
			Imetja	Obveznosti			Imetja	Obveznosti
Neposredne naložbe tujcev v Sloveniji								
Kanada	-0.1		0.1	0.0	0.0		0.0	0.1
Slovenija skupaj	15,254.2	13,904.8	2,284.0	3,633.4	16,007.8	15,033.3	2,753.7	3,728.1
Delež Kanade (%)	0.0%	0%	0%	0%	0.0%	0%	0%	0%
Neposredne naložbe Slovenije v tujini								
Kanada	14.9	2.3	14.7	2.1	19.9	4.7	17.1	1.9
Slovenija skupaj	6,107.5	4,754.1	1,787.0	433.7	6,636.5	5,188.3	1,917.7	469.4
Delež Kanade (%)	0.2%	0.0%	0.8%	0.5%	0.3%	0.1%	0.9%	0.4%

Vir: Banka Slovenije

Nekoliko boljše je stanje na področju slovenskih neposrednih investicij v Kanado, vendar je obseg izjemno nizek. V letu 2018 je stanje naložb znašalo 15 mio EUR in se do konca leta 2019 povečalo na skoraj 20 mio EUR, kar pomeni povečanje kanadskega deleža v skupnih slovenskih izhodnih neposrednih naložbah iz 0.2 % na 0.3 %. Pri tem pa velja opozoriti, da se levji delež teh slovenskih naložb v Kanado nanaša na finančna posojila povezanim osebam in ne naložbe lastniškega kapitala.

¹ Zadnji podatki o neposrednih tujih naložbah so na voljo za leto 2019, podatki za leto 2020 bodo predvidoma na voljo šele septembra 2021.

3 NEKATERE DOSEDANJE ANALIZE PROSTOTRGOVINSKIH SPORAZUMOV EU S CGE MODELI

V nadaljevanju predstavljamo nabor študij, ki so analizirale učinke posameznih (prostotrgovinskih) sporazumov, ki jih je EU sklenila s posameznimi partnericami v 21. stoletju. Skupno opisanim študijam je predvsem dejstvo, da je od uveljavitve analiziranih sporazumov minilo dovolj časa, da je analiza srednje in dolgoročnih učinkov na trgovino, gospodarsko aktivnost in trg dela sploh mogoča.

3.1 EX-POST ANALIZA ASOCIACIJSKEGA SPORAZUMA EU-ČILE

EU je s Čilom sklenila asociacijski sporazum novembra 2002, v veljavo pa je stopil marca 2005. Pogojno pa so določila sporazuma veljala od februarja 2003. Sporazum je predvideval postopno odstranjevanje ovir v bilateralni trgovini v trajanju do treh let v predelovalni industriji in do desetih let v kmetijstvu, ribištvi in proizvodnji hrane (ITAQA, 2012). Do leta 2010 naj bi Sporazum prispeval 40% k rasti EU izvoza v Čile in 20% k rasti čilskega izvoza v EU v primerjavi z MFN scenarijem (trgovanje v okviru Svetovne trgovinske organizacije po klavzuli največjih ugodnosti). Študija tudi ocenjuje, da je bil učinek Sporazuma v slabih osmih letih (do konca leta 2010) na gospodarsko aktivnost v Čilu približno 0.05% BDP. Dodatno se je za štirikrat povečal izvoz storitev iz EU v Čile med 2001 in 2007, kar je pomagalo ohranjati velik trgovinski presežek EU v trgovini s Čilom.

3.2 EX-POST ANALIZA SPORAZUMA EU-JUŽNA KOREJA

Evropska komisija (Ifo, Civic Consulting, 2017) je šest let po uveljavitvi prostotrgovinskega sporazuma med EU in Južno Korejo (2011) opravila analizo učinkov medsebojnega sporazuma o prosti trgovini na EU in Južno Korejo. Med ključnimi ugotovitvami analize je, da je Sporazum med EU in Južno Korejo povzročil 54% rast izvoza iz EU v Korejo med 2011 in 2014 (zadnje leto, za katero so avtorji imeli podatke) in 15% kumulativno rast izvoza Koreje v EU. Ugotovljeno je bilo, da je učinek Sporazuma na EU izvoz pozitiven v 49 od 56 analiziranih sektorjev. Najmočnejši pozitivni učinki so bili ugotovljeni za farmacevtsko, strojno in avtomobilsko industrijo ter telekomunikacijske, informacijske in finančne storitve. Ekonomski učinki Sporazuma so ocenjeni na 4,4 mia EUR za EU in 4,9 mia EUR za Južno Korejo kumulativno v štirih analiziranih letih. To predstavlja 0.03% evropskega BDP in 0.3% korejskega BDP oziroma na letni ravni v povprečju 0.007% za EU in 0.067% za Korejo.

3.3 EX-POST ANALIZA SPORAZUMA EU-MEHIKA

Komisija (Ecorys, 2017) je podobno ocenila tudi učinke prostotrgovinskega sporazuma med EU in Mehiko. Nov sporazum je sicer stopil v veljavo šele leta 2018, s tem pa je bil nadomeščen sporazum iz leta 2000. Ecorys (2017) analizirajo učinke prvotnega sporazuma. Z uporabo CGE modela so avtorji primerjali dejanski scenarij delovanja Sporazuma iz leta 2000 z alternativnim (hipotetičnim) scenarijem, po katerem EU z Mehiko trguje po načelih MFN. Tako ocenjeni učinki Sporazuma znašajo 0,01% BDP EU in 0,34% BDP Mehike. Dodatno so ugotovili, da so plače v EU višje za 0,02% in med 0,24 in 0,45% v

Mehiki v odvisnosti od vrste delovne sile kot posledica Sporazuma. Bilateralna trgovina med EU in Mehiko naj bi se zaradi Sporazuma znatno povečala: izvoz EU v Mehiko za 19%, Mehike v EU pa za 15%.

3.4 VMESNO POROČILO O UČINKU TRGOVINE EURO-MEDITERAN OBMOČJA

Učinki območja proste trgovine med EU in državami južnega Mediterana na podlagi Asociacijskih sporazumov EU-Mediteran iz leta 1995 (Ecorys, 2020) so ocenjeni na podlagi CGE modela. V povprečju se je izvoz držav Mediterana v EU povečal za 16%, po drugi strani pa se je izvoz EU v omenjene države povečal za 30%. Učinek na BDP držav južnega Mediterana je med 0.4% za Egipt in 1.6% za Tunizijo, učinki za EU znašajo slabo desetino odstotka. Učinek na plače v državah južnega Mediterana je pozitiven (med 0.1% v Jordaniji in 3,4% v Tuniziji), medtem ko simulacije predvidevajo padec emisij CO₂ o celotni regiji.

4 ANALIZA UČINKOV IMPLEMENTACIJE SPORAZUMA CETA NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO Z MODELSKIMI SIMULACIJAMI

V nadaljevanju študije so predstavljeni novelirani rezultati učinkov sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo, izvedeni s pomočjo simulacij z globalnim trgovinskim modelom GTAP (Global Trade Analysis Project), ki ga pripravlja Center for Global Trade Analysis na Purdue University (ZDA).

V študiji Vpliv Comprehensive economic and trade agreement (CETA) na slovensko gospodarstvo (Damijan, Kostevc, 2015) je bila narejena ocena učinkov sporazuma na podlagi baze GTAP 9, ki bazira pretežno na podatkih za leto 2011. V nadaljevanju predstavljamo replikacijo takratne študije na novejši podatkovni bazi GTAP 10 (2020).

Za lažje razumevanje postopka simulacij in analize rezultatov v nadaljevanju ponovno predstavljamo osnovno strukturo GTAP modela (Damijan, Kostevc, 2015), sledijo znane omejitve, ki jih prinaša delo s CGE modeli, ter novosti, ki jih prinaša uporaba novelirane baze GTAP 10.

4.1 STRUKTURA GTAP MODELA²

GTAP (Global Trade Analysis Project) je več-proizvodni, več-regijski GCE model svetovnega gospodarstva. Posamezna modelska regija lahko predstavlja eno državo ali pa kompozitne skupine držav kot na primer Evropska unija.

Vsaka modelska regija proizvaja lastno različico vsakega proizvoda, ki pa je nepopoln substitut različicam drugih regij. V vsaki regiji proizvodi nastajajo v panogah, ki proizvajajo en sam proizvod iz domačih in uvoženih surovin in primarnih proizvodnih dejavnikov (izobražena in neizobražena delovna sila, kapital, zemlja in naravni viri). Proizvod vsake panoge je obdavčen z ad-valorem davkom. Nadalje imajo vsi inputi v proizvodnji kompozitne dobrine in tudi vsi primarni faktorji predvidene faktorje tehnične učinkovitosti. Uporabnik lahko spreminja nastavitve teh spremenljivk pri oblikovanju različnih scenarijev. Struktura modela je povzeta po Hertel in Tsigas (1997).

Vsak primarni proizvodni dejavnik je podjetju na voljo iz fiksnega obsega dejavnika v regiji. Izobražena in neizobražena delovna sila ter kapital so popolnoma mobilni med panogami, medtem ko je ponudba zemlje na voljo s transformacijsko elastičnostjo 1. Naravni viri so praktično neelastični za posamezno regijo (torej efektivno fiksni). Posledično so plače obeh vrst delovne sile ter cena kapitala enake med panogami, najemnina za zemljo in naravne vire pa variirata med panogami.

Končni proizvodi posamezne regije so lahko uporabljeni kot input v nadaljnji proizvodnji, potrošeni v končni potrošnji ali pa izvoženi. Končna potrošnja se nadalje deli v tri kategorije: investicijsko potrošnjo, državno potrošnjo in privatno potrošnjo. Vse tri vrste potrošnje trošijo v CES³ kombinaciji domače proizvodnje in uvoženih proizvodov. Kompozitni indeks potrošnje za investicije je v fiksnem razmerju do agregatnih investicij, kompozitni indeks v državni potrošnji je določen z maksimizacijo Cobb-Douglas funkcije. Za privatno potrošnjo pa maksimiramo funkcijo konstantnih razlik v elastičnosti (CDE funkcija).

Agregatna potrošnja države in privatna potrošnja sta določeni z alokacijo neto domačega proizvoda med državno in privatno potrošnjo ter varčevanjem, tako da je njun obseg rezultat maksimizacije Cobb-Douglas funkcije koristnosti. Posledično so državna potrošnja, zasebna potrošnja in varčevanje enaki fiksnim deležem domačega proizvoda. Tokovi tujega dohodka so v GTAP nastavljeni na 0, tako da je domači dohodek države enak donosom primarnih proizvodnih dejavnikov ter neto davčnim prihodkom (davčnim prihodkom, zmanjšanim za podeljene subvencije).

² Damijan, Kostevc, Redek (2014): Vpliva Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo.

³ CES – Constant Elasticity of Substitution.

Agregatne investicije določata dva mehanizma. Prvič, globalno neto varčevanje je alocirano med modelske regije s fiksnimi deleži. Drugič, elastičnost bodočih pričakovanih stopenj donosa lahko določimo in za vsako regijo postavljamo tako, da se izenačijo bodoči pričakovani donosi med regijami. Investicije ne dodajajo k trenutnemu obsegu kapitala, temveč pomagajo oblikovati bodoči obseg kapitala, kar pomembno determinira potreben obseg investicij.

Izvoz se deli na dve kategoriji: proizvode, ki so izvoženi neposredno drugim regijam, in izvoz v svetovni »sklad« storitev prevoza in transportnih zavarovanj, s pomočjo katerih pride do prevoza mednarodno trgovanih proizvodov od vira do cilja. Svetovni sklad predstavlja Cobb-Douglas agregat prispevkov vseh panog in vseh regij za transport in transportna zavarovanja. Prispevki večine panog bodo enaki nič, vendar pa bodo storitve kot so trgovina, transport in zavarovanje močno prispevale v sklad. Količina transportnih in zavarovalniških storitev je sorazmerna prevoženi količini blaga in podvržena spremembam v učinkovitosti prevoza določenega blaga na določeni poti.

GTAP model torej predvideva obstoj transportnih stroškov v mednarodni trgovini (stroški prevoza in zavarovanja blaga med prevozom) ter tudi eksplicitno modelira obstoj transportnega sektorja. Podatki o višini stroškov transporta bazirajo na razliki med FOB in CIF ceno za določeno proizvodno skupino in se lahko spreminjajo v skladu s simuliranimi spremembami v parametrih modela. V vseh simulacijah bodo torej eksplicitno modelirani in v rezultatih predvideni stroški trgovine med posameznimi regijami.

Skupen uvoz posameznega proizvoda v določeni regiji je CES kompozit uvoza iz vseh ostalih regij. Cene, ki določajo alokacijo uvoza, so izvozne cene v izvozni regiji plus izvozne davki minus subvencije plus cena mednarodnega prevoza in zavarovanj plus uvozne carine. Izbira virov uvoza se zgodi na ravni cele regije, medtem ko se izbira med domačimi in uvoženimi produkti (agregiranimi po vseh virih) zgodi na nivoju posameznega agenta, torej podjetja ali končnega potrošnika.

4.2 OMEJITVE ANALIZE Z GTAP MODELOM

Standardni GTAP modela, ki je uporabljen v pričujoči študiji, v svoji zasnovi ne predvideva pozitivne dinamike rasti med dohodkom, varčevanjem in akumulacijo kapitala, prav tako pa ne vključuje prelivanja znanja in splošne rasti produktivnosti na dolgi rok. Gre za komparativno statičen model, ki je osredotočen zgolj na koristi agregatnega gospodarstva, ki izhajajo iz boljše alokacije resursov, uvozne učinkovitosti (zniževanje stroškov materialov in inputov) in učinkov na pogoje menjave.⁴

⁴ Damijan, Kostevc, Redek (2014): Vpliva Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo.

Dodatna pomanjkljivost osnovnega GTAP modela je, da izvorno ne predvideva neposrednih tujih investicij. V naši implementaciji modela slednje sicer predvidevamo, vendar pri tem ostajamo zgolj pri povečanju dolgoročnih kapitalskih tokov, niso pa predvideni posredni učinki, ki bi jih tuje lastništvo lahko prinašalo slovenskim podjetjem (prenos znanja, vključitev v mednarodne nabavne verige, dostop do blagovnih znamk itd.). Vezano na to omejitev GTAP modela velja omeniti tudi, da je trgovina s storitvami v ključnem delu (60 % obsega trgovine) odvisna od vzpostavljene prisotnosti ponudnika na ciljnim trgu. Slednje pomeni, da bi eksplicitno modeliranje podjetij v tuji lasti, še posebej v storitvenem sektorju, lahko v znatnem obsegu pojasnjevalo tudi trgovinske tokove blaga in storitev.

Nadalje model ne predvideva obstoja stroškov makroekonomske prilagoditve na novo gospodarsko strukturo po zunanjetrgovinski liberalizaciji. Če gospodarstvo prizadene zunanji šok, kot je denimo znižanje carin ali trgovinskih ovir oziroma povečanje mednarodne konkurence, ta model predvideva, da se novo makroekonomsko ravnotežje vzpostavi tako, da bolj konkurenčne panoge absorbirajo produkcijske faktorje iz panog, ki jih liberalizacija prizadene. Bolj konkurenčne panoge povečajo obseg proizvodnje in absorbirajo vso delovno silo in kapital, ki »se sprosti« v prizadetih panogah ob zunanjem šoku, zaradi česar ne pride do povečanja brezposelnosti. Tako v skladu s konstrukcijo modela ni predvideno dolgotrajno povečanje brezposelnosti, niti niso predvideni stroški, vezani na prezaposlitev tistih, ki izgubijo službo, med panogami, niti na realokacijo kapitala. Z ozirom na slednje v izračune tudi niso vključeni izgubljeni davčni prihodki države oziroma nadomestila za brezposelnost, ki bi sledila v času trajanja brezposelnosti.

Ključna pomanjkljivost, ki je lastna veliki večini študij učinkov zunanjetrgovinskih liberalizacij (TTIP, CETA, TPP), je tudi predpostavka polne zaposlenosti oziroma popolnoma mobilne delovne sile, kar rezultira v neobstoju brezposelnosti in nezmožnosti merjenja vpliva sporazuma CETA na brezposelnost. To je velika pomanjkljivost GTAP modela, saj ne omogoča neposrednega simuliranja učinkov sporazuma CETA na zaposlenost.

V naši aplikaciji GTAP modela se tej slabosti modela poskušamo izogniti s posrednim izračunavanjem učinkov na zaposlenost, in sicer ob predpostavki konstantne produktivnosti polno zaposlenega delavca.

4.3 NOVOSTI V RAZLIČICI 10 GTAP BAZE

GTAP 10, predstavljen v letu 2020, v primerjavi s predhodniki predstavlja pomembne nadgradnje. Ključna dopolnitev, ki jo je podatkovna baza GTAP doživela v primerjavi z 9. verzijo, je bila razširitev dolžine časovne serije s podatki za leto 2014. Baza tako gradi na štirih valovih podatkov (2004, 2007, 2011 in 2014). Prav tako je na voljo bolj detajlna sektorska analiza, saj podatki zdaj vključujejo 65 sektorjev in ne več 57 kot doslej, medtem ko geografsko pokritje ostaja podobno kot doslej s 141 državami.

GTAP 9 v primerjavi s predhodno različico ponuja novejšo podatke o trgovini ter strukturi gospodarstev. Poleg dosedanjih podatkov za leti 2004 in 2007, so bili dodani podatki še za

leto 2011. Regionalna disagregacija je bila razširjena na 140 držav in 57 sektorjev. Omogočeno je ločevanje med ad-valorem carinami in specifičnimi carinami, podatki o delovni sili so razširjeni na pet kategorij zaposlenih in v bazo so dodani podatki o CO₂ emisijah po državah.

4.4 IMPLEMENTACIJA GTAP MODELA

GTAP modeli temeljijo na obravnavi agregatnih gospodarskih sektorjev in agregiranih globalnih regij. Razlog je v tem, da je ob uporabi input-output tabel in mreže mednarodne trgovine s končnimi in vmesnimi proizvodi potrebno zmanjšati kompleksnost dejanskih gospodarskih dogajanj na raven, ki mu model lahko sledi. Zaradi tega smo dimenzionalnost »globalnega gospodarstva« zožili iz 140 na 14 regij in iz 57 gospodarskih sektorjev na 20 novih (agregiranih sektorjev). Kot ključne izmed regij smo izpostavili »regije« EU25, Kanado, Slovenijo in za primerjavo s slednjo še Hrvaško. Izbiro regij in gospodarskih sektorjev so diktirale trenutne geostrateške in gospodarske razmere, ki ustvarjajo evropsko in slovensko gospodarsko okolje. Regionalna in sektorska agregacija, ki ju uporabljamo v simulacijah, sta predstavljeni v prilogi A.

Za razliko od različice 9 GTAP baze, novejša baza že vključuje podatke o Evropski uniji kot skupnosti 28 članic in ne 25-ih, kot je veljalo za različico GTAP 9. To v praksi pomeni, da tokrat niso bile potrebne predsimulacije (Damijan, Kostevc, 2015), s katerimi se je simuliralo hrvaško članstvo v Uniji.

4.5 UPORABLJENE SIMULACIJE

Z namenom čim bolj eksaktne primerjave z izvorno študijo vplivov sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo (Damijan, Kostevc, 2015) smo ohranili zasnovo simulacije vplivov popolnoma enako. Vir razlik med obema študijama je tako zgolj v podatkovni osnovi (GTAP 10, namesto GTAP 9) in nekaterih izvedenih posledicah različnih podatkovnih zasnov (predsimulacije vključitve Hrvaške v EU).

V nadaljevanju bodo tako na gospodarstvu EU in Kanade (posredno pa tudi vse ostale države sveta) simulirani učinki dveh scenarijev za vsako od baz podatkov, GTAP 9 in GTAP 10, z namenom primerjave med obema.⁵ Simulirane scenarije liberalizacije povzemamo po Damijan, Kostevc (2015).

Prvi scenarij, s katerim želimo poustvariti rezultate prve študije ECK (2008), bo predpostavljal popolno liberalizacijo blagovne menjave in delno znižanje ovir storitvene

⁵ Predstavljeni bodo štirje stolpci rezultatov simulacij, pri čemer prva dva povzemamo po izvorni študiji učinkov (Damijan, Kostevc, 2015), ostala dva (stolpca 3 in 4) pa predstavljata enake simulacije na novi podatkovni bazi.

menjave. Drugi scenarij bo v celoti skušal povzeti končno verzijo sporazuma CETA, kolikor bo to zasnova GTAP podatkov (oziroma runGTAP program) dovoljevala.⁶ Težava pri simuliranju učinkov v sporazumu CETA dejansko izpogajanih določil je, da so podatki v GTAP bazi znatno preveč agregirani, da bi lahko s simulacijami natančno zajeli sprejete ukrepe. Praviloma so bile omejitve ali liberalizacija trgovinskih omejitev namreč sprejete na nivoju proizvoda in ne na nivoju panoge ali skupka panog, ki je na voljo v GTAP agregaciji. Prav tako je nekatere izmed ukrepov, kot npr. zagotavljanje porekla blaga, vsebnost domačih sestavin itd., zelo težko kvantificirati z vidika njihovega vpliva na cene. Prav tako je razmeroma težko kvantificirati vplive liberalizacije trgovine s storitvami, zato pri slednjem v celoti sledimo kvantifikaciji EUC SIA študije (2011). Vsled navedenega bo simulacija učinka sporazuma CETA na blagovno menjavo nekoliko poenostavljena različica samega teksta Sporazuma (Tabela 2).

Tabela 2: Scenariji simulacije zunanjetrgovinske liberalizacije med EU in Kanado v okviru sporazuma CETA (% znižanja trenutnih trgovinskih ovir)

Panoga	Scenarij 1		Scenarij 2	
	Carinska liberalizacija blagovne menjave		CETA sporazum	
	EU	Kanada	EU	Kanada
Kmetijstvo, ribištvo, rudarstvo	100 %	100 %	93.8 %	91.7 %
Predelava hrane	100 %	100 %	93.8 %	93.8 %
Rude	100 %	100 %	100 %	100 %
Vozila	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Ostala transportna oprema	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Kemična industrija	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Kovinska industrija	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Elektronska oprema	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Ostala strojna industrija	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Papirna in lesna industrija	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %
Ostala predelovalna dejavnost	100 %	100 %	99.4 %	99.6 %

Vir: Consolidated CETA text, 26. september 2014.

⁶ Čeprav je spremembe carinskih omejitev razmeroma enostavno mogoče vključiti v simulacije, je znatno težje vključiti spremembe kvot, še težje pa je v modelske simulacije vključiti spremembe ostalih necarinskih ovir mednarodne menjave blaga in storitev.

Kot že omenjeno, sporazum CETA na dolgi rok predvideva popolno liberalizacijo velike večine panog predelovalne industrije. Potencial, da bo po predhodnem obdobju prišlo do popolne sprostitev vseh carinskih omejitev, tudi v občutljivejših sektorjih, ponazarjamo s Scenarijem 1. Pomembna izjema ostajata segmenta vozil in plovil, kjer naj bi za uvoz vozil iz Kanade veljalo, da je le-ta prost carin, v kolikor zadošča pravilom o poreklu blaga (vsaj 50 % domače dodane vrednosti). Hkrati pa je do kvote 100.000 vozil letno dopuščena tudi možnost, da se kot »kanadska« štejejo vozila z vsaj 20 % domače dodane vrednosti, kar bi odprlo možnosti za brezcarinski uvoz predvsem ameriških vozil na evropski trg. Glede na to, da je med leti 2007 in 2012 Kanada na trge EU v povprečju izvozila približno 4.500 vozil letno (Stanford, 2014), navedene omejitve zaenkrat ne predstavljajo *de facto* trgovinske ovire. Zlahka bi torej tudi v segmentu vozil ohranili predpostavko 100 % carinske liberalizacije, kar bi pomenilo, da je z izjemo agrarnih proizvodov in prehranskih izdelkov carin prosta celotna menjava med EU in Kanado. Ker kljub vsemu ostajajo v besedilu sporazuma CETA določene omejitve za posamezne proizvode predelovalne industrije na nivoju kanadskih provinc, v Scenariju 2 (simulacija *sporazum CETA*) predpostavljamo nepopolno carinsko liberalizacijo.

Velja tudi poudariti, da – v nasprotju z vizijo sporazuma TTIP – sporazum CETA ne predvideva bistvene konvergence na področju regulative proizvodov (tehnični, sanitarni, varnostni standardi proizvodov) med EU in Kanado. Posledično so simulirani zgolj učinki znižanja oziroma odprave carin med EU in Kanado pri blagovni menjavi.

Pri menjavi storitev predvidevamo zmanjšanje necarinskih omejitev, kar v simulacijo vključimo kot povečanje proizvodne učinkovitosti za blago, ki se trguje med dvema »regijama« (»ams« kazalec v GTAP), glej Fugazza in Maur (2008). Andriamananjara, Ferrantino in Tsigas (2003) so prvi pokazali, da je mogoče na necarinske omejitve v splošno-gospodarskih modelih gledati kot na »pesek v kolesju« mednarodne trgovine in njihovo omilitev ali odstranitev dojemati kot izboljšanje transakcijske učinkovitosti. Vzajemno priznavanje in celo harmonizacija standardov med državami zagotavljata, da proizvodi, ki bi sicer morali prestati določene prilagoditve, da bi ustrezali standardom trgovinske partnerice, lahko brez večjih motenj ali posegov vstopajo na uvozni trg. Za izvoznika to predstavlja izboljššan proizvodni izkoristek oziroma večjo učinkovitost.

V nadaljevanju prikazujemo rezultate simulacij *Scenarija 1* in *Scenarija 2* na modelu svetovnega gospodarstva, razdeljenega na 14 regij in 20 gospodarskih panog. V simuliranih scenarijih analiziramo agregatne učinke na izvoz, uvoz in rast BDP ter sektorske učinke na dodano vrednost, izvoz in implicirane učinke na zaposlenost.⁷ V simulacijah smo

⁷ CGE modeli namreč predvidevajo polno zaposlenost oziroma avtomatično medsektorsko prilagajanje zaposlenosti na spremembe povpraševanja po delovni sili. Učinke na zaposlenost posledično aproksimiramo z uporabo podatka o povprečni sektorski produktivnosti dela in podatkov o spremembi proizvodnje določenega sektorja.

kot posebno »regijo« izpostavili tudi Hrvaško, kar nam služi predvsem za primerjavo učinkov sporazuma CETA na Slovenijo.

4.6 REZULTATI SIMULACIJ

4.6.1 Učinki na ravni celotnega gospodarstva

Ključni rezultati simulacij učinkov začasne uporabe sporazuma CETA za gospodarstva Slovenije, EU, Kanade in Hrvaške so prikazani v Tabeli 3. Napovedi GTAP modela predstavljajo dolgoročne napovedi statičnega modela splošnega ravnotežja. Pri tem je potrebno razumeti, da gre za napoved za 10-letno obdobje po letu modelske simulacije. Pri čemer pa modelska simulacija v prejšnji študiji (2015) temelji na strukturi gospodarstva iz leta 2011 (GTAP 9), v tej študiji pa na novejši na strukturi gospodarstva iz leta 2014 (GTAP 10).

Iz Tabele 3 je razvidno, da bi imel začetek začasne uporabe sporazuma CETA za Slovenijo razmeroma neznamenit vpliv. Simuliran kumulativni učinek na rast BDP bi znašal približno eno stotinko odstotka (0.01 %) v 10-letnem obdobju oziroma manj kot tisočinko odstotka na leto. Za primerjavo, učinek na rast BDP v EU naj bi bil v enakem obdobju približno trikrat višji, skoraj štirikrat višji pa na Hrvaškem. Še bolj občutno gospodarsko rast je po obeh izvornih simulacijah doživela Kanada (Damijan, Kostevc, 2015), vendar so učinki vseeno relativno skromni.

Simulacija na novejši podatkovni bazi (GTAP 10) v tretjem in četrtem stolpcu razkriva kvantitativno zelo podobne učinke sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo (med 0.006 in 0.013-odstotna rast BDP v obdobju 10 let). V istem redu velikosti so tudi učinki za EU in Hrvaško, medtem ko bi bil učinek Sporazuma na primeru Kanade nekoliko močnejši (med 0.2 in 0.7 odstotka v 10-ih letih). Opazno je, da se učinki simulacij na bazi GTAP 10 oblikujejo v večjem razponu (višja razlika med obema scenarijema) kot je to veljalo za podatke na podlagi GTAP 9, vendar so rezultati simulacij kvantitativno zelo blizu.

Seveda dejanske realizacije tako nizkega potencialnega učinka na rast BDP ni mogoče opaziti v dejanskih podatkih o dinamiki BDP po začetku začasne uporabe sporazuma CETA. Slovensko gospodarstvo je bilo v letih 2018–2019 v visoki konjunkturi (4.4 % rast v 2018 in 3.2 % rast v 2019), v kateri se izgubi tisočinka odstotka dodatne rasti zaradi CETA.

Po obeh scenarijih na podlagi baze GTAP 9 naj bi se zaradi sporazuma CETA slovenski izvoz povečal med 0.01 % in 0.015 %, v EU pa do 0.033 %, medtem ko bi hrvaški izvoz nekoliko upadel po obeh scenarijih. Ponovno bi najbolj občutnega povečanja agregatnega izvoza bila deležna Kanada, pri čemer ta ostaja med 0.52 % in 0.64 %. Primerjava s simulacijami na bazi GTAP 10 v povprečju kaže nekoliko nižje učinke na rast izvoza. To je vidno predvsem na primeru Kanade, medtem ko simulacije za Hrvaško kažejo rast izvoza. Po GTAP 9 modelu pa je bila predvidena njegova kontrakcija.

Tabela 3: Pregled ključnih rezultatov izvedbe simulacije učinkov sporazuma CETA na Slovenijo, EU, Kanado in Hrvaško (obdobje napovedi 10 let, v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1 100% eliminacija carin in izvoznih davkov EU s Kanado	Scenarij 2 Liberalizacija v okviru CETA sporazuma	Scenarij 1* 100% eliminacija carin in izvoznih davkov EU s Kanado	Scenarij 2* Liberalizacija v okviru CETA sporazuma
Rast BDP v %				
Slovenija	0.010	0.011	0.006	0.013
EU	0.027	0.034	0.015	0.044
Kanada	0.307	0.306	0.201	0.730
Hrvaška	0.039	0.038	0.014	0.027
Rast izvoza v %				
Slovenija	0.010	0.015	0.013	0.010
EU	0.027	0.033	0.028	0.029
Kanada	0.518	0.636	0.162	0.193
Hrvaška	-0.079	-0.071	0.021	0.014

Opomba: * Simulacije z GTAP 10, podatki za leto 2014.

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

Za Slovenijo model na temelju GTAP 10 napoveduje zmerno rast izvoza, malenkost višjo kot v primeru napovedi s starejšo bazo. Za Slovenijo in Hrvaško so napovedi rasti izvoza nižje v drugem kot v prvem scenariju.

Glede na to, da so v določenih sektorjih predvidene poenostavitve postopkov priznavanja tehnične ustreznosti blaga ter, predvsem v segmentu vozil, tudi občutno poenotenje tehničnih in okoljskih standardov proizvodnje, so zgornje ocene razmeroma konzervativne oziroma predstavljajo spodnjo mejo potencialnega dometa Sporazuma.⁸ Predvidoma bi tako kanadsko sprejetje predpisov Evropske komisije Združenih narodov za Evropo (UN/ECE) v okviru Svetovnega foruma za harmonizacijo predpisov na področju vozil znatno pocenilo izvoz evropskih vozil na kanadski trg. V skladu s predvidevanji analitikov (Stanford, 2014) bi takšna uskladitev standardov koristila predvsem zelo konkurenčnim evropskim proizvajalcem vozil, tako da bi bili učinki tovrstne poglobitve trgovinskega

⁸ Glede na to, da je kvantifikacije necarinskih omejitev izjemno težavna in ultimativno tudi pretežno stvar osebne presoje panožnih akterjev, nobena izmed do sedaj narejenih študij učinkov sporazuma CETA ne vključuje kvantitativnega ovrednotenja odprave regulatornih ovir trgovini. Za razliko od predvidenega sporazuma TTIP med EU in ZDA, sporazum CETA predvideva znatno manj ambiciozne ukrepe na področju zniževanja necarinskih omejitev.

sodelovanja izrazito nagnjeni v korist EU. Poleg občutnega povečanja trgovine, bi se spremembe regulative odražale tudi na panožni in agregatni gospodarski aktivnosti. Posredno bi lahko občutne koristi izkusila slovenska podjetja, ki neposredno ali posredno sodelujejo v dobavnih verigah večjih evropskih proizvajalcev.

Tabela 4: Rezultati simulacij trgovinske liberalizacije v okviru sporazuma CETA na zunanjo trgovino Slovenije, simulacija za obdobje 10 let (sprememba v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1 100% eliminacija carin in izvoznih davkov EU s Kanado	Scenarij 2 Liberalizacija v okviru CETA sporazuma	Scenarij 1* 100% eliminacija carin in izvoznih davkov EU s Kanado	Scenarij 2* Liberalizacija v okviru CETA sporazuma
Skupen izvoz	0.010	0.015	0.013	0.010
Izvoz v Kanado	12.70	11.80	6.52	13.58
Izvoz v EU	-0.031	-0.024	-0.033	-0.055
Izvoz v tretje države	-0.033	-0.037	-0.032	-0.023
Skupen uvoz	0.010	0.013	0.014	0.018
Uvoz iz Kanade	12.89	13.70	6.23	14.00
Uvoz iz EU	-0.053	-0.066	-0.037	-0.001
Uvoz iz tretjih držav	0.056	0.076	-0.000	-0.041
Dejanski podatki	Sprememba 2019/2017 (%)			
Izvoz v Kanado			16.1	
Uvoz iz Kanade			26.1	

Opomba: * Simulacije z GTAP 10, podatki za leto 2014.

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

Podrobnejši pregled geografske strukture rasti zunanje trgovine potrjuje zgornje ugotovitve. Bilateralna trgovina med Slovenijo in Kanado naj bi v primeru začetka začasne uporabe sporazuma CETA po simulacijah z GTAP 10 porasla za 6.5 % do 13.6 % na izvozni oziroma za 6.2 % do 14 % na uvozni strani. Izvoz bi se, zaradi preusmerjanja trgovine, zmanjšal tako v EU kot v preostali svet, medtem ko bi se uvoz iz preostanka sveta nekoliko povečal.

Dejanski podatki o trgovinskih tokovih med državama pa kažejo, da se je v zgolj dveh letih od začetka začasne uporabe sporazuma CETA (2017) do 2019 slovenski izvoz v Kanado povečal bolj od modelskih napovedi. Povečal se je za 16.1 %, modelska napoved pa je bila v razponu med 6.5 % in 13.6 % (v prvih 10 mesecih 2020, za katere so na voljo podatki, pa je izvoz v Kanado višji za 38% glede na celo leto 2017). Pri uvozu je zaradi velikih nihanj

med leti težko ocenjevati, ali je prišlo do povečanja uvoza iz Kanade po letu 2017. Modelska napoved povečanja izvoza zaradi začasne uporabe sporazuma CETA se giblje v razponu med 6.2 % in 14 %, medtem se je med letoma 2017 in 2019 uvoz iz Kanade povečal za 26.1 %. Podatki za prvih 10 mesecev leta 2020 pa kažejo na manjši uvoz iz Kanade za 50% glede na celo leto 2017.

Seveda pa je ta dinamika bilateralnih trgovinskih tokov med državama lahko posledica tudi drugih dejavnikov, saj neposredne vzročno-posledične zveze med začetkom začasne uporabe sporazuma CETA in kasnejšo dinamiko medsebojnih trgovinskih tokov ni mogoče vzpostaviti.

4.6.2 Sektorski učinki

Za agregatne učinke sporazuma CETA so ključnega pomena sektorske spremembe, do katerih bi pripeljala implementacija sporazuma. Za čimbolj objektivno presojo o priložnostih in nevarnostih, ki jih sporazum CETA prinaša za slovensko gospodarstvo, v tem podpoglavju predstavljamo podrobno analizo sektorskih učinkov. Kot že zgoraj, predstavljamo v vseh prikazih tako rezultate prvotnih simulacij v stolpcih 1 in 2 (Damijan, Kostevc, 2015) kot tudi rezultate simulacije na novelirani bazi v stolpcih 3 in 4.

4.6.2.1 Učinki na dodano vrednost

V Tabeli 5 so prikazani potencialni vplivi začetka začasne uporabe sporazuma CETA na spremembo sektorske dodane vrednosti v obeh analiziranih scenarijih na obeh različicah baze (GTAP 9 in GTAP 10). Učinki na dodano vrednost so v povprečju zelo majhni – na ravni nekaj stotin odstotka (v 10-letnem obdobju).

Primerjava med bazama podatkov kaže, da so, v grobem, podobne panoge identificirane kot ranljive tako na podatkih za leto 2011 (GTAP 9). Kot kaže tabela 5, naj bi po modelskih simulacijah 13 izmed 20-ih panog po Scenariju 2 (in 12 panog v Scenariju 1) doživelo blago zmanjšanje dodane vrednosti zaradi sporazuma CETA. Simulacije na novejši bazi podatkov za leto 2014 kažejo nekoliko bolj optimistično sliko, saj je padec dodane vrednosti predviden za 12 panog po Scenariju 1 in le 8 po Scenariju 2.

V primeru uporabe katere koli od obeh podatkovnih baz (za leto 2011 ali 2014) naj bi se največje potencialne izgube dodane vrednosti zgodile v segmentu ostale transportne opreme, vodnega prevoza, kovinske industrije, kemične industrije, pa tudi gradbeništva, primarnih proizvodov ter kmetijstva in ribištva. Velja omeniti, da so negativni učinki sorazmerno nizki, saj je največji padec proizvodnje v Sloveniji predviden v segmentu ostale transportne opreme v višini dobre četrtnine odstotka v desetih letih.

Na drugi strani bi bilo zaradi sporazuma CETA pozitivnih učinkov potencialno deležno 8 oziroma 7 panog (GTAP 9) ter 8 in 12 panog z uporabo novejše baze (GTAP 10). Največjih pozitivnih učinkov bi bile po obeh scenarijih baze GTAP 9 deležne lesna in papirna industrija, ostale predelovalne dejavnosti in zavarovalništvo, kjer bi se učinek gibal v intervalu med 4 in 6 stotinkami odstotka (v 10 letih). V ostalih panogah (motorna vozila,

predelana hrana, ostali stroji in finančne storitve) bi pozitiven učinek znašal med 0 in 2 stotinkama odstotka. Izjema je Scenarij 2, po katerem bi bila panoga predelane hrane deležna neznatno negativnih učinkov.

Simulacije na podlagi baze GTAP 10 podobno kažejo, da bi lahko prišlo do rasti panožne dodane vrednosti v lesni in papirni industriji, ostali predelovalni dejavnosti, zavarovalništvu in sektorju motornih vozil, a se kot panoga z »močnejšimi« potencialnimi pozitivnimi učinki kaže tudi zračni prevoz in elektronska industrija, za kateri so bile z GTAP 9 predvidene izgube dodane vrednosti.

V Tabeli 6 so predstavljeni učinki simuliranih sprememb zunanjetrgovinskega režima na gibanje ravnotežnih cen po panogah v Sloveniji. Vpliv začetkačasne uporabe sporazuma CETA na cene je zelo majhen in večinoma pozitiven. Cene naj bi se najbolj dvignile v panogah predelana hrana, kemična industrija in ostali primarni proizvodi, in sicer za okrog 1 stotinko odstotka kumulativno v 10 letih. Na drugi strani je izjema panoga elektronskih naprav, kjer naj bi prišlo do blagega (-0.030 % oziroma -0.024 %) padca cen v 10 letih po Scenarijih 1 in 2.

Tudi z uporabo nekoliko novejših podatkovnih baz ostaja sklep, da bo v večini panog prišlo do blage rasti ravni cen. Za razliko od prvotnih simulacij, bi cene padle zgolj v ostali transportni opremi, ki se je izkazala za občutljivejšo že z vidika dodane vrednosti, kmetijstvu, ribištvu in gozdarstvu ter po enem scenariju tudi v primeru predelane hrane.

Tabela 5: Sprememba dodane vrednosti po sektorjih po obeh scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije (v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 1*	Scenarij 2*
Lesna in papirna ind.	0.062	0.074	0.004	0.014
Ostala predelovalna ind.	0.047	0.049	0.079	0.124
Zavarovalništvo	0.044	0.044	0.001	0.022
Motorna vozila	0.023	0.028	0.022	0.044
Ostali stroji	0.011	0.015	-0.012	0.093
Finančne storitve	0.003	0.004	0.000	0.000
Predelana hrana	0.021	-0.000	-0.026	-0.011
Ostale storitve	0.000	0.000	-0.001	-0.001
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.006	-0.000	-0.042	-0.048
Komunikacijske storitve	-0.000	-0.001	-0.001	0.006
Gradbeništvo	-0.002	-0.006	-0.001	-0.005
Ostali primarni proizvodi	-0.005	-0.006	-0.004	-0.041
Osebnostne storitve	-0.014	-0.013	-0.001	0.002
Poslovne storitve	-0.017	-0.016	0.001	0.002
Kemična industrija	-0.022	-0.020	-0.009	-0.006
Elektronske naprave	-0.040	-0.041	0.015	0.016
Zračni prevoz	-0.045	-0.045	0.041	0.048
Kovine in kovinski proizvodi	-0.049	-0.045	-0.004	-0.136
Vodni prevoz	-0.058	-0.050	-0.013	0.009
Ostala transportna oprema	-0.066	-0.068	-0.112	-0.281

Opomba: * Simulacije z GTAP 10, podatki za leto 2014. Panoge, ki v vseh različicah simulacij izkazujejo padec dodane vrednosti so označene.

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

Vpliv sporazuma CETA na pretežno (neznatno) povečanje cen torej v primerjavi z ostalimi simuliranimi spremembami, ki jih prinaša realizacija sporazuma CETA med EU in Kanado, pomeni predvsem to, da pri učinkih prevladuje učinek na rast povpraševanja, ki ob razmeroma fiksni ponudbi faktorjev vodi v (neznaten) dvig cen.

Tabela 6: Sprememba indeksa tržnih cen po sektorjih po obeh scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije (v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 1*	Scenarij 2*
Predelana hrana	0.011	0.012	-0.001	0.003
Ostali primarni proizvodi	0.010	0.011	0.005	-0.015
Kemična industrija	0.010	0.011	0.006	0.009
Ostala transportna oprema	0.009	0.011	-0.041	-0.107
Vodni prevoz	0.008	0.011	0.007	0.010
Finančne storitve	0.008	0.011	0.009	0.015
Zavarovalništvo	0.009	0.011	0.009	0.015
Ostale storitve	0.009	0.011	0.007	0.011
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.023	0.010	-0.031	-0.034
Motorna vozila	0.003	0.010	0.005	0.007
Poslovne storitve	0.008	0.010	0.008	0.013
Kovine in kovinski proizvodi	0.006	0.009	0.006	0.008
Lesna in papirna ind.	0.007	0.009	0.006	0.012
Ostala predelovalna ind.	0.007	0.009	0.007	0.010
Zračni prevoz	0.007	0.009	0.005	0.004
Komunikacijske storitve	0.007	0.009	0.008	0.013
Ostali stroji	0.003	0.005	0.006	0.008
Gradbeništvo	0.002	0.004	0.007	0.011
Osebnostne storitve	0.002	0.004	0.008	0.013
Elektronske naprave	-0.030	-0.024	0.006	0.008

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

4.6.2.2 Učinki na konkurenčnost in zunanjo trgovino

V nadaljevanju v Tabelah 7 in 8 prikazujemo vpliv zunanjetrgovinske liberalizacije na konkurenčnost posameznih panog in na sektorsko gibanje obsega izvoza in uvoza.

Po pričakovanjih naj bi sprostitev zunanjetrgovinskih ovir imela pozitiven učinek na obseg medsebojne trgovine. Scenarij 2 (Tabela 7) predvideva, da naj bi prišlo do blagega krčenja obsega izvoza kar v polovici panog. Podobno simulacije na novelirani bazi GTAP 10 kažejo, da bi po prvem scenariju kar v 12-ih od 20-ih panog prišlo do padca obsega izvoza, vendar pa po 2. scenariju (stolpec 4) ta številka pade na zgolj 7 od 20-ih panog. Nekoliko presenetljivo so največji učinki rasti izvoza predvideni za panogo ostale transportne opreme, ki je po prvotnih simulacijah spadala med panoge s predvidenim padcem izvoza, največji padec izvoza pa se obeta v segmentu kmetijstva, ribištva in gozdarstva oziroma kovinske industrije.

Tabela 7: Sprememba obsega izvoza po sektorjih po obeh scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije (v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 1*	Scenarij 2*
Lesna in papirna ind.	0.020	0.071	-0.003	0.001
Zavarovalništvo	0.009	0.029	0.013	0.169
Finančne storitve	0.002	0.029	-0.012	0.013
Motorna vozila	0.016	0.020	0.025	0.048
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	0.008	0.012	-0.146	-0.180
Ostali stroji	0.010	0.011	-0.015	0.111
Ostala predelovalna ind.	0.019	0.009	0.120	0.187
Kovine in kovinski proizvodi	-0.004	0.005	-0.007	-0.209
Komunikacijske storitve	0.006	0.004	0.012	0.088
Predelana hrana	0.009	0.003	-0.053	-0.026
Ostale storitve	0.007	-0.001	-0.010	-0.006
Ostali primarni proizvodi	0.007	-0.012	-0.017	-0.166
Kemična industrija	0.006	-0.012	-0.009	-0.005
Gradbeništvo	0.016	-0.023	-0.012	-0.014
Osebnostne storitve	0.015	-0.024	-0.009	0.006
Elektronske naprave	0.007	-0.029	0.018	0.019
Zračni prevoz	-0.003	-0.049	-0.005	0.069
Vodni prevoz	-0.034	-0.051	0.016	0.013
Poslovne storitve	0.030	-0.124	0.004	0.059
Ostala transportna oprema	0.043	-0.145	0.308	0.728

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

Tudi na strani uvoza (Tabela 8) gre, podobno kot pri izvozu, za pretežno pozitivne učinke začetka začasne uporabe sporazuma CETA. To je še nekoliko bolj očitno v primeru uporabe novejša baze (stolpca 3 in 4). Zmanjšanje izvoza je pričakovati v kmetijstvu, ter (po 2. scenariju) kovinarski industriji in ostalih primarnih proizvodih. Velja opozoriti, da simulacije na bazi GTAP 10 napovedujejo znaten skok uvoza v segmentu ostale transportne opreme, ki več kot kompenzira rast izvoza te panoge in v dobršni meri pojasni padec domače dodane vrednosti.

Ponovno so učinki razmeroma majhni in se ne razlikujejo bistveno med obema scenarijema. Do določenih razlik prihaja med simulacijami po obeh bazah, vendar spremembe ne predstavljajo bistvenega vsebinskega odmika od izvornih napovedi.

Tabela 8: Sprememba obsega uvoza po sektorjih po obeh scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije (v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 1*	Scenarij 2*
Poslovne storitve	0.078	0.076	0.025	0.023
Ostala transportna oprema	0.042	0.042	0.547	0.934
Osebnostne storitve	0.020	0.017	0.016	-0.018
Ostala predelovalna ind.	0.013	0.011	0.023	0.033
Zračni prevoz	0.012	0.010	0.000	0.001
Gradbeništvo	0.018	0.008	0.015	0.009
Motorna vozila	0.008	0.008	0.015	0.030
Ostali primarni proizvodi	0.006	0.008	0.012	-0.029
Elektronske naprave	0.004	0.002	0.008	0.012
Lesna in papirna ind.	0.003	0.002	0.022	0.032
Kemična industrija	0.002	0.002	0.007	0.009
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	0.000	0.000	-0.018	-0.036
Predelana hrana	-0.003	-0.001	0.008	0.010
Ostali stroji	0.001	-0.002	0.006	0.006
Ostale storitve	0.000	-0.002	0.016	0.005
Komunikacijske storitve	-0.003	-0.003	0.026	0.027
Zavarovalništvo	-0.003	-0.006	0.026	0.024
Kovine in kovinski proizvodi	-0.014	-0.014	0.007	-0.016
Finančne storitve	-0.015	-0.021	0.021	0.012
Vodni prevoz	-0.027	-0.023	0.001	0.025

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

Za bolj celovit vpogled v spremembe izvozne konkurenčnosti Slovenije po začetkučasne uporabe sporazuma CETA v Tabeli 9 prikazujemo simulirane spremembe izvoznih cen po gospodarskih panogah po obeh scenarijih in na obeh podatkovnih bazah. V obeh analiziranih scenarijih na bazi GTAP 9 (leto 2011) simulacije kažejo neznamenit dvig izvoznih cen celotnega spektra panog, na novejši bazi, GTAP 10, pa naj bi v že omenjenih sektorjih ostale transportne opreme ter sektorju kmetijstva, ribištva in gozdarstva prišlo do padca izvoznih cen.

Tabela 9: Sprememba izvoznih cen po sektorjih po obeh scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije (v %)

	Simulacije 2015		Simulacije 2020	
	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 1*	Scenarij 2*
Ostali primarni proizvodi	0.009	0.011	0.005	-0.015
Lesna in papirna ind.	0.009	0.011	0.008	0.012
Zavarovanje	0.009	0.011	0.010	0.015
Ostala transportna oprema	0.008	0.011	-0.041	-0.107
Kovine in kovinski proizvodi	0.008	0.011	0.007	0.008
Poslovne storitve	0.009	0.010	0.008	0.013
Ostala predelovalna ind.	0.008	0.010	0.007	0.010
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	0.003	0.010	-0.031	-0.033
Ostale storitve	0.008	0.009	0.007	0.011
Elektronske naprave	0.007	0.009	0.006	0.008
Motorna vozila	0.007	0.009	0.005	0.008
Ostali stroji	0.007	0.009	0.007	0.008
Vodni prevoz	0.007	0.009	0.007	0.010
Gradbeništvo	0.007	0.009	0.007	0.011
Osebnostne storitve	0.007	0.009	0.008	0.013
Kemična industrija	0.006	0.009	0.006	0.009
Komunikacijske storitve	0.004	0.007	0.008	0.013
Predelana hrana	0.003	0.005	-0.001	0.003
Zračni prevoz	0.002	0.004	0.005	0.004
Finančne storitve	0.002	0.004	0.009	0.015

Vir: GTAP 9 in GTAP 10; lastne simulacije.

4.6.2.3 Učinki na zaposlenost

V zadnjem delu analiziramo učinke začasne uporabe sporazuma CETA na gibanje števila delovnih mest po sektorjih. CGE modeli (tudi GTAP) predpostavljajo polno zaposlenost v vseh sektorjih gospodarstva oziroma sprotno (in takojšnje) prilagajanje ponudbe delovne sile na tržno povpraševanje s preračunom med sektorji in prilagajanjem nominalne plače. Približno vrednost spremembe števila delovnih mest po panogah, ki jih bi lahko povzročila uveljavitev Sporazuma, tako delamo na podlagi podatkov o spremembi proizvodnje panoge (proizvedena količina ali ustvarjena dodana vrednost) in predpostavljeni konstantni produktivnosti polno zaposlenega delavca v tej panogi. S pomočjo podatka o dodani vrednosti, ki jo ustvari povprečen delavec, in spremembi agregatne dodane vrednosti panoge lahko torej določimo, kakšna naj bi bila povprečna sprememba števila delovnih mest.

Tabeli 10 in 11 prikazujeta podatke ločeno glede na kvalifikacije zaposlenega (kvalificirana in nekvalificirana delovna sila) za starejšo bazo (Tabela 10) in novejšo bazo (Tabela 11), pri čemer GTAP omogoča vpogled v panožni prispevek dodani vrednosti obeh skupin delovne sile.

Tabela 10: Simulacija vpliva CETA sporazuma na zaposlenost (kvalificirana in nekvalificirana delovna sila) po spremembi števila delovnih mest (Simulacije 2015)

	Scenarij 1		Scenarij 2	
	nekvalificirana	nekvalificirana	nekvalificirana	kvalificirana
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.34	-0.02	0.00	0.00
Predelana hrana	1.07	2.41	0.00	-0.11
Ostali primarni proizvodi	-0.15	-0.07	-0.16	-0.08
Motorna vozila	1.01	2.17	1.23	2.77
Ostala transportna oprema	-0.11	-0.26	-0.12	-0.27
Kemična industrija	-0.86	-2.02	-0.78	-1.85
Kovine in kovinski proizvodi	-5.36	-12.31	-4.93	-11.32
Elektronske naprave	-2.88	-6.48	-2.95	-6.64
Ostali stroji	0.43	0.87	0.58	1.30
Lesna in papirna ind.	3.74	8.41	4.46	10.04
Ostala predelovalna ind.	4.16	9.17	4.34	9.57
Komunikacijske storitve	-0.04	-0.06	-0.04	-0.06
Zračni prevoz	-0.10	-0.14	-0.10	-0.14
Vodni prevoz	-0.04	-0.06	-0.03	-0.05
Gradbeništvo	-0.45	-0.60	-1.34	-1.20
Ostale storitve	0.00	0.00	0.00	0.00
Zavarovalništvo	0.51	2.16	0.51	2.16
Poslovne storitve	-0.74	-6.76	-0.70	-6.01
Finančne storitve	0.07	0.21	0.10	0.32
Osebnostne storitve	-1.27	-0.25	-1.18	-0.24
SKUPAJ po kategoriji delovne sile	-1.35	-3.64	-1.11	-1.82
SKUPAJ	-4.98		-2.93	

Vir: GTAP 10, SURS, lastne simulacije.

Iz Tabele 10 sledi, da bi bili predvideni potencialni učinki sporazuma CETA na zaposlenost v slovenskih gospodarskih panogah zelo majhni. Iz Tabele 11 pa izhajajo nekoliko močnejši učinki na zaposlenost, vendar ti vseeno ne dosegajo niti tedenskih amplitud na slovenskem trgu dela, čeprav gre v tem primeru za desetletni horizont. Sporazum CETA naj bi imel torej neznatne negativne učinke na zaposlenost v Sloveniji.

Največje izgube naj bi utrpeli panogi kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo oziroma kovine in kovinski izdelki, največje koristi pa lahko pričakujemo v segmentu motornih vozil, kemične industrije in ostalih predelovalnih dejavnostih.

Tabela 11: Simulacija vpliva CETA sporazuma na zaposlenost (kvalificirana in nekvalificirana delovna sila) po spremembi števila delovnih mest (Simulacije 2020)

	Scenarij 1		Scenarij 2	
	nekvalificirana	nekvalificirana	nekvalificirana	kvalificirana
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.04	-30.62	-0.05	-34.99
Predelana hrana	-0.01	-0.09	-0.10	-0.88
Ostali primarni proizvodi	-0.72	-11.13	-0.31	-4.71
Motorna vozila	1.33	11.31	2.08	17.76
Ostala transportna oprema	-0.11	-0.90	-0.27	-2.26
Kemična industrija	0.38	3.25	0.76	6.50
Kovine in kovinski proizvodi	-0.14	-1.17	-4.68	-39.93
Elektronske naprave	-0.17	-1.44	-0.11	-0.96
Ostali stroji	0.12	1.01	0.41	3.52
Lesna in papirna ind.	0.24	2.07	0.26	2.21
Ostala predelovalna ind.	-0.06	-0.54	0.49	4.16
Komunikacijske storitve	0.26	0.46	0.16	0.27
Zračni prevoz	-0.01	-0.02	0.12	0.21
Vodni prevoz	0.00	0.00	0.03	0.06
Gradbeništvo	0.00	0.00	0.00	0.00
Ostale storitve	0.09	0.09	0.19	0.19
Zavarovalništvo	-0.01	-0.05	-0.06	-0.26
Poslovne storitve	0.08	0.71	0.46	4.27
Finančne storitve	-0.02	-0.10	0.04	0.19
Osebne storitve	-0.37	-1.54	-0.37	-1.54
SKUPAJ po kategoriji delovne sile	0.84	-28.69	-0.94	-46.19
SKUPAJ	-27.85		-47.15	

Vir: GTAP 10, SURS, lastne simulacije.

5 ANALIZA UČINKOV IMPLEMENTACIJE SPORAZUMA CETA NA TRGOVINSKE TOKOVE

5.1 ANALIZA NA PANOŽNI RAVNI

V tej točki analiziramo spremembe v dinamiki in strukturi zunanje trgovine s Kanado na panožni ravni po začetku začasne uporabe sporazuma CETA. Najprej predstavljamo rezultate ekonometrične analize glede sprememb dinamike trgovinskih tokov, temu sledi podrobnejša analiza sprememb v strukturi trgovine na panožni ravni, v zadnjem delu pa pregled realizacije modelskih napovedi glede trgovinske dinamike.

Analiza učinka sporazuma CETA vključuje ekonometrično oceno enostavnega regresijskega modela, s katerim želimo ugotoviti, ali je na panožni ali agregatni ravni prišlo do preloma trenda slovenskega izvoza ali uvoza s Kanado zaradi začetka začasne uporabe sporazuma CETA ter ali je do tega prišlo tudi v trgovini z največjimi trgovinskimi partnericami zaradi morebitnega preusmerjanja trgovine med članicami EU in Kanado. V modelu mesečno dinamiko nominalne vrednosti obsega trgovine ter deleža v skupni panožni trgovini (ločeno za uvoz in izvoz)⁹ med Slovenijo in Kanado ter ostalimi vključenimi državami pojasnujemo z nepravo spremenljivko za začetek začasne uporabe sporazuma CETA, kontrolnimi spremenljivkami za posamične panoge (indikator panoge), kontrolnimi spremenljivkami za države partnerice (indikator partnerice) in časovnimi indikatorji (letni in mesečni indikatorji).

Neprava spremenljivka za začetek začasne uporabe sporazuma CETA zavzame vrednost 1 za vse mesece po septembru 2017 in 0 pred tem. V tabeli 12 ločujemo med indikatorjem začetka začasne uporabe sporazuma CETA za Kanado in indikatorjem začetka začasne uporabe sporazuma CETA za ostale države. Z vključitvijo CETA indikatorja tudi za trgovino z drugimi državami želimo zajeti morebitne učinke ustvarjanja in preusmerjanja trgovine zaradi vpliva začetka začasne uporabe sporazuma CETA.

Rezultati regresijske analize, predstavljeni v tabeli 12, kažejo, da je začetek začasne uporabe sporazuma CETA (statistično značilno) pozitivno vplivala na (logaritemske) vrednosti tako izvoza v Kanado kot uvoza iz Kanade na ravni posameznih panog (stolpca 1 in 2). Pri čemer pa je učinek na povečanje izvoza po začetku začasne uporabe sporazuma CETA večji kot učinek na povečanje uvoza. Koeficienta za indikator CETA za ostale države pa kažeta, da po septembru 2017 ni prišlo do (statistično značilne) spremembe v dinamiki panožnega izvoza in uvoza Slovenije s temi državami. To ponazarja, da – v povprečju vseh panog – zaradi sporazuma CETA ni prišlo do morebitnega preusmerjanja trgovine. Torej ni

⁹ Kot odvisne spremenljivke uporabljamo logaritem nominalne vrednosti izvoza/uvoza in delež partnerske države v celotnem slovenskem izvozu/uvozu.

prišlo do tega, da bi se zaradi začetka začasne uporabe sporazuma CETA zmanjšal izvoz v druge države zaradi povečanja izvoza v Kanado (enako velja za uvoz).

Ocenjeni koeficienti, kjer je odvisna spremenljivka delež panožne trgovine s Kanado v skupni panožni trgovini (3. in 4. stolpec), pa kažejo, da kljub absolutnemu povečanju slovenske trgovine s Kanado po septembru 2017 to v povprečju ni vplivalo na povečanje kanadskega deleža v izvozu/uvozu posamezne panoge. V primeru uvoza je prišlo celo do padca povprečnega kanadskega deleža. Slednje pomeni, da se je po začetku začasne uporabe sporazuma CETA v povprečju vseh panog uvoz bolj povečal iz drugih držav kot iz Kanade.

Tabela 12: Regresijska analiza vpliva začetka začasne uporabe CETA sporazuma na slovenske zunanjetrgovinske tokove s Kanado in največjimi partnericami

	Logaritem nominalne vrednosti izvoza	Logaritem nominalne vrednosti uvoza	Delež izvoza partnerice v celotnem panožnem izvozu Slovenije	Delež uvoza partnerice v celotnem panožnem uvozu Slovenije
Indikator za uveljavitev CETA s Kanado	2.720*** (0.785)	1.763*** (0.469)	-0.141 (0.127)	-0.022* (0.011)
Indikator za uveljavitev CETA ostale partnerice	0.018 (0.030)	0.005 (0.027)	0.000 (0.001)	-0.000 (0.001)
Indikator leta	DA	DA	DA	DA
Indikator meseca	DA	DA	DA	DA
Indikator panoge	DA	DA	DA	DA
Ind. partnerske države	DA	DA	DA	DA
Št. opazovanj	59,106	61,783	59,106	61,783
R ² adj.	0.707	0.691	0.906	0.917

Opombe: Odvisna spremenljivka je logaritem vrednosti trgovine (stolpca 1 in 2) ali delež partnerske države v skupnem slovenskem izvozu/uvozu (stolpca 3 in 4). Ločen učinek sporazuma CETA na trgovino s Kanado in ostalimi partnericami.

Robustne standardne napake ocene so v oklepaju. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Vir: Statistični urad 2020, lastni izračuni.

Tukaj je treba upoštevati, da ocenjeni koeficienti kažejo povprečne spremembe po septembru 2017 (glede na obdobje pred tem) za vse panoge. Pri tem pa je lahko na ravni posameznih panog prišlo do večjih ali manjših sprememb (od povprečnih). Torej, da se je trgovina s Kanado v posameznih panogah po septembru 2017 spremenila bolj ali manj (povečala ali zmanjšala), kot kaže povprečje. Prav tako je na ravni posameznih panog lahko prišlo tudi do učinkov preusmerjanja trgovine, vendar pa v povprečju vseh panog do tega ni prišlo.

V nadaljevanju zato analiziramo dinamiko sprememb slovenske zunanje trgovine s Kanado na panožni ravni.¹⁰

Tabela 13: Spremembe v povprečnih mesečnih vrednostih slovenskega izvoza v Kanado po začetkučasne uporabe CETA sporazuma, na ravni panog

IZVOZ	mes.povp.	mes.povp.	Sprememba	Sprememba (%)
	2014-2017	2017-2020		
	tisoč EUR			
SKUPAJ	5,846	8,152	2,306	39.4%
A01 Kmetijska proizvodnja	1	1	-1	-40.8%
A02 Gozdarstvo	0	0	0	-100.0%
A03 Ribištvo	0	0	0	
B05 Pridobivanje premoga	0	0	0	-100.0%
B06 Pridobivanje surove nafte in zemeljskega plina	0	0	0	
B07 Pridobivanje rud	0	0	0	
B08 Pridobivanje rudnin in kamnin	0	0	0	-100.0%
C10 Proizvodnja živil	57	91	34	59.5%
C11 Proizvodnja pijač	26	24	-2	-5.9%
C12 Proizvodnja tobačnih izdelkov	0	0	0	-93.6%
C13 Proizvodnja tekstilij	4	5	1	31.3%
C14 Proizvodnja oblačil	60	101	41	68.1%
C15 Proizvodnja usnja in izdelkov	17	7	-10	-59.5%
C16 Obdelava in predelava lesa	59	72	14	23.4%
C17 Proizvodnja papirja in izdelkov	78	58	-19	-24.7%
C18 Tiskarstvo in razmnoževanje	0	0	0	
C19 Proizvodnja koksa in naftnih derivatov	0	0	0	-100.0%
C20 Proizvodnja kemikalij, kemičnih izdelkov	54	84	30	55.5%
C21 Proizvodnja farmacevtskih izdelkov	2,147	2,760	613	28.5%
C22 Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	126	192	66	52.3%
C23 Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	79	158	79	99.7%
C24 Proizvodnja kovin	307	418	111	36.1%
C25 Proizvodnja kovinskih izdelkov	82	115	33	41.0%
C26 Proizvodnja računalnikov, elektronskih in optičnih naprav	195	323	128	65.9%
C27 Proizvodnja električnih naprav	884	1,559	675	76.4%
C28 Proizvodnja drugih strojev in naprav	997	1,002	6	0.6%
C29 Proizvodnja motornih vozil, prikolic in polprikolic	13	22	9	71.9%
C30 Proizvodnja drugih vozil in plovil	188	245	57	30.5%
C31 Proizvodnja pohištv	167	91	-77	-45.9%
C32 Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	301	821	520	172.6%
J58 Založništvo	2	2	0	-14.0%

Vir: Statistični urad 2020, lastni izračuni.

¹⁰ Primerjavo dinamike slovenske zunanje trgovine s Kanado glede na modelske napovedi je mogoče narediti le za zunanjo trgovino s proizvodi, ne pa tudi s storitvami. Za slednje namreč ni na voljo mesečnih podatkov o zunanji trgovini po državah in dezagregirani na raven panog SKD, pač pa Banka Slovenije poroča podatke o trgovini s storitvami le na agregatni mesečni ravni za vse države skupaj in le za nekaj izbranih panog.

Tabeli 13 in 14 kažeta spremembe v povprečnih mesečnih vrednostih panožnega izvoza v Kanado in uvoza iz Kanade po začetkučasne uporabe sporazuma CETA. Po njegovi uveljavitvi se je vrednost skupnega izvoza v Kanado na mesečni ravni povečala za 2.3 mio evrov (+39 %), vrednost skupnega uvoza iz Kanade na mesečni ravni pa za 1.2 mio evrov (+21 %).

Tabela 14: Spremembe v povprečnih mesečnih vrednostih slovenskega uvoza iz Kanade po začetkučasne uporabe CETA sporazuma, na ravni panog

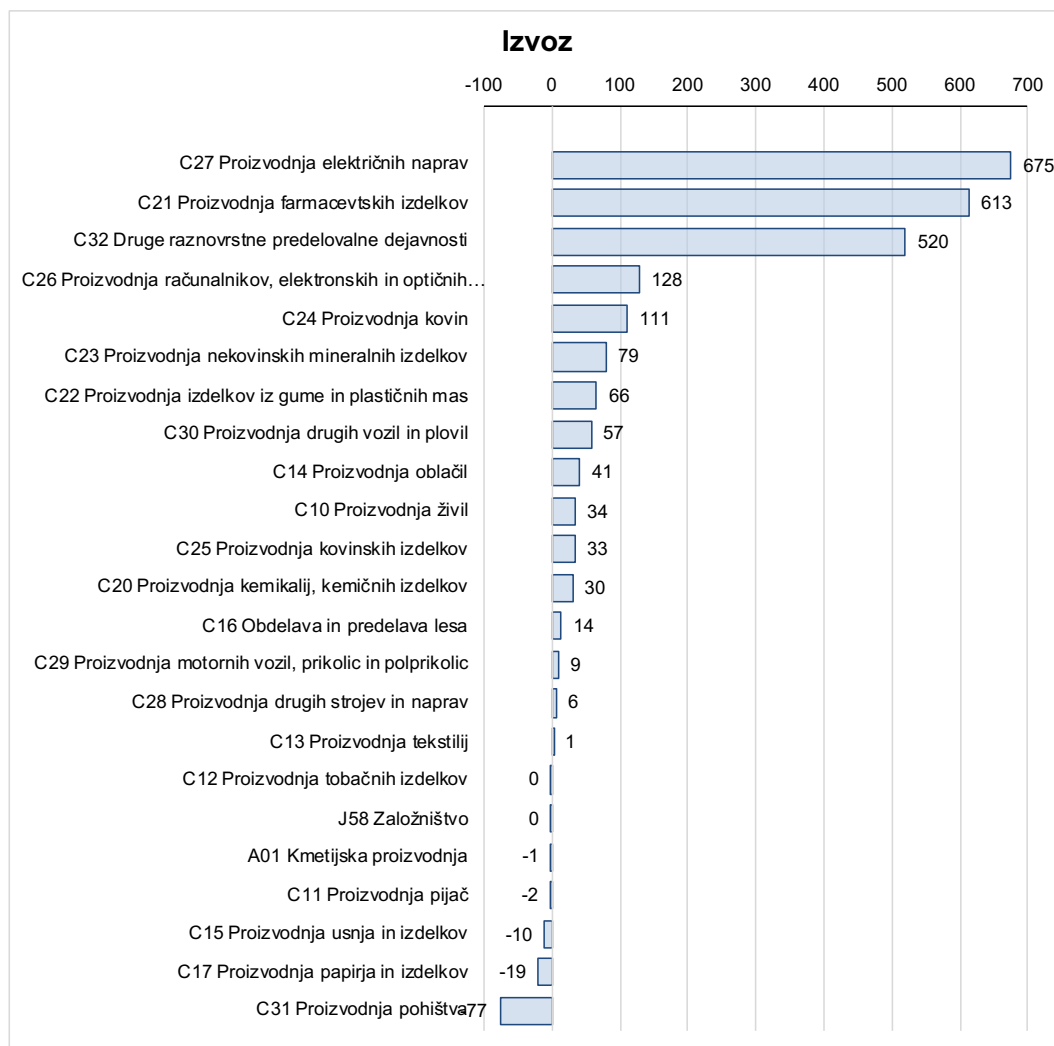
UVOZ	mes.povp.	mes.povp.	Sprememba	Sprememba (%)
	2014-2017	2017-2020		
tisoč EUR				
SKUPAJ	5,797	7,006	1,209	20.9%
A01 Kmetijska proizvodnja	53	60	7	12.3%
A02 Gozdarstvo	0	0	0	-92.9%
A03 Ribištvo	0	0	0	-100.0%
B05 Pridobivanje premoga	0	0	0	
B06 Pridobivanje surove nafte in zemeljskega plina	0	0	0	
B07 Pridobivanje rud	0	0	0	
B08 Pridobivanje rudnin in kamnin	1	0	-1	-99.8%
C10 Proizvodnja živil	10	70	60	601.1%
C11 Proizvodnja pijač	34	38	4	11.1%
C12 Proizvodnja tobačnih izdelkov	0	0	0	
C13 Proizvodnja tekstilij	3	2	0	-2.8%
C14 Proizvodnja oblačil	5	4	-2	-30.0%
C15 Proizvodnja usnja in izdelkov	1	2	1	157.6%
C16 Obdelava in predelava lesa	4	0	-3	-94.4%
C17 Proizvodnja papirja in izdelkov	3	105	102	3490.0%
C18 Tiskarstvo in razmnoževanje	0	0	0	
C19 Proizvodnja koks in naftnih derivatov	935	1,256	321	34.4%
C20 Proizvodnja kemikalij, kemičnih izdelkov	27	35	8	27.9%
C21 Proizvodnja farmacevtskih izdelkov	148	302	154	104.0%
C22 Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	12	14	2	15.1%
C23 Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	3	3	0	2.5%
C24 Proizvodnja kovin	119	980	861	724.5%
C25 Proizvodnja kovinskih izdelkov	48	50	2	5.0%
C26 Proizvodnja računalnikov, elektronskih in optičnih izdelkov	147	160	13	9.1%
C27 Proizvodnja električnih naprav	151	86	-66	-43.4%
C28 Proizvodnja drugih strojev in naprav	87	133	46	53.4%
C29 Proizvodnja motornih vozil, prikolic in polprikolov	13	7	-6	-47.8%
C30 Proizvodnja drugih vozil in plovil	2,557	888	-1,670	-65.3%
C31 Proizvodnja pohištva	58	29	-28	-49.3%
C32 Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	27	104	78	292.5%
J58 Založništvo	1	1	0	-1.7%

Vir: Statistični urad 2020, lastni izračuni.

Velika heterogenost se pokaže na panožni ravni, saj sta se izvoz in uvoz močno povečala v nekaterih panogah, v drugih pa upadla. Pri izvozu so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega izvoza električnih naprav, farmacevtskih izdelkov in drugih industrijskih izdelkov, nekoliko manj pa izvoz elektronskih izdelkov in optične opreme,

kovinskih in nekovinskih izdelkov, izdelkov iz plastike, drugih transportnih vozil, oblačil in hrane. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega izvoza pohištva, izdelkov iz usnja in živil. V ostalih panogah so mesečne spremembe izvoznih vrednosti manjše.

Slika 4: Absolutna sprememba v povprečnih mesečnih vrednostih izvoza v Kanado po začetku začasne uporabe CETA sporazuma, na ravni panog

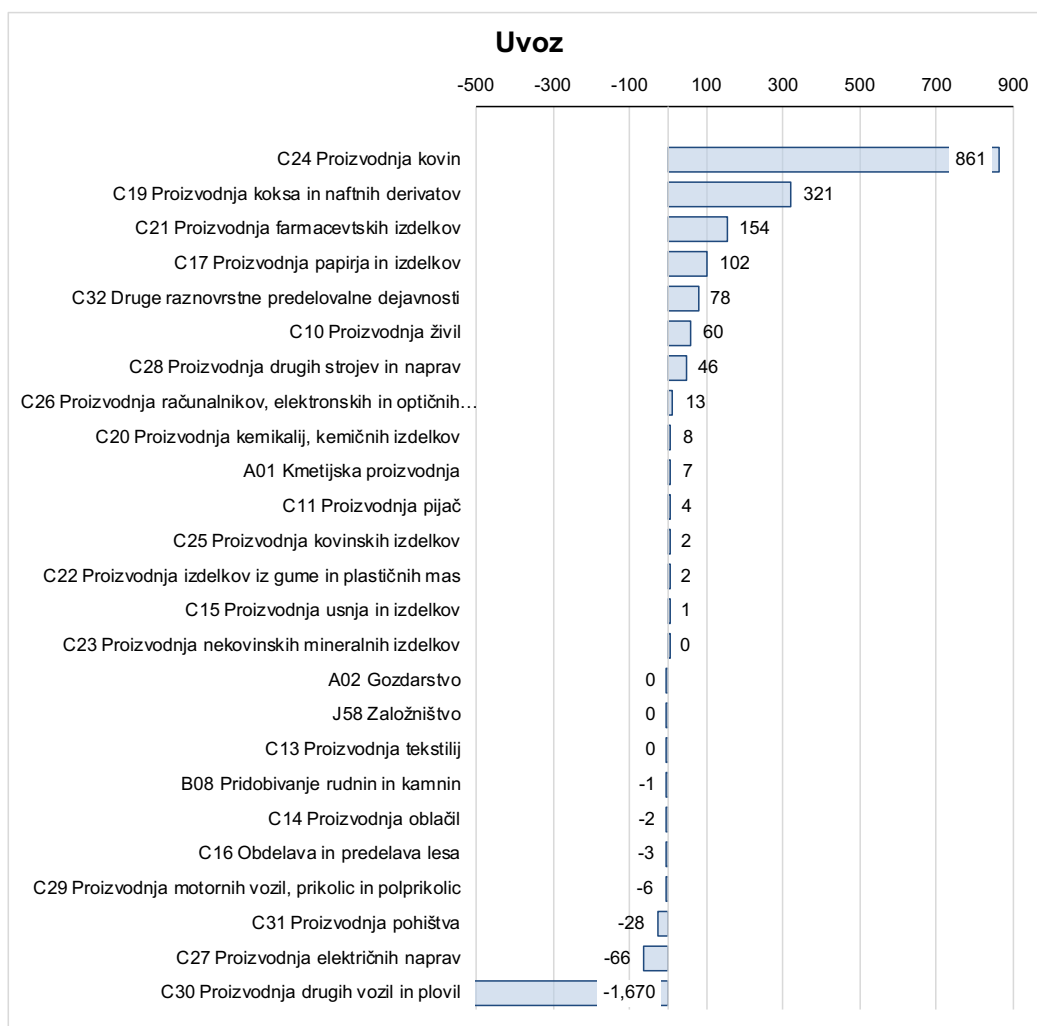

Opomba: V tisoč EUR.

Vir: Statistični urad 2020, lastni izračuni.

Na uvozni strani so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega uvoza kovinskih izdelkov, nafte, farmacevtskih izdelkov, izdelkov iz papirja in drugih industrijskih izdelkov ter živil in strojev. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega uvoza drugih vozil in plovil, električnih naprav, pohištva ter motornih vozil in prikolic. V ostalih panogah so mesečne spremembe uvoznih vrednosti manjše.

Slika 5: Absolutna sprememba v povprečnih mesečnih vrednostih uvoza iz Kanade po začetkučasne uporabe CETA sporazuma, na ravni panog

Opomba: V tisoč EUR.

Vir: Statistični urad 2020, lastni izračuni.

5.2 REALIZACIJA MODELSKIH NAPOVEDI GLEDE TRGOVINSKE DINAMIKE

Napovedi učinkov trgovinskih sporazumov so vedno podvržene velikim tveganjem, saj temeljijo na modelskih predpostavkah, ki so bolj ali manj realistične, na drugi strani pa je dejanska trgovinska ali gospodarska dinamika rezultanta številnih bodočih dogajanj v realnem okolju, ki jih je nemogoče predvideti.

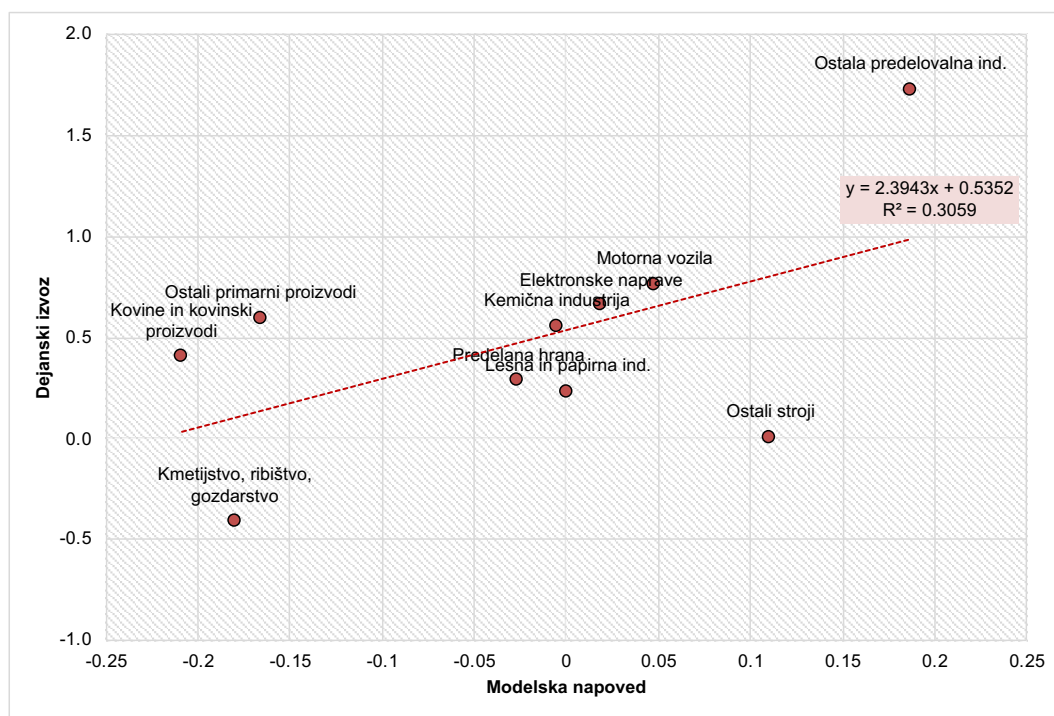
V tem podpoglavju analiziramo v kolikšni meri so se uresničile napovedi bodoče dinamike trgovinskih tokov med Slovenijo in Kanado zaradi učinkovanja začetka začasne uporabe sporazuma CETA. To dinamiko smo ocenili v simulacijah z modelom GTAP 9 leta 2015 in jih ponovili v drugem poglavju te študije z novo verzijo modela GTAP 10. Ocene trgovinskih učinkov sporazuma CETA so v posodobljenem GTAP modelu nekoliko večje v absolutnem smislu, vendar grede v isto smer kot ocene, dobljene z modelom GTAP 9.

V slikah 6 in 7 primerjamo ocene vpliva sporazuma CETA na dinamiko slovenskega izvoza v Kanado in uvoza iz Kanade za scenarij polne liberalizacije (Scenarij 2) z dejansko dinamiko slovenske trgovine s Kanado po septembru 2017. Opozarjamo, da je primerjava zožena samo na 10 industrijskih panog, kot jih zajema GTAP model, medtem ko za dinamiko trgovine storitvenih panog s Kanado nimamo podatkov, saj Banka Slovenije in SURS na mesečni ravni teh podatkov ne poročata. Omejiti se torej moramo samo na 10 industrijskih panog v modelu.

Kot kaže slika 6, gre dejanska dinamika izvoza po začetku začasne uporabe sporazuma CETA (september 2017) v isto smer kot modelske napovedi (pozitivna korelacija med obema). Najbližje so modelske napovedi dejanski dinamiki pri izvozu motornih vozil, elektronskih naprav, kemičnih in farmacevtskih izdelkov ter živil in izdelkov iz papirja in lesa. Pri ostalih panogah je diskrepanca med modelskimi napovedmi in dejansko dinamiko nekoliko večja, vendar (razen pri dveh panogah) gre v isto smer.

Pri tem pa velja opozoriti, da dejanska dinamika za faktor 10 in več presega z modelom napovedano dinamiko izvoza po panogah. To pomeni, da model podcenjuje dejanske učinke glede dinamike izvoza. Seveda pa na dejansko dinamiko vpliva precej dejavnikov in sprememb v realnem okolju, ki jih model ne more predvideti, saj izhaja iz pretekle gospodarske in trgovinske strukture.

Slika 6: Primerjava modelskih ocen dinamike izvoza v Kanado po začetku začasne uporabe CETA sporazuma z dejansko dinamiko, po panogah.

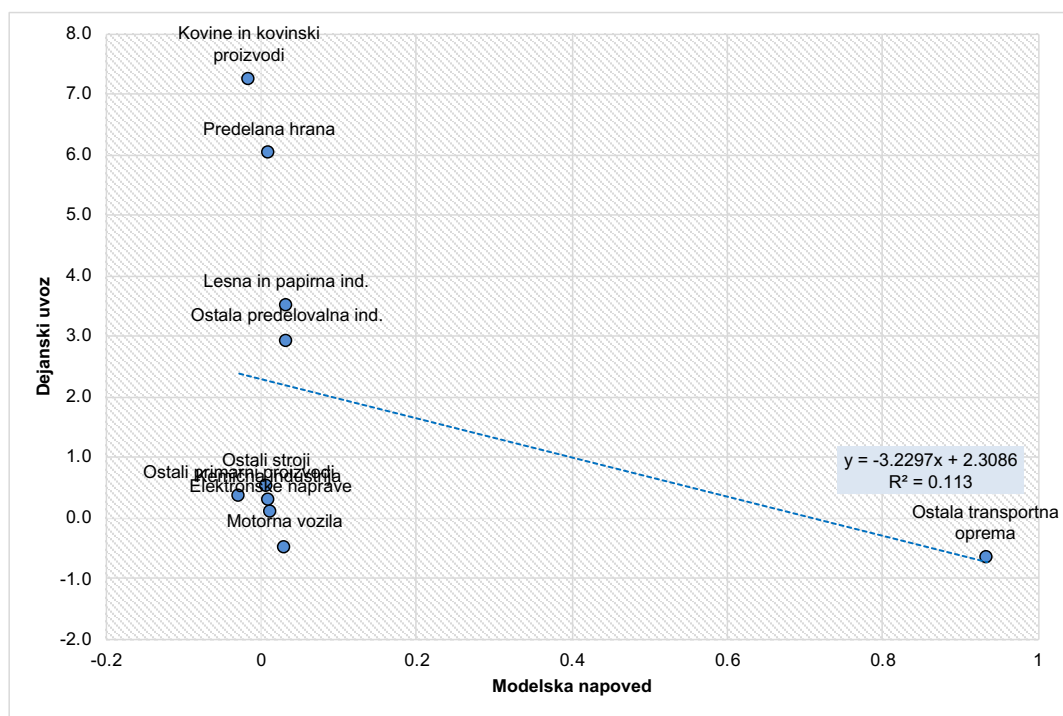

Opombe: Modelska ocena: simulacije učinkov za Scenarij 2 z modelom GTAP 10 (v %). Dejanski izvoz: odstotna sprememba povprečnega mesečnega izvoza v obdobju 10/2017-10/2020 glede na obdobje 01/2014-09/2020 (v %).

Vir: Statistični urad 2020, GTAP 10; lastne simulacije in izračuni.

Pri učinkih sporazuma CETA na uvozno dinamiko (slika 7) pa so modelske napovedi bistveno manj precizne. Modelske simulacije so napovedovale zelo majhne učinke na povečanje uvoza iz Kanade (povečanje uvoza v razponu med 0.1 in 0.3 % v obdobju 10 let), dejansko povečanje uvoza pa modelske ocene presega za faktor 100 (ali za celo 600 pri živilih). To veliko povečanje uvoza je lahko seveda tudi posledica slučajnih vplivov in ne nujno zaradi začetka začasne uporabe sporazuma CETA.

Slika 7: Primerjava modelskih ocen dinamike uvoza iz Kanade po uveljavitvi CETA sporazuma z dejansko dinamiko, po panogah.

Opombe: Modelska ocena: simulacije učinkov za Scenarij 2 z modelom GTAP 10 (v %). Dejanski uvoz: odstotna sprememba povprečnega mesečnega uvoza v obdobju 10/2017-10/2020 glede na obdobje 01/2014-09/2020 (v %).

Vir: Statistični urad 2020, GTAP 10; lastne simulacije in izračuni.

6 ANALIZA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA PODJETJA

V tem poglavju najprej analiziramo poslovanje slovenskih podjetij po začetkučasne uporabe sporazuma CETA, in sicer učinke na vse panoge gospodarstva ter na panoge, ki so bile s pomočjo simulacij CGE modela identificirane kot občutljive po začetkučasne uporabe sporazuma CETA, torej po 21. septembru 2017. V nadaljevanju pa analiziramo še potencialne učinke Covid krize na izvajanje sporazuma CETA za slovensko gospodarstvo.

6.1 ANALIZA UČINKOV ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA NA PODJETJA V OBČUTLJIVIH PANOGAH

Na začetku velja opozoriti, da ima analiza učinkovčasne uporabe sporazuma CETA na poslovanje podjetij določene omejitve, ki so vezane na zelo kratko obdobje med začetkomčasne uporabe sporazuma CETA in zadnjimi dostopnimi podatki o zaključnih računih podjetij. Glede na to, da so s CETA povezane spremembe nastopile razmeroma pozno leta 2017 (september), je njihov morebitni vpliv na poslovanje podjetij pričakovati kvečjemu v letu 2018. Zadnja trenutno dostopna konsolidirana letna poročila pa so na voljo za leto 2019. Posledično sta za analizo sprememb v poslovanju podjetij na voljo zgolj dve leti podatkov, kar je zelo verjetno premalo, da bi lahko zaznali strukturne spremembe na poslovanju podjetij v posameznih panogah. Glede na predvidene organizacijske, tehnične, logistične in ostale spremembe, ki bi jih uveljavitev Sporazuma lahko prinesla, bi za poglobljeno analizo sprememb v poslovanju potrebovali vsaj še pet do sedem let podatkov.

Glede na rezultate simulacij, predstavljene v Tabeli 5, so med ogroženimi panogami »kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo«, »proizvodnja hrane, pijač in tobaka«, »proizvodnja kemičnih izdelkov«, »proizvodnja jekla, železa, izdelkov iz kovine« ter »ostala transportna oprema«. Gre torej za naslednje SKD panoge:

- SKD 1, 2, 3: Kmetijstvo, ribištvo gozdarstvo
- SKD 10, 11, 12: Proizvodnja hrane, pijač in tobaka
- SKD 20: Proizvodnja kemičnih izdelkov
- SKD 24, 25: Proizvodnja jekla, železa, izdelkov iz kovine
- SKD 30: Ostala transportna oprema (plovila, letala, vlaki, motocikli, kolesa);

V nadaljevanju za omenjene občutljive panoge predstavljamo dinamiko števila gospodarskih družb v panogi, vrednost skupne prodaje, vrednost povprečne prodaje na gospodarsko družbo, dinamiko skupnega števila zaposlenih in povprečnega števila zaposlenih za panogo. V tabelah 15–18 so za vsakega od sektorjev prikazane vrednosti, ki v grobem orisujejo poslovno dinamiko panoge v obdobju pred in po začetkučasne uporabe sporazuma CETA (september 2017).

V tabeli 15 predstavljamo panožno dinamiko za »Ostala transportna opremo«. Čeprav je na podlagi podatkov v tabeli težko sklepati o učinkih Sporazuma, pa med letoma 2017 in 2018 ni

videti bistvenega preloma v agregatnih ali povprečnih vrednostih. Čeprav je prišlo do konsolidacije števila gospodarskih družb v panogi, pa skupna prodaja, povprečna prodaja na podjetje in povprečno število zaposlenih naraščajo. V letu 2019 je prišlo do blagega padca skupnega števila zaposlenih, kar pa je posledica zmanjšanja števila podjetij v panogi (za 12). Seveda ni mogoče trditi, da je to posledica začetka začasne uporabe sporazuma CETA.

Tabela 15: Prikaz poslovanja panoge Ostala transportna oprema (SKD 30)

leto	število gospodarskih družb	skupna prodaja v mio EUR	povprečna prodaja (EUR)	skupno število zaposlenih	povprečno število zaposlenih
2009	63	83.0	1,317,159	739.76	11.74
2010	63	80.6	1,278,835	569.18	9.03
2011	68	78.0	1,147,788	477.76	7.03
2012	73	87.0	1,192,044	553.49	7.58
2013	69	70.6	1,022,526	531.45	7.70
2014	77	70.7	917,813	564.89	7.34
2015	91	78.0	856,860	560.87	6.16
2016	92	94.3	1,025,295	685.31	7.45
2017	96	118.0	1,229,880	904.82	9.43
2018	95	130.0	1,370,263	925.21	9.74
2019	87	143.0	1,639,280	913.26	10.50

Vir: AJPES, lastni izračuni.

V Tabeli 16 predstavljamo prikaz poslovanja v proizvodnji kovin in izdelkov iz kovin. Tudi v tem primeru ne moremo zaznati močnejših sprememb, ki bi jih lahko pripisali začetku začasne uporabe sporazuma CETA. Število gospodarskih družb v panogi je naraščalo dokaj sorazmerno tudi po koncu leta 2017, z izjemo 2019 je rasla tudi prodaja panoge in povprečna prodaja podjetij, še bolj izrazito pa je raslo število zaposlenih in povprečno število zaposlenih.

Tabela 16: Prikaz poslovanja panoge Proizvodnja železa, jekla in izdelkov iz kovine (SKD 24 in 25)

leto	število gospodarskih družb	skupna prodaja v mio EUR	povprečna prodaja (EUR)	skupno število zaposlenih	povprečno število zaposlenih
2009	1,527	3,100	2,032,188	32,382	21.21
2010	1,589	3,750	2,357,569	32,080	20.19
2011	1,648	4,320	2,619,630	31,186	18.92
2012	1,703	4,220	2,478,902	31,222	18.33
2013	1,751	4,280	2,442,975	31,230	17.84
2014	1,808	4,540	2,511,589	32,038	17.72
2015	1,890	4,730	2,501,492	33,253	17.59
2016	1,931	5,210	2,698,681	37,201	19.26
2017	1,976	5,800	2,934,135	38,665	19.57
2018	2,017	6,250	3,099,971	40,064	19.86
2019	2,053	6,160	3,001,439	41,180	20.06

Vir: AJPES, lastni izračuni.

Podobna gibanja so razvidna tudi iz Tabele 17, kjer prikazujemo dinamiko poslovanja v kmetijstvu, ribištvu in gozdarstvu. Čeprav v letu 2019 nekoliko padeta agregatna in povprečna prodaja, pa število gospodarskih družb narašča in tudi skupno ter povprečno število zaposlenih. Kot že v zgornjih dveh primerih, ni nobenih indikacij, da bi po letu 2017 prišlo do izrazitejših sprememb na trgu oziroma teh sprememb ob kratki časovni seriji ni mogoče zanesljivo ločiti od sprememb tržne konjunktore.

Tabela 17: Prikaz poslovanja panog Kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo (SKD 1-3)

leto	število gospodarskih družb	skupna prodaja v mio EUR	povprečna prodaja (EUR)	skupno število zaposlenih	povprečno število zaposlenih
2009	352	320	910,401	3,852	10.94
2010	354	348	982,283	3,793	10.72
2011	372	304	817,107	3,151	8.47
2012	402	302	752,045	3,087	7.68
2013	407	308	757,939	2,957	7.27
2014	449	366	814,314	3,055	6.80
2015	454	380	837,007	3,105	6.84
2016	467	369	789,828	2,829	6.06
2017	461	388	841,833	2,921	6.34
2018	463	447	965,306	2,952	6.38
2019	463	416	897,734	3,068	6.63

Vir: AJPES, lastni izračuni.

Tudi v primeru zadnje od panog, ki so jih simulacije identificirale kot potencialno občutljive, panoga rudarstvo, kot je razvidno iz tabele 18, je težko razbrati, da bi imel sporazum CETA

bistven vpliv na poslovanje podjetij. V primerjavi z letoma 2016 in 2017, v letu 2018 namreč ni zaznati slabših rezultatov v prodaji ali številu zaposlenih. Nekoliko pade zgolj agregatna prodaja v 2019, kar pa je posledica zmanjšanja števila podjetij v panogi (za 5).

Iz prikaza dinamike panog, ki jim modelske simulacije pripisujejo največjo občutljivost na sporazum CETA, torej ni videti, da bi uveljavitev tega sporazuma imela negativne posledice na njihovo poslovanje.

Tabela 18: Prikaz poslovanja panoge Rudarstvo (SKD 5-9)

leto	število gospodarskih družb	skupna prodaja v mio EUR	povprečna prodaja (EUR)	skupno število zaposlenih	povprečno število zaposlenih
2009	71	270	3,807,688	3,094	43.58
2010	73	280	3,839,139	2,827	38.73
2011	72	270	3,743,992	2,695	37.42
2012	71	260	3,666,958	2,678	37.71
2013	71	266	3,742,913	2,487	35.03
2014	67	262	3,906,723	2,406	35.91
2015	69	266	3,848,588	2,359	34.19
2016	67	268	3,994,490	2,218	33.11
2017	67	292	4,355,580	2,212	33.01
2018	64	305	4,764,121	2,219	34.67
2019	62	300	4,841,832	2,253	36.34

Vir: AJPES, lastni izračuni.

6.2 ANALIZA UČINKOV ZAČASNE UPORABE CETA SPORAZUMA NA IZVOZNIKE V KANADO

V nadaljevanju za omenjene občutljive panoge predstavljamo primerjavo dinamike poslovanja pred in po začetku začasne uporabe sporazuma CETA. In sicer primerjamo poslovanje izvoznikov v Kanado ter poslovanje vseh ostalih podjetij v isti (občutljivi) panogi. Pri tem za obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA vzamemo leta 2014–2017, za obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA pa leti 2018–2019. Primerjamo dinamiko skupne prodaje, izvoza in zaposlenosti izvoznikov v Kanado ter celotnega gospodarstva v posameznih panogah.¹¹

Število izvoznikov v Kanado je zelo stabilno skozi čas, med letoma 2014 in 2019 se je povečalo le za 4 (iz 143 na 147). Po začetku začasne uporabe sporazuma CETA pa le za enega (iz 146 na 147). Ta dodatni izvoznik je v panogi proizvodnje elektronske in optične opreme.

¹¹ Spisek izvoznikov v Kanado temelji na podatkih GZS. Vir podatkov za analizo poslovanja pa so letna poročila podjetij (AJPES). Zadnji podatki o poslovanju podjetij so na voljo za leto 2019.

Tabela 19: Število izvoznikov v Kanado, 2014–2019

Panoga	2014	2015	2016	2017	2018	2019
A Kmetijstvo	2	2	2	2	2	2
B Rudarstvo	1	1	1	1	1	1
CA Živilska ind	10	10	10	10	10	10
CB Tekstilna ind	5	5	5	5	5	5
CC Proizvodnja izdelkov iz lesa i	5	5	5	5	5	5
CE Kemična ind	2	2	2	2	2	2
CF Farmacevtska ind	2	2	2	2	2	2
CG Proizvodnja izdelkov iz gume i	12	12	12	12	12	12
CH Kovinska ind	13	13	13	13	13	13
CI Proizvodnja elektronske in opt	9	9	9	9	10	10
CJ Proizvodnja električne opreme	10	11	11	11	11	11
CK Proizvodnja drugih strojev in	17	17	17	17	17	17
CL Proizvodnja vozil	6	6	6	6	6	6
CL Ostala transportna oprema	3	3	3	3	3	3
CM Druga proizvodnja; montaža st	7	8	9	9	9	9
F Gradbeništvo	1	1				
G Trgovina; popravila motornih vo	19	19	19	19	19	19
H Promet in skladiščenje	9	9	9	9	9	9
JA Založništvo	1	1	1	1	1	1
JC Informacijska tehnologija	8	8	9	9	9	9
K Finančne in zavarovalniške de	1	1	1	1	1	1
Skupaj	143	145	146	146	147	147

Vir: GZS (Izvozniki) in AJPES, letna poročila.

V tabeli 20 predstavljamo dinamiko skupne prodaje izvoznikov v Kanado in celotnega slovenskega gospodarstva; in sicer kot odstotno spremembo povprečne letne prodaje posamezne panoge pred in po začetku začasne uporabe sporazuma CETA. Podatki kažejo, da je bila dinamika skupne prodaje izvoznikov v Kanado po začetku začasne uporabe sporazuma CETA (+18 %) nekoliko nižja od dinamike prodaje celotnega slovenskega gospodarstva (+21 %).

Tabela 20: Sprememba dinamike skupne prodaje izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetku začasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah.

	Izvozniki v Kanado	Celotno gospodarstvo
A Kmetijstvo	9%	15%
B Rudarstvo	14%	11%
CA Živilska ind	9%	9%
CB Tekstilna ind	11%	16%
CC Proizvodnja izdelkov iz lesa in papirja	14%	19%
CE Kemična ind	-27%	4%
CF Farmacevtska ind	22%	23%
CG Proizvodnja izdelkov iz gume in plastike	9%	16%
CH Kovinska ind	10%	22%
CI Proizvodnja elektronske in optične opreme	20%	28%
CJ Proizvodnja električne opreme	19%	24%
CK Proizvodnja drugih strojev in naprav	17%	32%
CL Proizvodnja vozil	28%	25%
CL Ostala transportna oprema	36%	51%
CM Druga proizvodnja; montaža strojev	25%	27%
G Trgovina; popravila motornih vozil	32%	18%
H Promet in skladiščenje	48%	24%
JA Založništvo	-55%	11%
JC Informacijska tehnologija	45%	39%
Skupaj	18%	21%

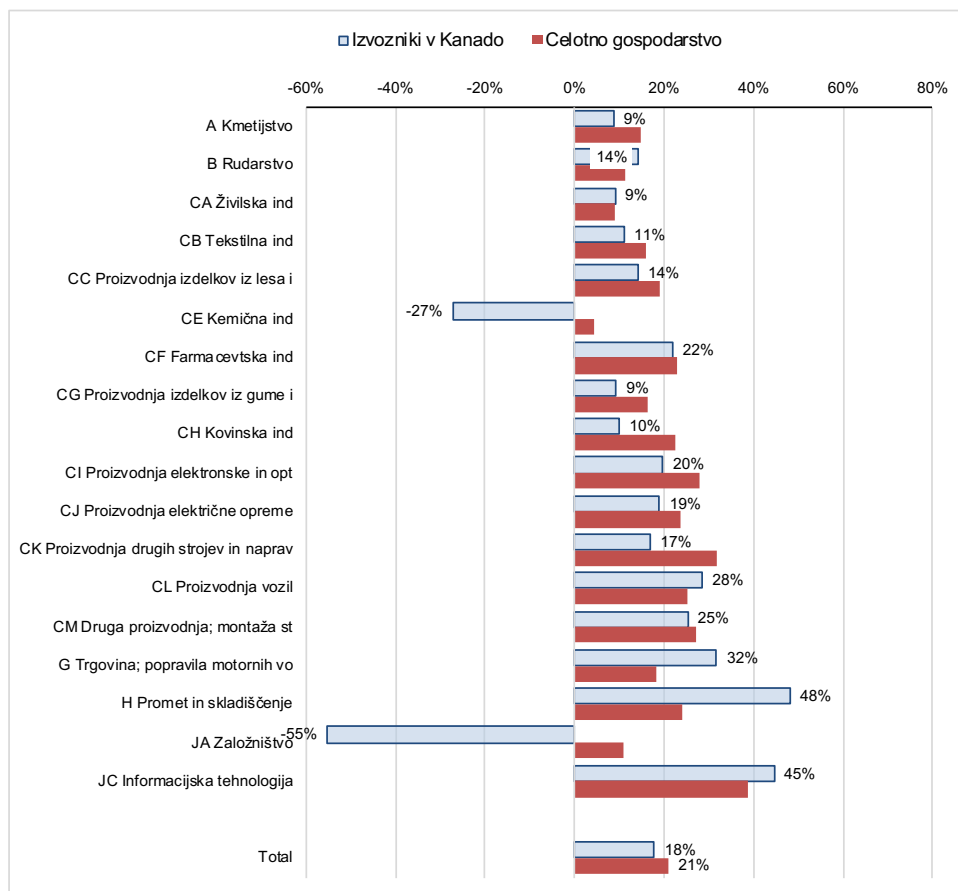
Opomba: Podatki v obeh stolpcih so izračunani kot sprememba skupne prodaje v obdobju po začetku začasne uporabe sporazuma CETA glede na obdobje pred tem. Obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJPEŠ, lastni izračuni.

Podobno velja za 4 izmed 5 občutljivih panog. Le v živilski industriji je bila dinamika prodaje pri izvozniki v Kanado in celotnem gospodarstvu enaka, v ostalih štirih panogah pa so izvozniki v Kanado v povprečju dosegali nižjo rast prodaje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA od povprečja celotnega gospodarstva. Najbolj dramatično izstopajo izvozniki v Kanado v kemični industriji, ki so po začetku začasne uporabe sporazuma CETA zmanjšali prodajo za več kot četrtno glede obdobje pred sporazumom CETA. Treba pa se je zavedati, da gre pri tem zgolj za 2 podjetji v kemični industriji, ki sta izvoznika v Kanado, in da gre lahko za slučajne vplive.

Velike razlike v dinamiki prodaje med izvozniki v Kanado in celotnim gospodarstvom so še v tekstilni industriji, proizvodnji gume in plastike, proizvodnji drugih strojev in založništvu. Na drugi strani pa so izvozniki v Kanado bistveno hitreje povečevali prodajo glede na celotno gospodarstvo v trgovini, prometu in skladiščenju ter informacijskih tehnologijah in avtomobilski industriji.

Slika 8: Sprememba dinamike skupne prodaje izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetkučasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah.

Opomba: Obdobje pred začetkomčasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetkučasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJ PES, lastni izračuni.

Dokaj podobna situacija je tudi glede dinamike izvoza v Kanado, kjer je bila v vseh petih občutljivih panogah, razen v kmetijstvu, dinamika izvoza izvoznikov v Kanado slabša od dinamike izvoza vseh podjetij v teh panogah. Najbolj občutna razlika je spet pri obeh podjetjih izvoznikih v Kanado v kemični industriji, pri katerih je izvoz padel celo za polovico glede na obdobje pred začetkomčasne uporabe sporazuma CETA. Nekoliko hitrejša dinamika izvoza pri izvoznikih v Kanado je opazna le pri izvoznikih v avtomobilski industriji ter prometu in skladiščanju, medtem ko je pri izvoznikih v vseh ostalih panogah dinamika izvoza podobna kot velja za celotno gospodarstvo.

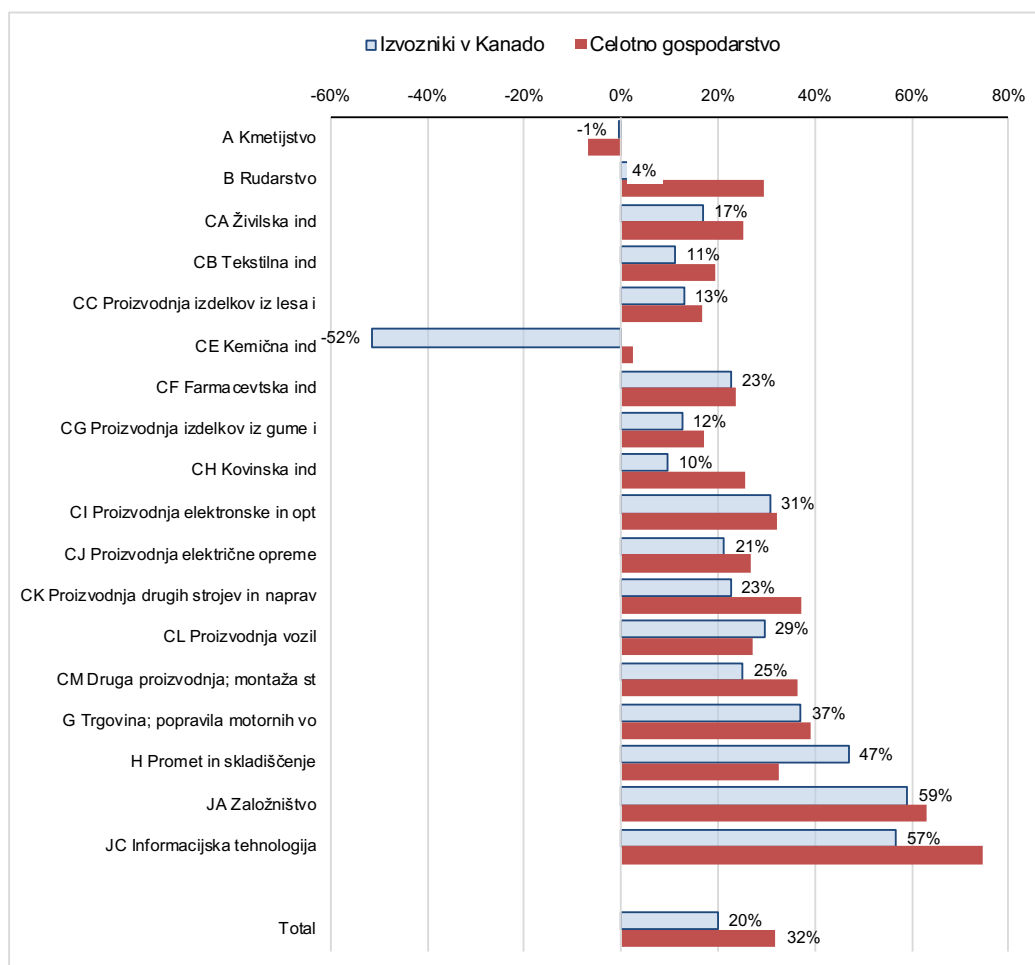
Tabela 21: Sprememba dinamike izvoza izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetku začasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah.

	Izvozniki v Kanado	Celotno gospodarstvo
A Kmetijstvo	-1%	-7%
B Rudarstvo	4%	29%
CA Živilska ind	17%	25%
CB Tekstilna ind	11%	19%
CC Proizvodnja izdelkov iz lesa in papirja	13%	17%
CE Kemična ind	-52%	2%
CF Farmacevtska ind	23%	24%
CG Proizvodnja izdelkov iz gume in plastike	12%	17%
CH Kovinska ind	10%	26%
CI Proizvodnja elektronske in optične opreme	31%	32%
CJ Proizvodnja električne opreme	21%	27%
CK Proizvodnja drugih strojev in naprav	23%	37%
CL Proizvodnja vozil	29%	27%
CL Ostala transportna oprema	38%	47%
CM Druga proizvodnja; montaža st	25%	36%
G Trgovina; popravila motornih vozil	37%	39%
H Promet in skladiščenje	47%	33%
JA Založništvo	59%	63%
JC Informacijska tehnologija	57%	75%
Skupaj	20%	32%

Opomba: Podatki v obeh stolpcih so izračunani kot sprememba izvoza v obdobju po začetku začasne uporabe sporazuma CETA glede na obdobje pred tem. Obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJ PES, lastni izračuni.

Slika 9: Sprememba dinamike izvoza izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetku začasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah.

Opomba: Obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJPES, lastni izračuni.

Tudi glede dinamike zaposlenosti je opazno, da so po začetku začasne uporabe sporazuma CETA izvozniki v Kanado v manjši meri povečali zaposlenost (+9 %) glede na vsa ostala podjetja (12 %). To velja tudi za vse občutljive panoge, razen za kmetijstvo, kjer je bila rast zaposlenosti pri izvoznikih v Kanado večja kot pri ostalih podjetjih.

Na drugi strani pa je bila v nekaterih panogah rast zaposlenosti po začetku začasne uporabe sporazuma CETA pri izvoznikih v Kanado precej višja kot pri ostalih podjetjih. To velja predvsem za tekstilno industrijo, proizvodnjo izdelkov iz lesa in papirja, proizvodnjo elektronske in optične opreme, proizvodnjo vozil informacijsko tehnologijo.

Tabela 22: Sprememba dinamike zaposlenosti izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetku začasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah.

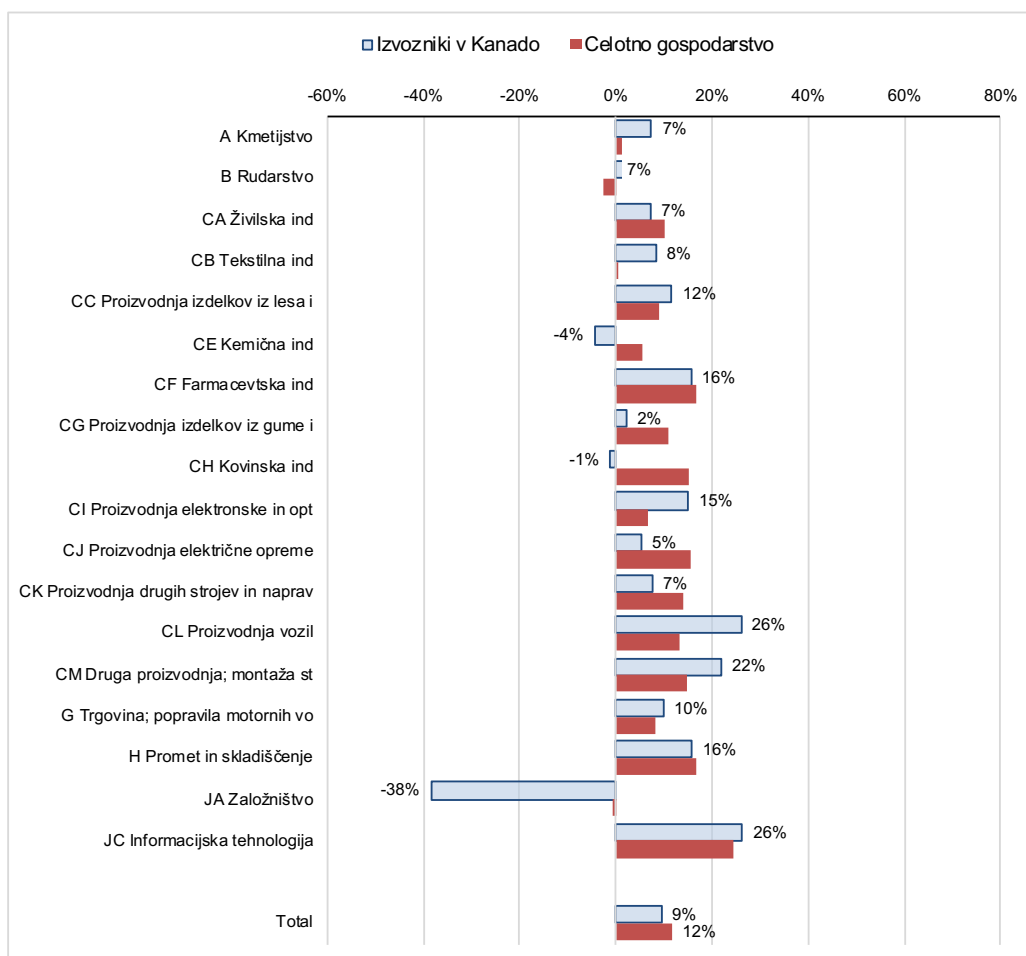
	Izvozniki v Kanado	Celotno gospodarstvo
A Kmetijstvo	7%	1%
B Rudarstvo	7%	-3%
CA Živilska ind	7%	10%
CB Tekstilna ind	8%	0%
CC Proizvodnja izdelkov iz lesa in papirja	12%	9%
CE Kemična ind	-4%	5%
CF Farmaceutska ind	16%	17%
CG Proizvodnja izdelkov iz gume in plastike	2%	11%
CH Kovinska ind	-1%	15%
CI Proizvodnja elektronske in optične opreme	15%	7%
CJ Proizvodnja električne opreme	5%	15%
CK Proizvodnja drugih strojev in naprav	7%	14%
CL Proizvodnja vozil	26%	13%
CL Ostala transportna oprema	12%	35%
CM Druga proizvodnja; montaža st	22%	15%
G Trgovina; popravila motornih vozil	10%	8%
H Promet in skladiščenje	16%	17%
JA Založništvo	-38%	-1%
JC Informacijska tehnologija	26%	24%
Skupaj	9%	12%

Opomba: Podatki v obeh stolpcih so izračunani kot sprememba zaposlenosti v obdobju po začetku začasne uporabe sporazuma CETA glede na obdobje pred začasno uporabo sporazuma CETA. Obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJ PES, lastni izračuni.

Iz navedenega sledi, da so po začetku začasne uporabe sporazuma CETA sicer podjetja v vseh panogah hitreje povečevala prodajo, izvoz in zaposlenost, vendar je bila dinamika pri izvoznikih v Kanado nekoliko nižja. Še nižja pa je bila dinamika rasti prodaje, izvoza in zaposlenosti v petih panogah, ki so bile z modelsko simulacijo identificirane kot občutljive. To pomeni, da je potrebno preučiti, kako je mogoče pomagati podjetjem, ki so bila z začasno uporabo sporazuma CETA morebiti neposredno prizadeta.

Slika 10: Sprememba dinamike zaposlenosti izvoznikov v Kanado in celotnega gospodarstva po začetku začasne uporabe CETA sporazuma glede na obdobje pred tem, po panogah

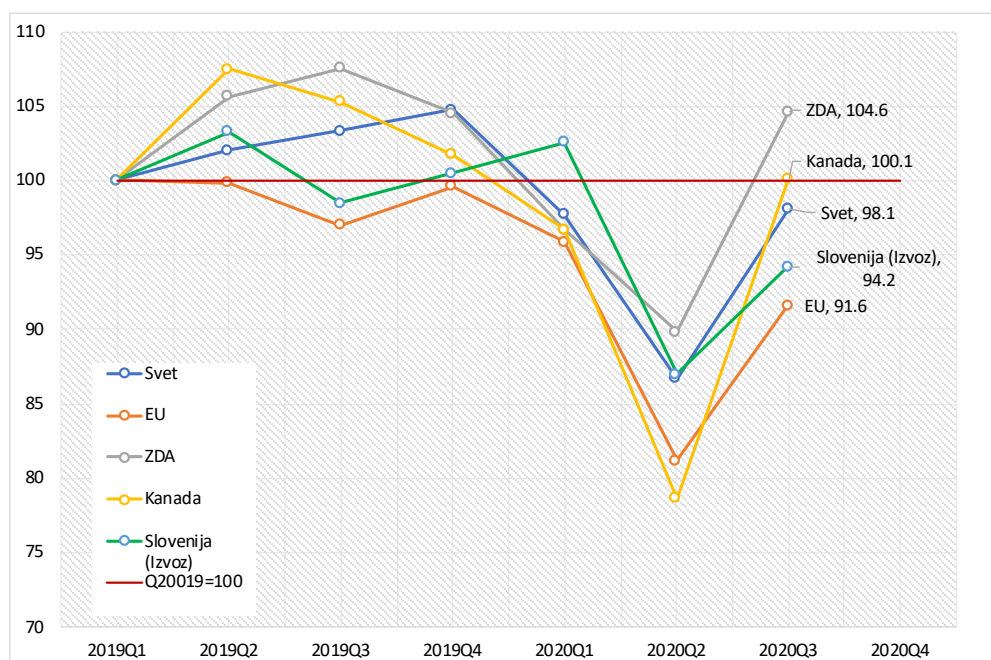
Opomba: Obdobje pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA: 2014–2017; obdobje po začetku začasne uporabe sporazuma CETA 2018–2019.

Vir: GZS in AJPES, lastni izračuni.

6.3 VPLIV COVID KRIZE NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO IN IMPLIKACIJE ZA IZVAJANJE CETA SPORAZUMA

Covid kriza je kot simetrični šok prizadela celotno globalno gospodarstvo. Prva posledica zapiranja gospodarstev z namenom omejevanja širjenja virusa, ki se je začelo januarja 2020 na Kitajskem, z eno- do dvo-mesečnim zamikom pa na vse ostale države, je bila začasna prekinitev transportnih in trgovinskih tokov. Posledično je obseg svetovne trgovine upadel. V prvem četrtletju je svetovni izvoz upadel za slabih 8%, v drugem za slabih 12%, v tretjem pa se je povečal za slabih 16%, s čimer je bila raven svetovnega izvoza konec tretjega četrtletja 2020 nekoliko izpod začetka leta 2019. Celoten svetovni uvoz pa je bil konec tretjega četrtletja za slaba 2% nižji kot v začetku 2019.

Slika 11: Vpliv Covid krize na svetovni uvoz in slovenski izvoz (Q1 2019=100)

Opomba: Podatki za uvoz, razen za Slovenijo (izvoz).

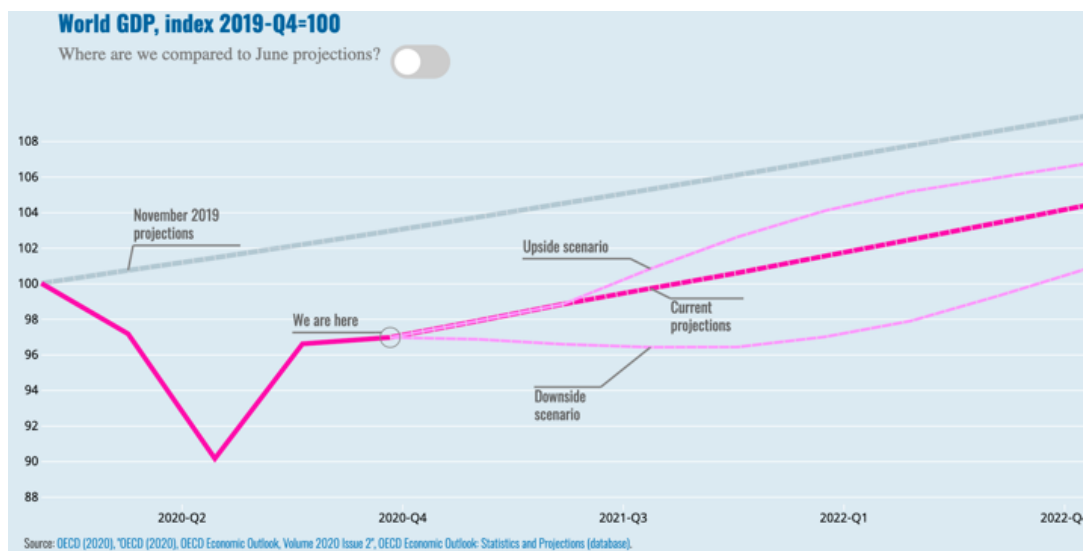
Vir: WTO; lastna slika.

Med najpomembnejšimi slovenskimi trgi je bil uvoz celotne EU konec tretjega četrtletja 2020 za več kot 8% manjši od ravni iz začetka leta 2019, ameriški uvoz je bil za skoraj 5% višji, kanadski uvoz pa je bil na enaki ravni kot v začetku leta 2019. Slovenski izvoz je bil zaradi manjšega uvoza v ostalih članicah EU sicer nižji, vendar se je zmanjšal za manj kot je upadel uvoz EU držav (za slabih 6%). Slovenska podjetja so del izpada izvoza v EU nadomestila z izvozom v druge regije, tudi s povečanim izvozom v Kanado. V prvih 10 mesecih leta 2020 je bil slovenski izvoz v Kanado za 19% večji kot v celem letu 2019 in za 38% večji kot v 2017.

Covid kriza bo imela sicer veplastne učinke na svetovno gospodarstvo. Kratkoročni učinek, ki izhaja iz dolgotrajnejšega spopadanja z epidemijo, preden jo bo uspelo učinkovito zajezi z zadovoljivim deležem precepljenja svetovnega prebivalstva, bo najverjetneje povzročil trajnejšo spremembo trenda rasti svetovnega gospodarstva navzdol. Projekcije OECD za

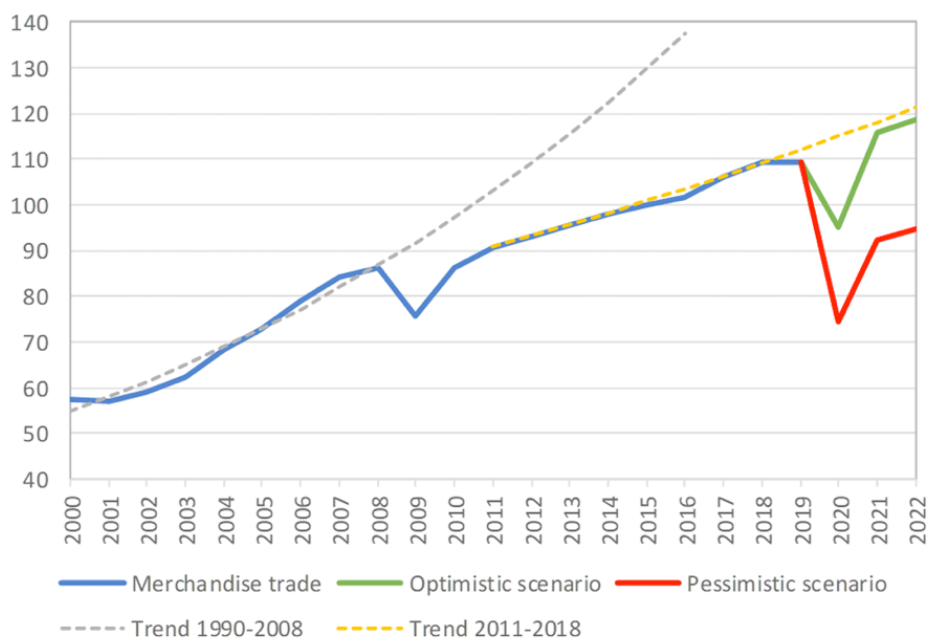
svetovno gospodarstvo kažejo, da naj bi se po osnovnem scenariju zaradi recesije v obliki dvojnega V svetovni BDP šele v tretjem četrtletju 2021 vrnil na raven iz zadnjega četrtrleta 2019. Možna pa je tudi daljša recesija, pri čemer bi svetovni BDP okrevail na pred-covidno raven šele konec leta 2022.

Slika 12: Napovedi svetovne gospodarske rasti do 2022 (Q4 2019=100)

Vir: OECD, December 2020.

Slika 13: Napovedi rasti svetovne trgovine do 2022 (2015=100)

Vir: WTO.

Zaradi pričakovanega daljšega obdobja okrevanja Svetovna trgovinska organizacija (WTO) napoveduje, da naj bi se trend rasti svetovne trgovine še dodatno umiril glede na že sicer močno upočasnjjen trend rasti po svetovni finančni krizi po letu 2008. Po optimističnem scenariju naj bi trend rasti svetovne trgovine le malenkostno zaostajal, po pesimističnem pa izdatno – za okrog 5% leta 2022.

Dodatno pa zaradi povečane negotovosti Covid kriza prinaša tudi nekatere ključne strukturne spremembe. Že pred Covid so se v večini razvitih zahodnih držav začeli krepiti trendi protekcionizma, ki so kulminirali v trgovinskih vojnah nekdanjega ameriškega predsednika Trumpa ter omejevanju dostopa podjetij iz tretjih držav, predvsem pa iz Kitajske, na trge ZDA in EU. Covid epidemija je vnesla dodatno negotovost zaradi fizičnih prekinitev transportnih poti in s tem just-in-time dobav v okviru globalnih oskrbovalnih verig. Po anketah McKinsey in Hermes menedžerji največjih svetovnih korporacij zaradi naraščajočega protekcionizma in negotovosti dobav načrtujejo skrajševanje oskrbovalnih verig in prenašanje ključnih faz proizvodnje ali sestavljanja bližje domači regiji (*nearshoring*) ali v domačo državo (*reshoring*). Ti trendi bodo vplivali na še dodatno umirjanje trenda svetovne trgovine.

Učinki teh procesov utegnejo imeti za slovenska podjetja neto pozitivne učinke, saj zaradi selitve določenih faz proizvodnje nazaj v carinsko unijo v okviru EU utegnejo pridobiti nove ali dodatne poslovne priložnosti kot člani v oskrbovalnih verigah velikih evropskih korporacij.

Zaenkrat Covid kriza ni imela velikega negativnega učinka na slovensko zunanjo trgovino s Kanado, saj se je izvoz v letu 2020 celo močno povečal, medtem ko se je uvoz prepolovil. Tudi implikacije navedenih dolgoročnih strukturnih procesov za slovenska podjetja v luči sporazuma CETA so relativno benigne. Po eni strani je slovenski izvoz v Kanado relativno majhen (dobrih 100 mio evrov oziroma okrog 0.4% celotnega slovenskega izvoza), slovenska in kanadska podjetja tudi niso investicijsko povezana, hkrati pa je Kanada izven polja globalnih strateških silnic. To pomeni, da protekcionizem, ki se krepí v trikotniku med ZDA, EU in Kitajsko, ne bi smel imeti pomembnejšega vpliva na slovenska podjetja iz vidika trgovine s Kanado. Če bi ga imel, pa – glede na nizko izpostavljenost slovenskih podjetij do Kanade – ta negativni učinek ne bi bil zelo negativen.

7 KVALITATIVNA ANALIZA UDEJANJANJA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA GOSPODARSTVO

V nadaljevanju podajamo analizo vpliva sporazuma CETA na gospodarstvo s pomočjo dveh različnih metod, in sicer s pomočjo anketnih podatkov, ki so bili zbrani jeseni 2020, ter s pomočjo poglobljenih intervjujev, ki so potekali vzporedno z anketo. Rezultate predstavljamo skupaj, in sicer na ta način, da so rezultati ankete smiselno ilustrirani še s poudarki iz globinskih intervjujev. Metodologija ankete in intervjujev je opisana v uvodnem delu tega poglavja.

7.1 GLAVNI REZULTATI

V nadaljevanju najprej predstavljamo rezultate ankete med podjetji. Anketa je potekala v jeseni 2020. Glavni sklepi ankete so povzeti v tem uvodnem delu (Tabela 23), medtem ko v nadaljevanju natančno predstavimo metodologijo ter rezultate.

Tabela 23: Glavni sklepi o pomenu Kanade in vplivu sporazuma na podlagi ankete

Področje analize	Glavne ugotovitve iz ankete ter globinskih intervjujev
Pomen kanadskega trga za slovensko gospodarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Kanada v letu 2019 predstavlja 0,27 % izvoza in 0,33 % uvoza, torej je gospodarsko manj pomemben trg. - Dobrih 80 % respondentov ni prisotnih na kanadskem trgu kot izvozniki. - Skoraj 90 % respondentov ni prisotnih kot uvozniki. - Šibka je tudi posredna prisotnost na tem trgu.
Poznavanje sporazuma CETA	<ul style="list-style-type: none"> - Zelo slabo poznavanje sporazuma CETA, četrtnina sporazuma sploh ne pozna, še 60 % respondentov slišalo za sporazum, vendar ga ne poznajo ali slabo poznajo.
Predviden vpliv sporazuma CETA na gospodarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Ocenjeni vpliv je pozitiven po mnenju polovice respondentov (na EU in Slovenijo), pri oceni vpliva na sektor (kar respondenti bolj poznajo) ter na njihovo podjetje daleč prevladuje odgovor, da vpliva ne bo. - Tisti, ki so prisotni na kanadskem trgu posredno ali neposredno, so zaznali blag vpliv na dostopnost do trga, število poslovnih priložnosti in kupcev.
Interes tistih, ki niso bili prisotni v Kanadi, za prodor na kanadski trg zaradi CETA	<ul style="list-style-type: none"> - Interes je zelo majhen, glavni razlogi pomanjkanje interesa za ta trg (ambicije za prodor), nepoznavanje trga, odsotnost zadostnega povpraševanja, zadostnost obstoječih trgov, tudi pomanjkanje sredstev.
Vpliv CETA na investicije	<ul style="list-style-type: none"> - Podjetja investirajo predvsem na trge bivše Jugoslavije in trge EU15, ki so glavne trgovinske partnerice. - Glavni motivi so lažji vstop na trg ciljne države ter sosednjih držav in ključnih kupcev ter okrepitev prepoznavnosti. - V Kanado so investirali le štirje respondenti.
CETA in javna naročila	<ul style="list-style-type: none"> - Čez 40 % respondentov se nikoli ne prijavi niti na javno naročilo v Sloveniji, skoraj 80 % nikoli niti na javna naročila znotraj EU. - Oddaljeni trgi zelo nezanimivi, 96 % ali več respondentov se nikoli ne prijavi na oddaljene trge (ZDA, Kanada, ASEAN itd.).

7.2 METODOLOGIJA

Analiza vpliva začasne uporabe sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo je potekala s pomočjo anketnega vprašalnika in globinskih intervjujev. V nadaljevanju kratko povzemamo bistvo obeh.

7.2.1 Anketa o vplivu CETA na gospodarstvo

Vprašalnik je obsegal skupaj 22 vprašanj z več večjih vsebinskih področij, ki so imela številna podvprašanja, tako da je bilo skupaj obravnavanih kar 157 spremenljivk, s pomočjo katerih smo poglobljeno analizirali želene vidike.

Vprašalnik je bil sestavljen iz **naslednjih vsebinskih blokov**:

- splošne informacije o podjetju,
- glavni trgi,
- poznavanje sporazuma CETA,
- vpliv sporazuma CETA na podjetja (ki so prisotna na kanadskem trgu in ostala),
- investicije v tujino (in potencialno v Kanado),
- interes za javna naročila v tujini (vključno s Kanado)-

Bolj natančno je vprašalnik s podvprašanji zajel naslednje informacije:

- **Splošne informacije o podjetju** (glavno dejavnost podjetja po klasifikaciji SKD, velikost podjetja glede na število zaposlenih, informacijo o tem, ali podjetje deluje na medpodjetniškem trgu ali s končnimi kupci).
- **Glavni trgi** (pomen posameznih domačih in tujih trgov v celotni prodaji in pa tudi pomen posameznih trgov kot nabavnih trgov).
- **Poznavanje sporazuma CETA** (ali so posamezniki že slišali za sporazum CETA in (če so) so odgovorili na odprto vprašanje, kaj je bistvo sporazuma CETA).
- Vpliv sporazuma CETA na slovensko in evropsko gospodarstvo nasploh.
- **Vpliv sporazuma CETA na podjetja** (ki so prisotna na kanadskem trgu in ostala).
 - o V tem delu nas je najprej zanimalo, ali podjetje posluje na kanadskem trgu neposredno, oziroma ali je na kanadskem trgu prisotno posredno, torej ali partnerji oziroma kupci poslujejo na kanadskem trgu:
 - o podjetja, ki so odgovorila, da so neposredno ali posredno prisotna na kanadskem trgu, so odgovarjala na vprašanje o zaznanih vpliv na poslovanje, kar vključuje tudi morebitno **širitev e-poslovanja**;
 - o podjetja, ki niso prisotna na kanadskem trgu, so ocenila vlogo posameznih dejavnikov za izkazano neprisotnost na tem trgu ter tudi, ali bodo/so zaradi sporazuma CETA razmišljali o morebitnem širjenju svojega poslovanja na kanadski trg.
- **Investicije v tujino** (in potencialno v Kanado).
 - o Ker je Kanada oddaljena, slovenska podjetja pa so vezana predvsem na bližnje evropske trge, smo podjetja najprej vprašali, na katere trge so investirali v zadnjih dveh letih (da bi zajeli morebiten vpliv sporazuma CETA na investitorje v Kanado). Tiste, ki so odgovorili, da so investirali tudi v Kanado, smo vprašali

- še za oceno pomena dejavnikov, ki so vplivali na odločitev za investicijo v Kanado.
- Podjetja smo vprašali tudi, če bodo v prihodnosti investirali na določene trge, med drugim tudi v Kanado in jih vprašali,
 - kako pomembni so nasploh posamezni dejavniki pri odločitvi za investicijo v tujino.
- **Interes za javna naročila v tujini** (vključno s Kanado). Zaradi oddaljenosti kanadskega trga, smo podjetja ponovno:
- najprej vprašali o pogostosti sodelovanja na javnih naročilih (tudi v tujini, vključno s Kanado).
 - Tiste, ki so odgovorili, da so oddali prijavo na javno naročilo v Kanadi, smo vprašali še,
 - če so imeli izkušnje z javnim naročanjem še pred sporazumom CETA in
 - kakšne so spremembe, ki so jih zaznali.
 - Tiste, ki se niso prijavili na javni razpis v Kanadi, pa smo vprašali po razlogih za to, da se v preteklosti še niso prijavili.

Anketiranje je potekalo v jeseni 2020 preko spleta, in sicer preko spletnega portala 1.ka. Vprašalnik je bil poslan na dobrih 4800 naslovov, pri čemer je bila večina naslovov pridobljenih iz spletnih virov (baza Sloexport kot temeljna baza, dopolnjena z viri iz preteklih anket). Na vprašalnik je kliknilo 585 naslovnikov, izpolnjenih ali delno izpolnjenih je bilo 313 vprašalnikov; 159 v celoti izpolnjenih vprašalnikov.

V analizi smo v nadaljevanju upoštevali vse izpolnjene in deloma izpolnjene vprašalnike, pri čemer delno izpolnjeni odgovori v analizi predstavljajo določeno omejitev, sploh pri analizi povezav med spremenljivkami.

7.2.2 Metodologija globinskega intervjuja

Če je bil primarni namen analize s pomočjo modela GTAP in anketne metode kvantifikacija učinkov uporabe sporazuma CETA, pa je temeljni namen in cilj pri kvalitativnem raziskovanju drugačen. Temeljni namen kvalitativnega raziskovanja je predvsem poglobljeno vsebinsko razumevanje, poglobljena analiza. Kvalitativno raziskovanje skuša, kot navaja literatura, zajeti zlasti značilnosti procesov ali dogodkov v njihovem okolju ter jih skuša znotraj tega konteksta tudi razumeti (Denzin in Lincoln, 2005, Redek et al., 2017 ter Damijan et al., 2019). Običajno se za namene kvalitativnega raziskovanja uporablja nestrukturirane ali pol-strukturirane metode intervjujev, dela s fokusnimi skupinami, opazovanja itd. (DeFranzo, 2011).

V analizi učinkov začasne uporabe sporazuma CETA smo se odločili za metodo poglobljenega intervjuja, ki je ena od metod kvalitativnega raziskovanja. S pomočjo izsledkov kvalitativnega raziskovanja smo želeli pridobiti bolj natančen vpogled v izkušnje posameznih podjetij in predstavnikov interesnih združenj ter tako dopolniti izsledke iz anketnega raziskovanja.

Za namen dopolnitve izsledkov anketne raziskave smo uporabili metodo pol-strukturiranega intervjuja, kjer raziskovalec približno določi vprašanja (tematske sklope) vnaprej. Tekom pogovora pa smo v odvisnosti od različnih dejavnikov (predvsem izkušenj podjetja in značilnosti podjetja) ustrezno dopolnjevali vprašanja oziroma smo dopolnjevali vprašanja s

podvprašanji. Odprta vprašanja omogočajo respondentu razlago izkušenj, kar poda poglobljeno razumevanje problematike, kar je tudi temeljni cilj zbiranja tovrstnih kvalitativnih podatkov.

Kot navajamo v Damijan et al. (2019), je eden od temeljnih izzivov kvalitativnega raziskovalnega intervjuja določanje števila sogovornikov. Statistična literatura poudarja pomen zadoščanja pogoja o ustreznem številu intervjuvancev zahtevo po saturaciji. Saturacija pomeni, da s pomočjo dodatnih intervjujev več ne prihajamo do novih informacij (v (Damijan et al., 2019)). Literatura navaja več smernic, kako lahko raziskovalci ugotovijo, da so dosegli saturacijo, pri čemer so glavni dejavniki odločitve (npr. kot navajajo (Kirsti Malterud et al., 2015)):

- 1) cilj raziskave;
- 2) značilnosti vzorca;
- 3) kvaliteta (globina) pogovorov;
- 4) analitična strategija.

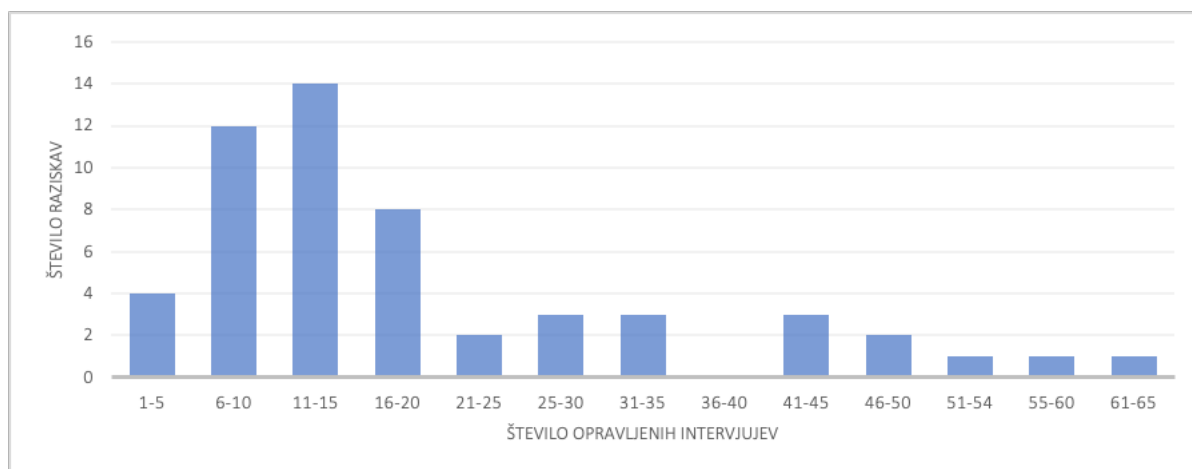
Literatura navaja še nekatere druge kriterije, ki omogočajo oceno »zadostnega števila respondentov«, npr. (povzeto po Damijan et al., 2019):

- načini vzorčenja in homogenost skupine;
- zahtevnost (kompleksnost) intervjujev;
- občutek raziskovalca (bolj izkušeni hitreje dobijo pravi občutek o saturaciji);
- zagotovitev doseganja ciljev raziskave.

Ravno zaradi raznolikosti v kvalitativnem raziskovanju konkretnih in posledično zelo različnih pogojev za doseg saturacije v literaturi ni natančnih navodil o ciljnem številu intervjujev, so pa podane smernice, da jih naj bo najmanj 5, da je okvirno število okoli 12, 15, itd. Zelo širok razpon »ustreznega vzorca« oziroma velikosti, ki bo zagotovila saturacijo, je pričakovan, saj je kriterijev veliko, vsaka raziskava pa ima specifične cilje (Damijan et al., 2018). Galvin (Galvin, 2015, Slika 11) je analiziral skozi pregled metodologije število opravljenih intervjujev v analizi porabe elektrike, ki je podobno kot naša analiza trgov, precej fokusirana. Ob tem ugotavlja, da je večina študij uporabila med 6 in 15 intervjujev (Slika 11) (povzeto iz (Damijan et al., 2018)).

Kot kažejo rezultati pregleda iz Galvin (2015), je večinoma dovolj tudi 10 intervjujev, da se identificira določen problem, ki bi ga želeli analizirati, tudi če je vzorec popolnoma naključen, vsekakor pa je zadostno število 10–15 intervjujev.

Slika 14: Število raziskav, ki je vsebovalo določeno število intervjujev

Vir: (Galvin, 2015).

Zaradi specifičnosti problematike, ki jo ta študija obravnava, smo se pri zajemu podatkov osredotočili na sledeče vidike:

- 1) cilj študije, ki je jasno opredeljen;
- 2) populacijo in pomen trgov za populacijo;
- 3) panožne specifičnosti.

Med septembrom 2020 in novembrom 2020 smo izvedli 14 intervjujev (v eni organizaciji sta potrdila isto dva respondenta). Podjetja in predstavnike panog smo kontaktirali najprej po telefonu in (če so želeli) tudi po elektronski pošti in jih osebno prosili za sodelovanje. Podjetja smo izbirali iz baze SLOEXPORT, pri čemer smo se osredotočili na podjetja, ki delujejo na trgu Kanade. Večinoma smo govorili z odgovornimi, ki so že navedeni v bazi SLOEXPORT kot kontaktne osebe (večinoma gre za ali direktorje (manjša podjetja) ali vodje prodaje, odgovorne za tuje trge), pri čemer se nam je nekajkrat zgodilo, da nas je ta sogovornik preusmeril na bolj kompetentno osebo, ki se ukvarja specifično s temi trgi. Med sogovornike smo vključili tudi druge deležnike, ki so relevantni z vidika tematike (npr. zbornice ali panožna združenja).

Cilji intervjujev so bili pridobiti dodatne informacije in izkušnje slovenskih podjetij o tem, kako so podjetja zaznala učinke sporazuma CETA v praksi. Najprej smo jim okvirno predstavili področja pogovora, nato pa smo ta vprašanja smiselno dopolnjevali glede na panogo, specifičnost podjetja ter ostale značilnosti pogovora.

Osnovna vprašanja so tako naslednja vprašanja, pri čemer se je nabor smiselno dopolnjeval ali krajšal glede na potek pogovora:

- Ali ste prisotni na kanadskem trgu?
- Kaj tam prodajate/koliko? (že na to vprašanje niso želeli odgovarjati vsi)
- Ali ste zaznali kakšne spremembe zaradi uporabe sporazuma CETA in če da, katere?

Pogovore smo izvedli osebno, vendar zaradi značilnosti situacije (omejitve zaradi epidemije) po telefonu. Pogovori so trajali med 10 in 30 minut, odvisno od pomena trga za podjetje, poznavanja problematike ter seveda tudi bogastva informacij, ki so ga bili sogovorniki pripravljeni deliti.

Dejstvo, da je raziskava potekala med samo epidemijo, je vplivalo na potek in zagotovo tudi količino pridobljenih podatkov. Nekateri sogovorniki niso bili dosegljivi (morda zaradi dela na daljavo), nekateri niso želeli sodelovati, ker nimajo časa. Velika ovira je bilo tudi delo na daljavo, saj se v neposrednem stiku razvije bolj odprt pogovor, kar prispeva h kvaliteti informacij, ki jih posamezniki delijo.

Glede na to, da se je že po nekaj intervjujih pokazalo, da so izkušnje podjetij v osnovi zelo podobne, da je trg zelo majhen po pomenu in da sprememb ne zaznajo, ocenjujemo, da smo dosegli kriterij saturacije.

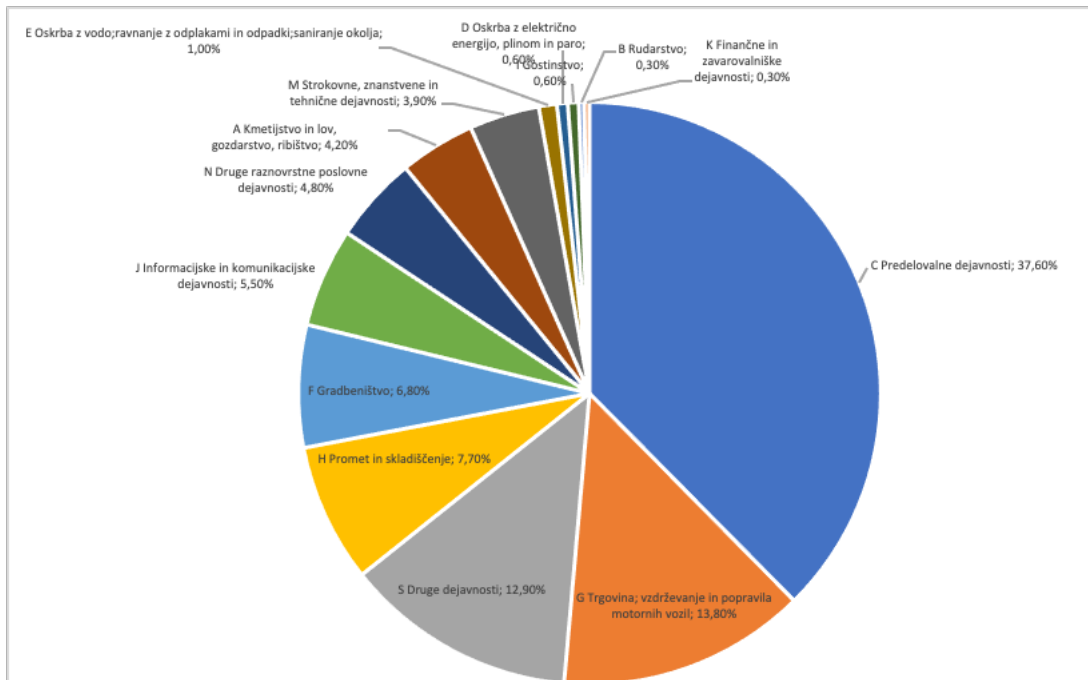
Rezultate kvalitativne analize povzemamo ob rezultatih anketne analize ter z njimi smiselno dopolnimo rezultate ankete. Deloma so rezultati (glede na tip sogovornika) povzeti v delu, kjer opisujemo posledice za gospodarstvo, deloma pa pri pretoku dela in pri vplivu na potrošnike.

7.3 OPIS VZORCA ANKETE IN GLOBINSKIH INTERVJUJEV

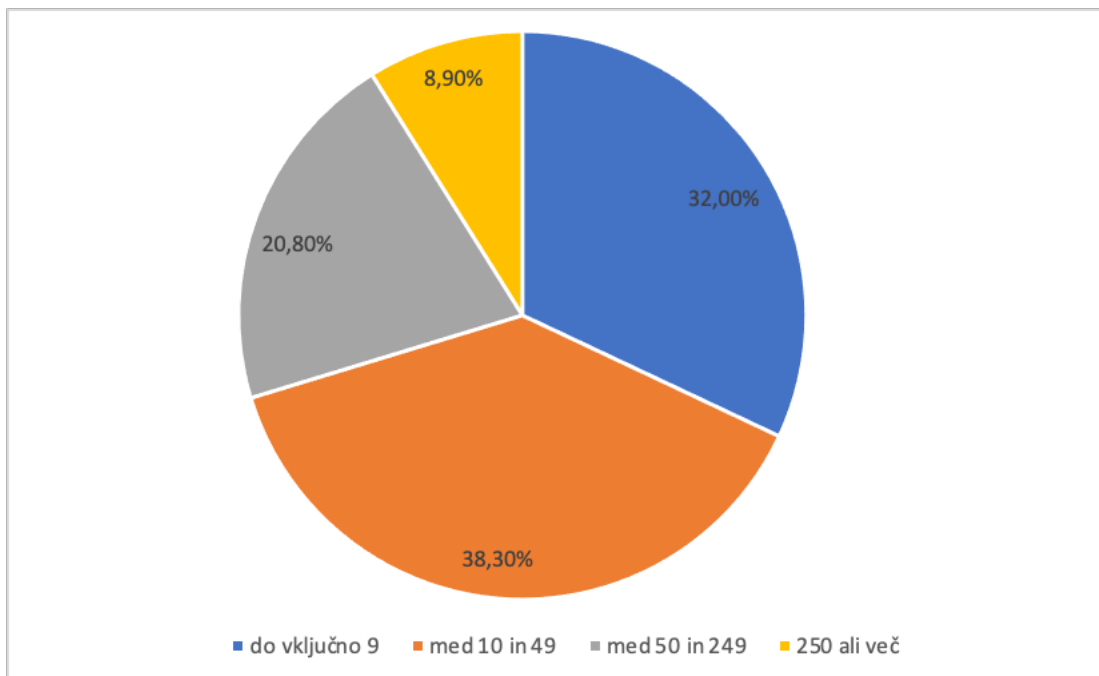
Vzorec ankete. Na začetna vprašanja je odgovorilo 313 respondentov. Dobra tretjina respondentov prihaja iz predelovalnih dejavnosti (37 %), kar je sicer več kot predstavljajo predelovalne dejavnosti med vsemi podjetji v poslovnih dejavnostih (B-N_X_K642 Poslovne dejavnosti, razen dejavnosti holdingov). Leta 2018 (zadnji razpoložljivi podatki) je bilo tako skupaj dobrih 146 tisoč podjetij, od tega 19 tisoč v predelovalnih dejavnostih, kar predstavlja okoli 13 % vseh, medtem ko je največji delež vseh podjetij iz panoge M (strokovne, tehnične in znanstvene dejavnosti) (SURS, 2020). Vendar pa je z vidika analize vloge sporazuma CETA vzorec primeren, saj je trgovina z blagom bistveno bolj pomembna kot s storitvami, sploh v primeru tako oddaljenega trga kot je Kanada.

Približno 23 % respondentov sodeluje s končnimi potrošniki, 55 % je dobaviteljev drugim podjetjem, slaba petina pa tako s končnimi kupci kot tudi s podjetji. Nekaj podjetij je kot odgovor izbralo drugo. Več kot 40 % vseh dobaviteljev drugim podjetjem je iz predelovalnih dejavnosti, dobrih 14 % še v trgovini. Dobra tretjina vseh dobaviteljev končnim kupcem je prav tako iz predelovalnih dejavnosti, sledijo druge dejavnosti (SKD koda S) ter trgovina, vzdrževanje in popravila (SKD G). Več kot 70 % vseh velikih respondentov (250 ali več zaposlenih) je iz panoge predelovalnih dejavnosti (SKD panoga C). Tudi večina respondentov iz srednjega velikostnega razreda (50–249 zaposlenih) prihaja iz predelovalnih dejavnosti (52 %), sledita gradbeništvo (11 %) ter trgovina (9 %).

Slika 15: Struktura respondentov po dejavnosti

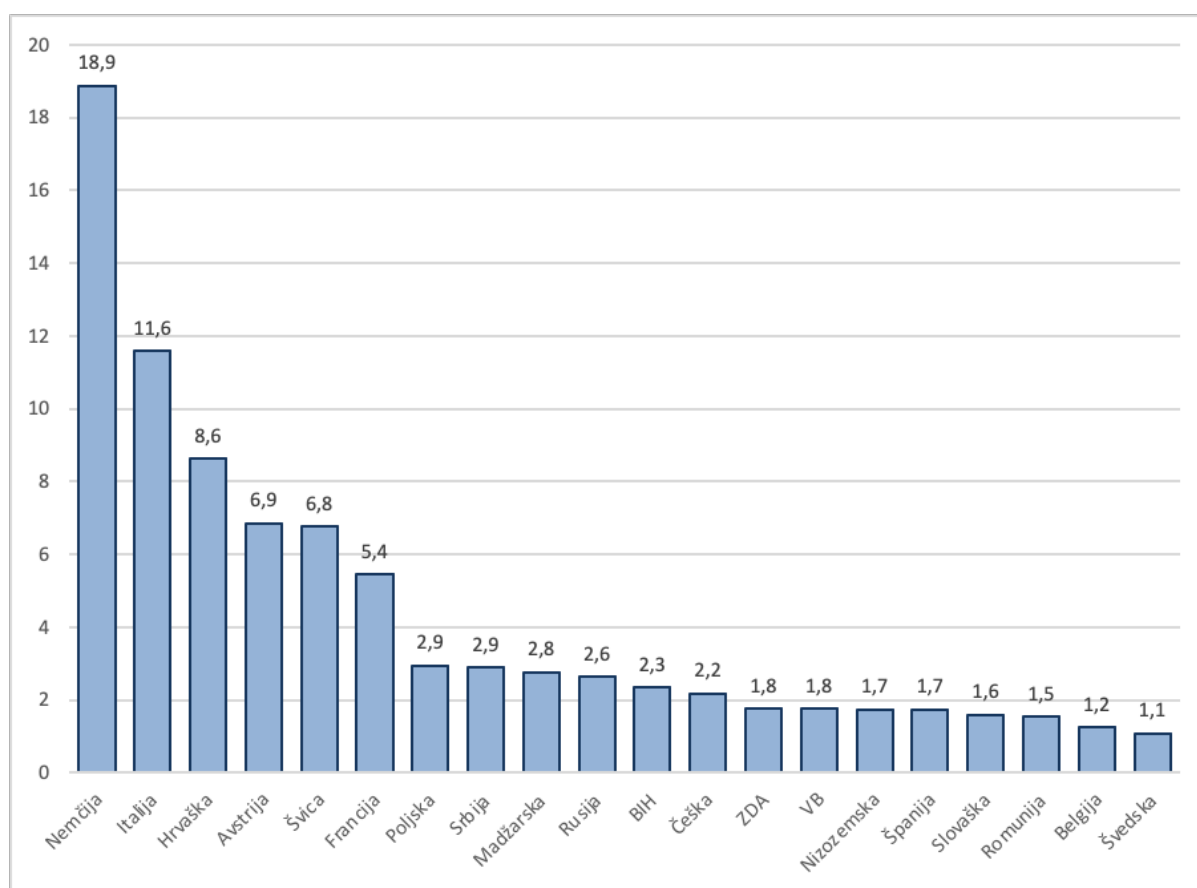
Slika 16: Struktura respondentov po velikosti

7.3.1 Prisotnost na mednarodnih trgih

Slovensko gospodarstvo je izjemno odprto gospodarstvo, saj izvoz predstavlja čez 80 % BDP (SURS, 2020). Slovenska podjetja poslujejo predvsem z državami EU, Kanada pa je leta 2019 predstavljala 0,27 % vsega izvoza, kar je slabih 94 milijonov evrov, primerljivo malo pa je bilo tudi uvoza, in sicer smo iz Kanade uvozili le 0,33 % celotnega slovenskega uvoza oziroma za slabih 112 milijonov evrov blaga in storitev (SURS, 2020). Slika 17 prikazuje delež celotnega izvoza, ki ga Slovenija izvozi na trge glavnih trgovinskih partneric. Slabo petino izvoza gre v Nemčijo, sledi Italija z 11 %, nato Hrvaška in Avstrija ter Švica. Več kot 5 % vsega izvoza gre še v Francijo. Ostale države predstavljajo precej manjši delež v celotnem izvozu.

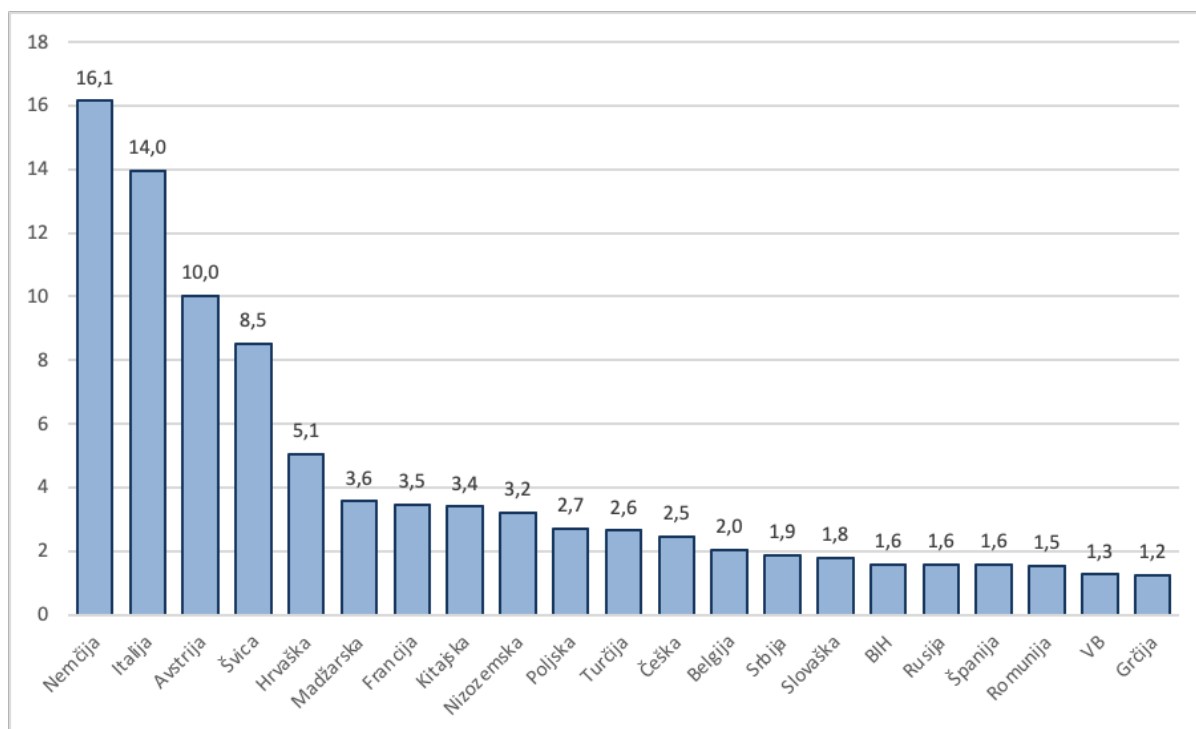
Slika 17: Delež države v celotnem izvozu Slovenije, 2019, v %*

*Prikazane države, ki predstavljajo vsaj 1 odstotek v celotnem izvozu.
Podatki: (SURS, 2020).

Stanje na strani uvoza je podobno. Kot rečeno, je Slovenija leta 2019 uvozila iz Kanade za 0,33 % vsega uvoza oziroma za okoli 112 milijonov evrov blaga (SURS, 2020). Tudi na strani uvoza je glavna trgovinska partnerica Nemčija, iz katere uvozimo okoli 18 % vsega uvoza, sledita Italija, Avstrija in Švica (Slika 18).

Slika 18: Delež države v celotnem izvozu Slovenije, 2019, v %*

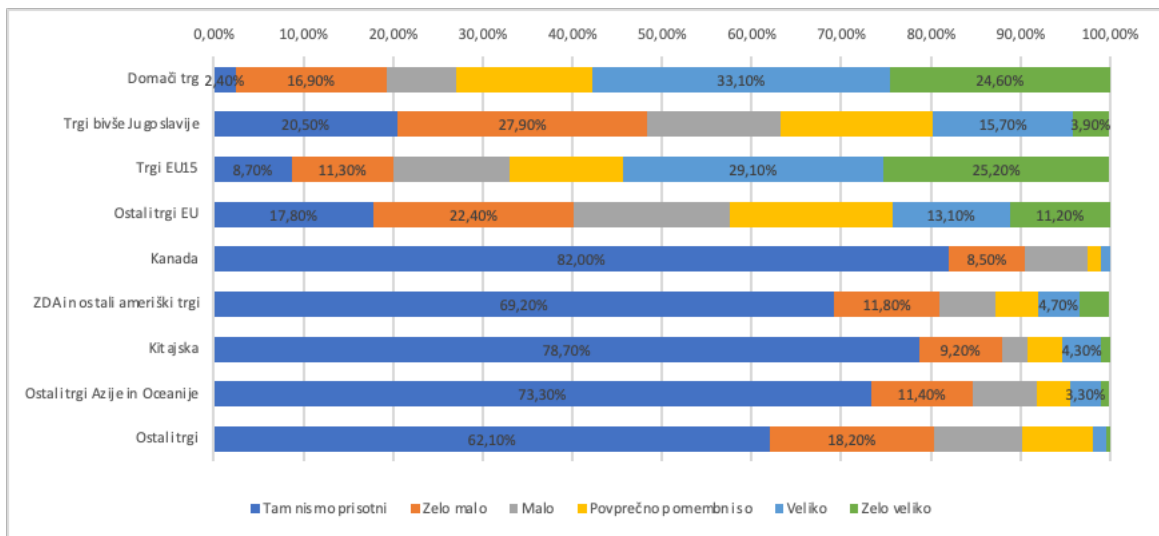

*Prikazane države, ki predstavljajo vsaj 1 odstotek v celotnem uvozu.

Podatki: (SURs, 2020).

Respondenti, ki so sodelovali v anketi o vplivu sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo, potrjujejo dejstvo, da so pomembni predvsem bližnji trgi. Razčlenitev pomena prodajnih trgov pokaže, da je za slabih 60 % respondentov zelo pomemben domači trg, saj tja prodajo ali veliko ali zelo velik delež svoje prodaje (Slika 19), po pomenu pa sledijo trgi EU15, kjer prav tako čez 50 % respondentov navaja zelo velik ali velik pomen teh trgov. Sledijo trgi ostalih držav EU ter trgi držav s področja bivše Jugoslavije. Oddaljeni trgi so bistveno manj pomembni, velika večina respondentov navaja, da tam sploh niso prisotni. Ravno za Kanado največ, čez 80 % vseh respondentov navaja, da na tem trgu niso prisotni oziroma tja ne prodajajo, še 8,5 % pa jih navaja, da so na tem trgu zelo malo prisotni. Za Kanado 164 od 200 respondentov, ki so odgovorili na to vprašanje o Kanadi, na tem trgu sploh ni prisotno.

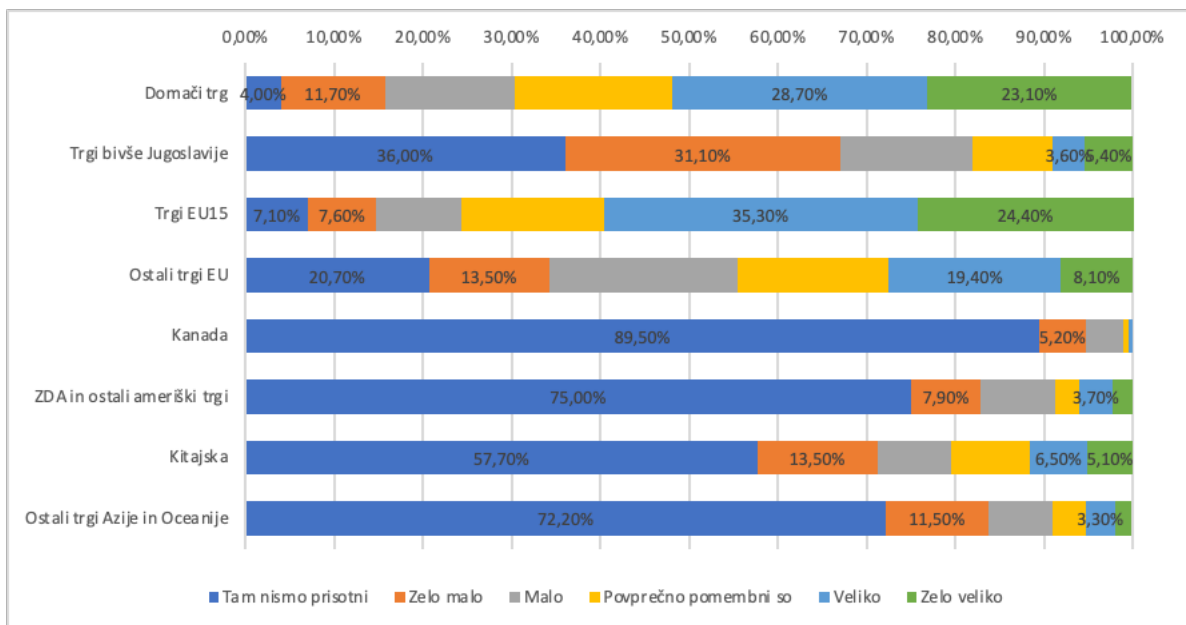
Slika 19: Pomen posameznih trgov kot prodajnih trgov glede na to, koliko prodajo na posameznem trgu (odstotek vseh respondentov, ki so izbrali določen pomen trga (1=tam niso prisotni, 5=prodajo zelo veliko)*)

*N=200-249

Podobno velja tudi na strani nabavnih trgov. Zanimivo je, da je za največji delež respondentov pomemben ali zelo pomemben trg EU15, od koder veliko ali zelo veliko uvozi kar 60 % vseh respondentov. Sledi domači trg, ki je po pomenu zelo ali vsaj pomemben dobri polovici respondentov, saj tja prodajo veliko ali zelo veliko.

Slika 20: Pomen posameznih trgov kot nabavnih trgov glede na to, koliko kupijo na posameznem trgu (odstotek vseh respondentov, ki so izbrali določen pomen trga (1=tam niso prisotni, 5=prodajo zelo veliko)*)

*N=209-247

Kvalitativna analiza je potrdila, da je kanadski trg za respondente precej nepomemben. Tako je na primer podjetje, ki sicer deluje v segmentu IT industrije in pripravlja programe za stroje, dejalo, da »s Kanado skoraj več ne poslujejo, trg je predaleč, ni kapacitet, sedaj tam tudi ni več tekstilne industrije (op.a. pripravljajo IT tudi za ta sektor), nismo imeli povpraševanja iz Kanade«. »Če je prej bilo, je sedaj tekstil Azija, Turčija«. V podjetju dodajo tudi, da se »niso posebej trudili v smeri Kanade«.

Drugo podjetje, ki prodaja tehnološko keramiko in je prisotno na številnih trgih (tudi proizvaja v tujini), je poudarilo, da kupce pridobivajo na sejnih, npr. v Nemčiji, tam so kupci z vsega sveta. Severna in Južna Amerika sta nišna trga, tudi Indonezija. Čeprav poudarijo, da so spoznali tudi stranke iz Kanade. V povprečju ocenjujejo, da trg ni pomemben, čeprav imajo tudi kakšno stranko iz Kanade (omeni 2).

Naslednje podjetje, ki je delilo nekaj več izkušenj, deluje v tekstilni in usnjarski industriji. Omenijo, da je v Kanadi z njihovega vidika pomemben samo en segment njihovega asortimana, pri čemer pa so zanimive predvsem njihove izkušnje glede zaznanih »ovir« (podano kasneje).

Naslednji sogovornik prihaja iz podjetja, ki ima sedež v Kanadi, kar je po svoje tudi zanimivo. Zaradi lastništva, ki je kanadskega izvora, seveda trga ne pokrivajo iz Slovenije, pač pa je povedal, da matično podjetje pokriva kanadski in ameriški trg.

Eden od sogovornikov, ki deluje v elektro-industriji, je povedal, da so na kanadski trg sicer prodajali, ampak več ne prodajajo veliko, občasno »kakšne priključke«, pa še »to za nekaj 100 evrov in gre na FedEx«. Podjetje je sicer večje podjetje, ki ima svojo blagovno znamko, vendar te ne tržijo v ZDA in Ameriki, ker so tam drugačni standardi.

Naslednji sogovornik je imel bogate izkušnje pri organizaciji kontaktov s kanadskim trgom. Povedal je tudi, da je za prodor na tem trgu v veliko pomoč diplomacija (omeni konkretno ime, ki pa ga izpuščamo). Sogovornik omeni, da se je v Kanado sicer poskušalo prodirati (omeni tudi nekaj imen), vendar pa je bil uspeh manjši, problemi so bili na eni strani premajhne kapacitete proizvodnje, ker je Kanada velik trg, na drugi strani pa pove, da je za uspeh pomemben osebni kontakt, da veliko posla poteka preko tistih, ki živijo v Kanadi in so povezani s Slovenijo.

Sogovornik je omenil tudi, da se »po CETA« povečuje količina »evropskega denarja« in se »pozna, da je več evropskih avtomobilov«, da se povečuje tudi razpoznavnost Slovenije, da pa je Slovencev vseeno malo.

Eden od sogovornikov, ki prihaja iz ene od gospodarskih institucij, je povedal, da po začetkučasne uporabe sporazuma CETA niso zaznali povečanega interesa iz gospodarstva za ta trg.

Pri respondentih v anketi smo preverili tudi možnost posredne prisotnosti na kanadskem trgu, saj ima lahko sprememba pogojev vpliv na podjetje tudi preko posrednih učinkov. Slabih 28 % tistih, ki v Kanado ne prodajajo, navaja, da so »mogoče« v Kanadi prisotni njihovi partnerji ali kupci (ter s tem seveda posredno lahko vplivajo tudi na same respondente). Samo štirje od 140 respondentov, ki so odgovorili na to vprašanje, sami niso bili prisotni, so pa hkrati zatrdili, da njihovi partnerji ali pa kupci so. Podobno je bilo na strani nabavnih trgov. Od 156

respondentov, ki v Kanadi niso kupovali, jih je četrtnina omenila, da so morda tam prisotni njihovi partnerji, 11 respondentov (kar je bilo v tem primeru 11 % vseh, ki so odgovorili na to vprašanje) pa je zatrnilo, da so tam prisotni njihovi partnerji ali kupci.

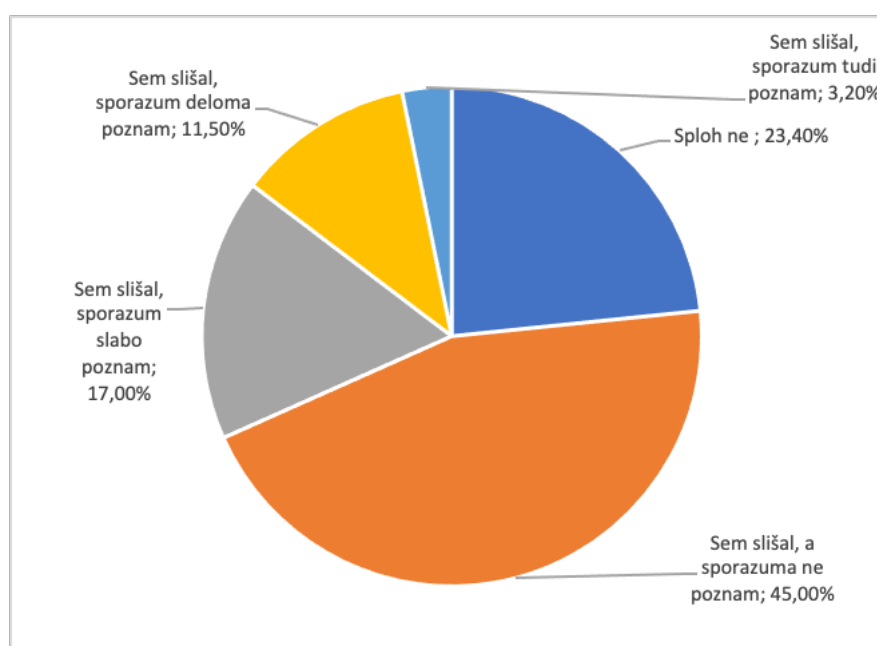
Sogovornica, ki deluje v kemični industriji, je povedala, da so na trgu sicer prisotni, da povezave s tem trgom izhajajo še iz časa Jugoslavije, da sicer delujejo le na omejenem delu kanadskega trga, pa tudi samo na medpodjetniškem trgu. Ker prodajajo blago nizke vrednosti na enoto, so na tem trgu, ki je geografsko zelo velik, hkrati pa je konkurenca močna, precej omejeni z vidika, kje se spleča poslovati.

Ob tem je potrebno dodati, da je bilo vprašanje o neposredni in vprašanje o posredni prisotnosti na kanadskem trgu tudi dodatno »kontrolno« vprašanje. Podjetja, ki so namreč lahko čutila vpliv sporazuma CETA, so tista, ki so v klasifikaciji prisotnosti po trgih (Slika 19 in Slika 20) omenila, da so prisotna na tem trgu. Ker respondenti včasih hitijo skozi vprašalnike, smo prisotnost preverjali dvakrat.

7.3.2 Poznavanje sporazuma CETA

Sporazum CETA, ki se je začasno začel uporabljati leta 2017, ni dobro poznan med respondenti. Približno četrtnina respondentov za sporazum sploh še ni slišala, okoli 45 % respondentov pa je za sporazum slišalo, vendar pa ga ne poznajo (Slika 21). Samo 3 % respondentov sporazum pozna. Rezultati niso nepričakovani, pač pa so skladni z nizkim poznavanjem prostotrgovinskih sporazumov v javnosti. Npr. sporazum TTIP, ki je bil bistveno bolj poznan v javnosti in se je o njem veliko diskutiralo tudi v medijih, je poznalo le 11 % respondentov (Redek & Oblak, 2016).

Slika 21: Poznavanje sporazuma CETA

Respondente, ki so odgovorili, da sporazum vsaj slabo poznajo (torej vse, ki ga poznajo, deloma poznajo in tudi slabo poznajo) smo prosili še za bolj natančno opredelitev sporazuma, oziroma za razlago, kaj po njihovem mnenju sporazum pomeni. Mnenja respondentov podaja Tabela 24. Mnenja niso jezikovno popravljena, želeli smo opredelitve ohraniti takšne, kot so bile podane. Poseganje v stavke bi lahko spremenilo pomen stavka.

Tabela 24: Opredelitev sporazuma CETA po mnenju respondentov*

Opredelitve sporazuma CETA (teksta nismo spreminjali, zato vsebuje slovnične napake)
Bistvo so nižje uvozne dajatve za obe strani in s tem večjo konkurenčnost uvoznikov.
Comprehensive Economic and Trade Agreement
DOSTOP DO NOVEGA TRGA
enostavnejše poslovanje, nižje car stopnje ali ničelne
FTO med EU in Kanado
Gospodarski in trgovinski sporazum med Kanado in EU
Gospodarsko sodelovanje med Kanado in EU.
Gospodarsko sodelovanje med podpisnicami. Ni protekcionizma domačega trga.
gospodarsko, trgovinsko sodelovanje med EU in Kanado
Gre za prostotrgovinski sporazum s Kanado, s katerim je olajšan dostop podjetij iz EU na kanadski trg in obratno.
gre za sporazum med EU in Kanado, ki omogoča konkurenčnejšo trgovino, saj odpravlja določene carinske omejitve/obveznosti.
izboljšanje odnosov
KONKURENČNOST IN NIŽJE CENE VEČ PLUSOV PA BO IMELA KANADA
Lažje gospodarsko in trgovinsko sodelovanje med EU-jem in Kanado z odpravo praktično vseh dajatev na proizvode, ki si jih države EU-ja izmenjajo s Kanado.
Lažji dostop do virov v obeh smereh in povečanje trga
Lažji prehod blaga med dvema celinama.
liberalizacija trgovanja med EU in Kanado
mednarodno sodelovanje, upoštevanje in zaščita inovacij ter trg pretočnost trga delovne sile...
Nižje carinske stopnje omogočajo EU podjetjem, da plasirajo svoje proizvode na trg Kanade.
nižje carinske stopnje pri uvozu v Kanado
Odprava administrativnih ovir med Kanado in EU (podvajanje)
Odprava birokratskih ovir glede trgovanja med evropskimi državami in Kanado, investicije
Odprava omejitev pri trgovanju.
olajšanje poslovanja, ukinitvev nekaterih carin, varnost hrane
Olajšano poslovanje med državami in lažji postopki
Poenostavitev postopkov pri izmenjavi blaga in storitev.
Poenotenje trgovinskih odnosov med EU in Kanado
povečanje trgovinske izmenjave med EU in Kanado
Prevlada močnih korporacij na vseh svetovnih trgih in uničevanjem male a zdrave konkurence.

Opredelitve sporazuma CETA (teksta nismo spreminjali, zato vsebuje slovnične napake)
Problem je glede dostopa do naravnih virov kot je voda ipd.. Ter nižanje standardov, ki jih že imamo v EU in Sloveniji glede varnosti živil, hrane, FFS sredstev ipd... Z njim pa nič ne pridobivamo recimo glede izvoza vina, jabolk, govejega mesa ipd...
Prost pretok blaga
Prosta trgovina med Kanado in EU za (večinoma) industrijske izdelke.
Prosta trgovina, podpora gospodarski rasti, boljši dostop do trga za blago, naložbe in storitve.
prostotrgovinski sporazum
prostotrgovinski sporazum če sporazum poznaš - olajšati poslovanje
prostotrgovinski sporazum EU – Kanada
S sporazumom je dogovorjeno delovanje na gospodarskem področju med EU in Kanado
Sporazum med EU in Kanado
Sporazum o prosti trgovini med EU in Kanado
sporazum o prosti trgovini med Kanado in EU. dostop do blaga, surovin in storitev
To je sporazum med EU in Kanado, znižanje tarifnih stopenj in carin.
Trgovanje med EU in Kanado - enakopravna obravnava blaga (brez dodatnih finančnih obremenitev)
Trgovinske ugodnosti med EU in Kanado.
trgovinski sporazum med EU in Kanado za pospeševanje izvoza v Kanado. nove priložnosti za evropska podjetja. s tarifnim znižanjem dobimo odpravo carin.
trgovinski sporazum med EU in Kanado
trgovinski sporazume med EU in Kanado
trgovinsko sodelovanje med EU in Kanado
Trgovski sporazum EU-Kanada
trgovski sporazum med državami
Trgovski sporazum med Kanado in EU
Ureja sodelovanje s Kanado
večji izvoz v Kanado
Zmanjševanje tarif na relaciji EU-CA. Prevzemanje odgovornosti na državni ravni napram pravnim subjektom v CA.
Znižane carinske stopnje, olajšana trgovina med EU in Kanado

*Odgovori se ponavljajo, ker so respondenti podali identične definicije.

Ker je odprte odgovore potrebno tudi povzeti, smo jih analizirali z metodo tekstovnega rudarjenja (text-mining) (Chakraborty et al., 2014; Feldman et al., 1998; Godnov & Redek, 2016; Gupta & Lehal, 2009; Miner et al., 2012), pri čemer smo se oprli na metodo identifikacije ključnih besed oziroma tistih besed, ki so najpogostejše. Gre sicer za preprosto metodo tekstovnega rudarjenja, ki izhaja iz štetja besed, vseeno pa ključne besede že po definiciji povzemajo bistvo teksta (Feldman et al., 1998).

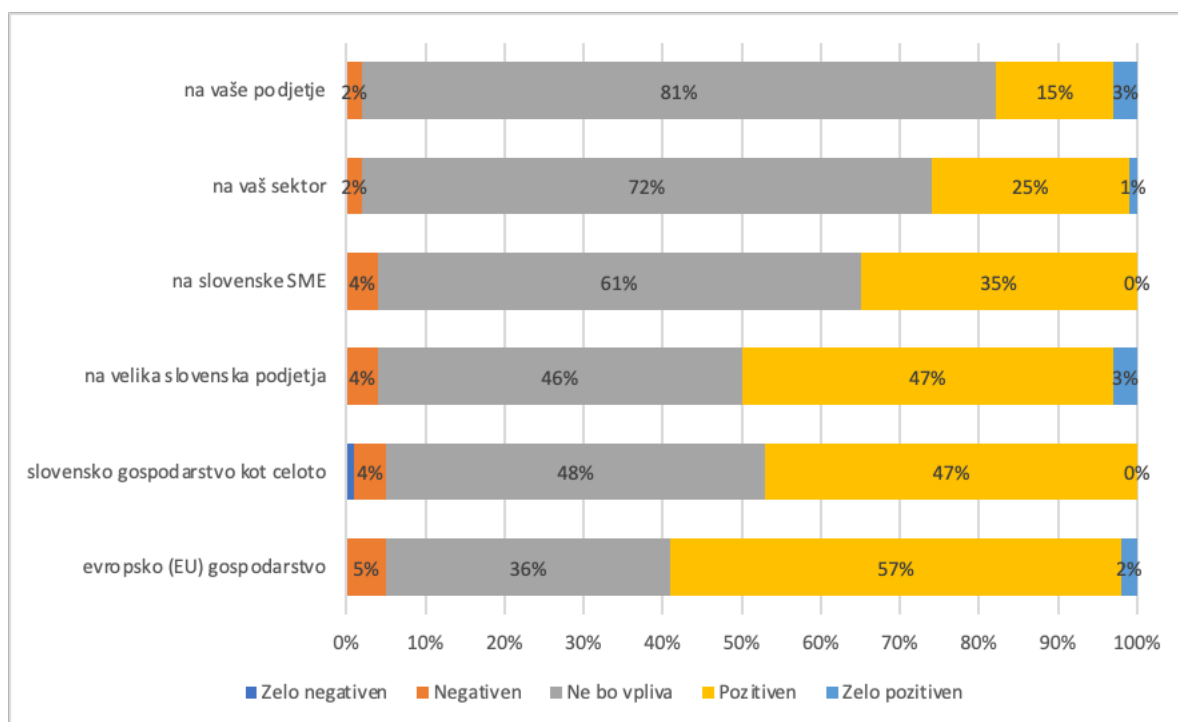
Tabela 25: Seznam ključnih besed in delež frekvence določene besede med vsemi besedami

Beseda	Odstotek besed	vseh
Kanado	4.26 %	
sporazum	2.20 %	
sodelovanje	1.03 %	
dostop	0.73 %	
olajšan	0.73 %	
blaga	0.73 %	
trga	0.73 %	
stopnje	0.59 %	
carinske	0.59 %	
trgovinski	0.59 %	
glede	0.59 %	
prostotrgovinski	0.59 %	
gospodarsko	0.59 %	
trgovina	0.44 %	
trgovski	0.44 %	
Kanada	0.44 %	
konkurenca	0.44 %	
poslovanje	0.44 %	
carin	0.44 %	
odprava	0.44 %	
trgovinsko	0.44 %	
trg	0.44 %	

7.3.3 Vpliv sporazuma CETA na gospodarstvo in podjetja

Sporazum CETA naj bi imel pozitiven vpliv na trgovinske tokove med Kanado in EU, poglobil naj bi gospodarske tokove, sodelovanje, kar naj bi prispevalo k višji gospodarski rasti (European Commission, 2018). Respondenti se strinjajo (skoraj 60 %), da je bil vpliv sporazuma CETA med letoma 2017 in danes v povprečju ali pozitiven ali zelo pozitiven. Dobra tretjina jih meni, da vpliva ni bilo, približno 5 % pa, da je bil vpliv negativen. Pri vplivu na slovensko gospodarstvo so respondenti prav tako pozitivni, saj jih slaba polovica meni, da je bil vpliv pozitiven, še odstotno točko več respondentov pa, da vpliva ni bilo. Podobno mnenje imajo tudi o vplivu sporazuma CETA na velika podjetja, ki so tipično bolj vpeta v mednarodno menjavo (npr. za Slovenijo o vpetosti v mednarodno trgovino za majhna in srednja podjetja več v Redek in Oblak (2016)). Pri oceni vpliva na majhna in srednja podjetja, na sektor, v katerem dela respondent, in pri oceni vpliva na podjetje, iz katerega je respondent, pa daleč prevladuje odgovor, da sporazum CETA ni imel vpliva. To je skladno tudi s pričakovanji, saj s Kanado opravijo slovenska podjetja zelo majhen odstotek vse menjave. To mnenje se potrди tudi v kvalitativni analizi oziroma poglobljenih intervjujih.

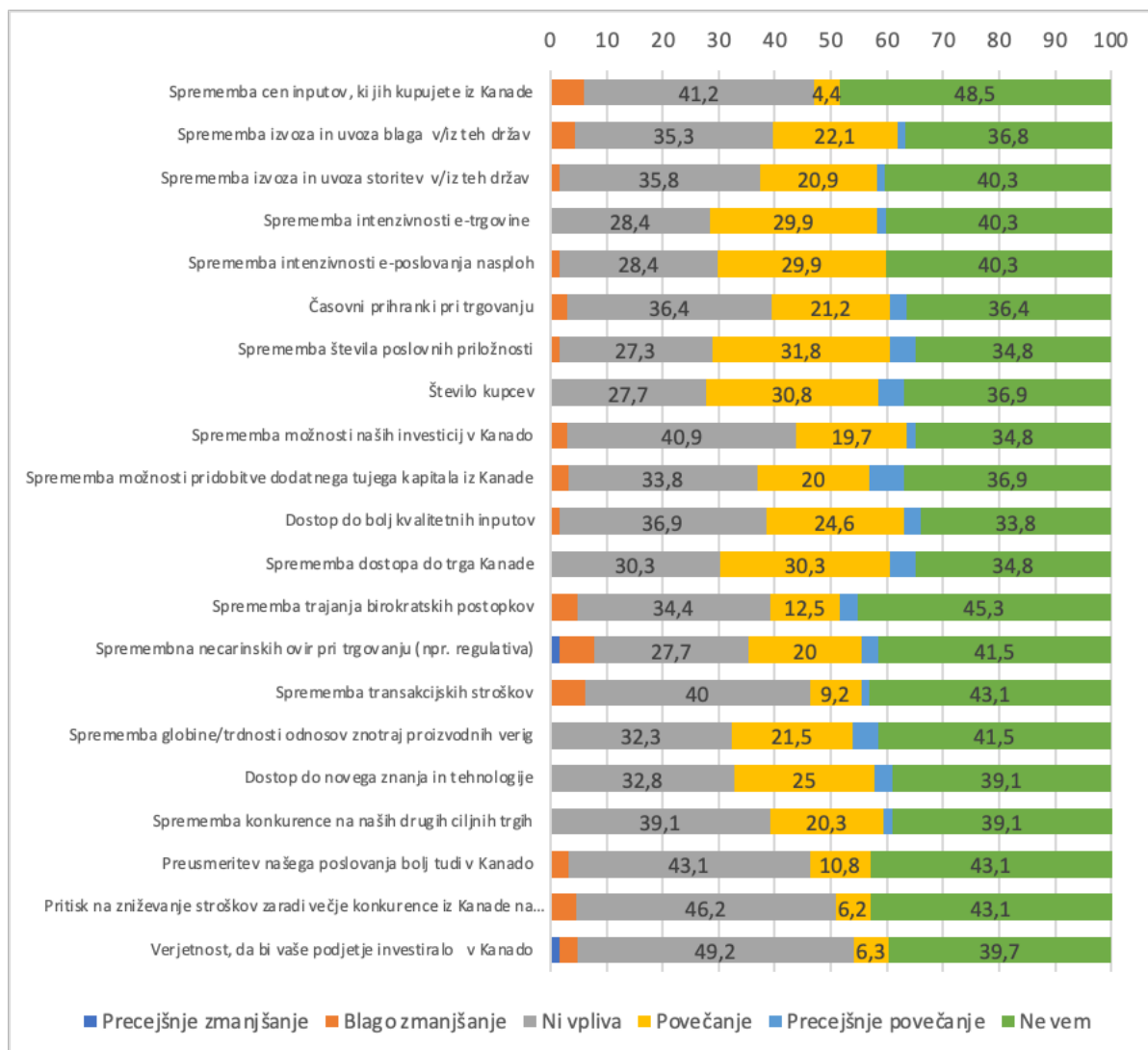
Slika 23: Ocene vpliva začasne veljavnosti sporazuma CETA na gospodarstvo med letoma 2017 in danes

V nadaljevanju smo podjetja vprašali, kako je sporazum CETA po njihovem mnenju vplival na kategorije njihovega poslovanja. Na vprašanje so odgovarjala podjetja, ki so dejala, da so neposredno prisotna ali pa so morda neposredno prisotna na tem trgu, ter tudi podjetja, ki so dejala, da so posredno prisotna.

Mnenja respondentov (Slika 24) kažejo, da respondenti najbolj pogosto ne vedo, kakšen bi bil vpliv. Od 35–50 % respondentov, odvisno od kategorije, ne ve, kakšen vpliv je imel sporazum CETA na posamezne kategorije poslovanja. Pozitivne vplive opazijo na strani dostopnosti do kanadskega trga (30 % respondentov), števila kupcev (30 %), števila poslovnih priložnosti (32 %), intenzivnosti e-poslovanja in e-trgovine (30 %), okoli petina jih je opazila povečanje izvoza ali uvoza. Ker je respondentov, ki so odgovarjali na to vprašanje (pogojeno s prisotnostjo na kanadskem trgu), malo in če ob tem upoštevamo še dejstvo, da v povprečju 40 % respondentov ni določilo vpliva (odgovor ne vem), je potrebno biti pri interpretaciji teh rezultatov previden. Hkrati pa rezultati kažejo, da v povprečju prevladuje odgovor, da ni vpliva, kar je skladno tudi z rezultati kvalitativne analize, kjer večina sogovornikov pravi, da ne čutijo vpliva sporazuma.

Slika 24: Odgovori na vprašanje, kako menijo, da je začasna veljavnost CETA vplivala na posamezne vidike poslovanja zaradi ali neposrednih ali posrednih učinkov. Odstotek respondentov, ki je izbral določen odgovor

N=63-68

Vpliv uporabe sporazuma CETA nas je zanimal tudi v kvalitativni analizi. Večina respondentov ni zaznala nobenih sprememb pri poslovanju zaradi začasne uporabe sporazuma CETA. Eden od respondentov je sicer dejal, da se spremembe opaža v Kanadi, kjer je »več evropskega in azijskega denarja«, da je v Kanadi prišlo do hitrega razvoja, da se je zelo razvil npr. Toronto, kjer se opazi priliv evropskega denarja, da pa je »Slovencev zelo malo«. Dodal je tudi, da so evropski izdelki bolj opazni predvsem na vzhodni obali. Sicer pa je dejal, da ni »nič večjega, nič omembe vrednega«.

Večina ostalih podjetij, ki so delila svoje izkušnje s poslovanjem na tem trgu, ne opazi sprememb. Tako na primer podjetje iz prehranske industrije pravi, da »s Kanado delajo enako naprej«, da se vsebinsko ni kaj dosti spremenilo. Podjetje sicer na kanadski trg prodaja »krepko pod 1 %« prodaje, prisotni so na zelo specializiranem segmentu. Sogovornik pravi,

da se ni spremenilo, da »se ni izboljšalo ali poslabšalo«. Sicer, kot je dodal, delajo na tem trgu preko distributerja.

Podjetje iz kemične panoge je prisotno na kanadskem trgu z izdelki, ki so namenjeni medpodjetniškem trgu. Sogovornica je izpostavila, da gre za blago, ki ima na enoto majhno vrednost, zato so »pri njih problem razdalje, blago ni veliko vredno, ko se pošilja naprej, je treba dobro razmisliti, komu se spleča poslat«. Povedala je tudi, da je na trgu prisotnih veliko konkurentov iz drugih držav, ki so bližje. Zaradi transportnih stroškov je za njih razdalja velik izziv. Povedala je še, da so stroški visoki zaradi stroškov distribucije, pa tudi kontrole (vzorci, testi in plačilo laboratorija). Na trgu so sicer prisotni preko distributerja, ki ima korenine v eni od držav bivše Jugoslavije. Zaradi sporazuma CETA ne opazi nobene spremembe, pravi, da ni dobila nobene povratne informacije, da bi bilo kaj lažje. Distributer celo »večkrat potoži« zaradi mejne kontrole blaga (pri čemer doda, da je razlog lahko tudi to, da gre za manjše podjetje). Kot dodaten izziv delovanja na tem trgu omeni še standarde, saj so standardi v kemični in kozmetični industriji med evropskim in ameriškim (tudi Kanada se zanaša na ameriško FDA) različni. Vseeno pa je opazila, da ni potrebno več potrdilo o poreklu.

Tudi podjetje iz elektroindustrije ima podobno izkušnjo. Povedali so, da so bili v Kanadi sicer včasih prisotni, sedaj pa »občasno prodajo kakšne priključke«. V podjetju imajo sicer svojo blagovno znamko, vendar pa na ameriškem in kanadskem trgu ne prodajajo svoje blagovne znamke, ovira so drugačni standardi. Prodajajo samo priključke, vendar je tega zelo malo, od nekaj 100 do nekaj 1000 evrov, pri čemer se zanašajo na sodelovanje s pošto (UPS, Fedex, izdajo fakturo, pakirano listo, ne navedejo pa nobenih posebnosti ali sprememb).

Podjetje iz tekstilne in usnjarske panoge deluje sicer na dveh različnih segmentih (zaradi identitete podjetja le-teh ne bomo navedli). Omenijo, da je za vstop in poslovanje na kanadskem trgu pomembno na eni strani to, ali gre za športno opremo ali modno, pa tudi, kje so izdelki narejeni. Če so narejeni v npr. BiH, potem so carine v Kanado visoke, če je narejeno v Sloveniji, pa ne. Omenijo tudi, da Kanada spodbuja šport, zato so tam že nekaj časa uporabljali za športne izdelke posebne pogoje, tako da so bile carine nizke.

Podjetje, ki sicer prodaja visoko-cenovne nišne izdelke iz kovine, je povedalo, da so v Kanadi sicer prisotni, ter da pri njih zaradi specifičnosti izdelka in prepoznavnosti blagovne znamke carine ne igrajo posebne vloge. Drugih sprememb pa niso opazili.

Podobno izkušnjo ima tudi podjetje, ki prodaja tehnično keramiko. Kot so povedali, da kanadski trg sicer ni zelo pomemben, so pa tam prisotni. Dodali so, da gre za nišni trg, da so konkurenčni, tudi zato, ker tam ni resne konkurence, da je konkurenca bolj resna v EU. Pri predpisih niso imeli do sedaj nobenih težav. Povedali so, da na njih sporazum CETA ni vplival, da delajo na zelo različnih trgih in da so navajeni delati v pogojih, kjer se je potrebno prilagoditi: »za vsak posel svoja pogodba«. »Ko to obvladaš (op.a. razdrobljenost trgov in zelo različno delo po različnih trgih), imaš prednost tudi pred konkurenco iz EU«. Dodali so še, da za Kanado ni nobenih posebnosti, da so postopki enostavni, da gre za izvoz kot v vsako »normalno« državo.

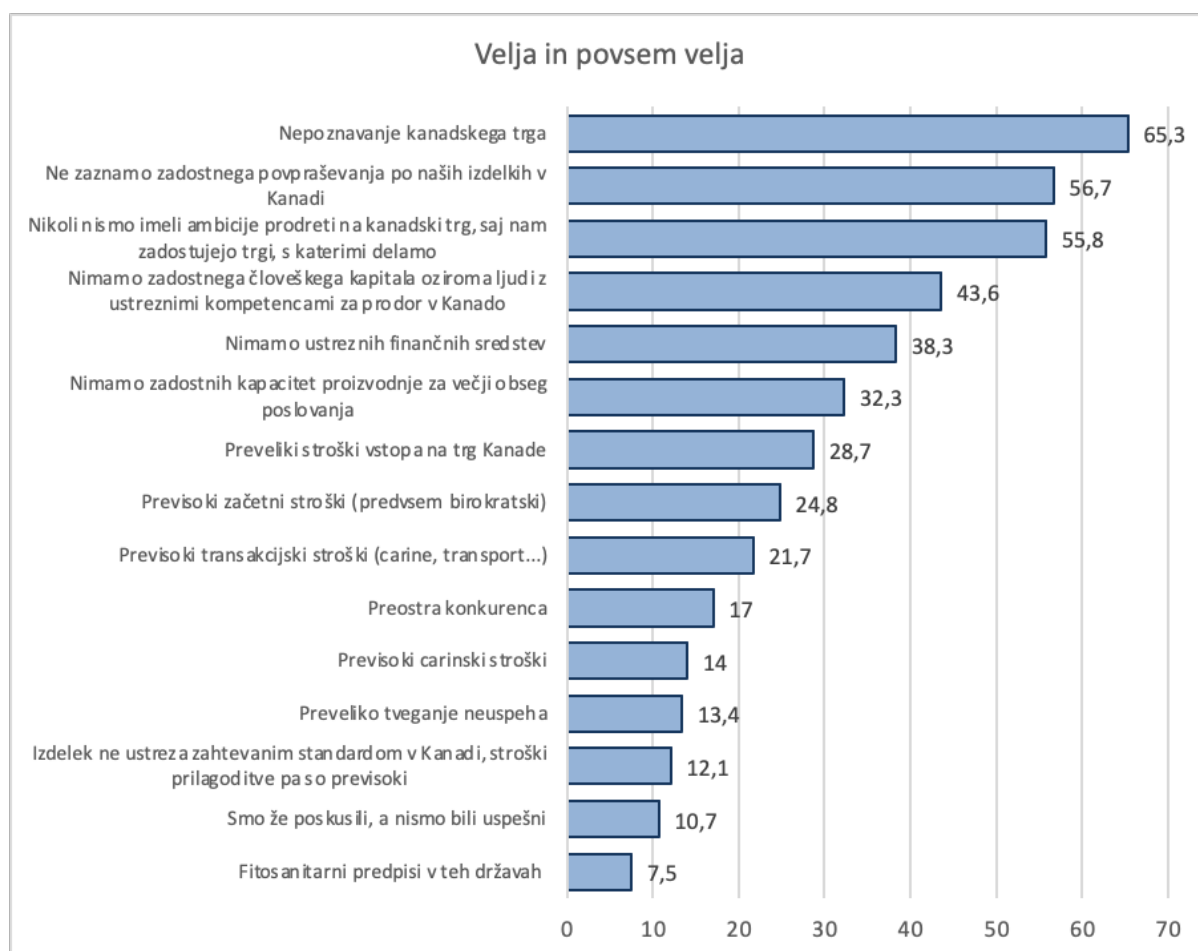
Tako izsledki iz kvalitativne analize potrjujejo, da najprej kanadski trg ni pomemben, poleg tega pa sogovorniki niso zaznali sprememb. Deloma je to mogoče verjetno pojasniti tudi s tem, da je obseg poslovanja zelo majhen. Če bi bil ta velik, bi se spremembe (v smislu znižanja administrativnega in carinskega bremena) bolj opazile.

7.3.4 Analiza interesa podjetij, ki v Kanadi niso prisotna

V nadaljevanju smo analizirali podjetja, ki na kanadskem trgu niso prisotna, ne posredno in tudi ne neposredno. Zanimalo nas je predvsem, zakaj na tem trgu niso prisotni in ali bi jih potencialno, predvsem zaradi začasne uporabe sporazuma CETA, morda zanimal vstop na ta trg.

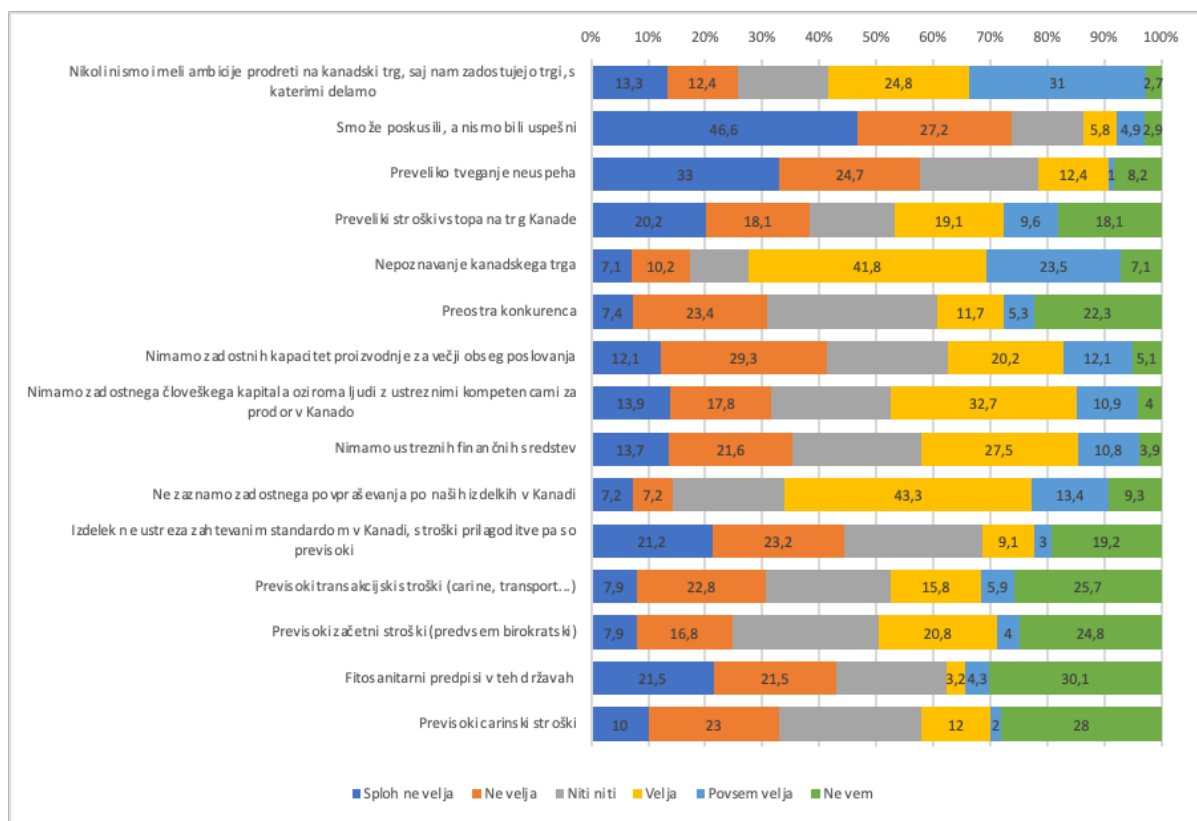
Slika 25 prikazuje izbor razlogov za neprisotnost na kanadskem trgu. Slika prikazuje samo odstotek tistih respondentov, ki so izbrali velja ali povsem velja. Celoten pregled porazdelitve odgovorov je podan v nadaljevanju (Slika 26).

Slika 25: Pregled vzrokov za neprisotnost na kanadskem trgu danes. Odstotek respondentov, ki so izbrali odgovor "velja" in "povsem velja"

Med razlogi, za katere respondenti menijo, da »veljajo« ali »povsem veljajo« (na lestvici 1 do 5 so to vrednosti 4 in 5), izstopa razlog nepoznavanja kanadskega trga, kar je kot razlog, ki velja ali povsem velja, navedlo čez 65 % respondentov. Podjetja nato navajajo še razlog premajhnega povpraševanja po njihovih izdelkih na kanadskem trgu ter pomanjkanje ambicij za prodor na ta trg, saj podjetjem zadostujejo že obstoječi trgi. Ta dva razloga navaja kot tista, ki veljata ali povsem veljata, čez 55 % respondentov. Zanimivo je, da so ostali razlogi (predvsem ti, ki so vezani na carinske postopke in predpise v mednarodni menjavi) precej manj pomembni. Res pa je, da je to lahko povezano tudi z nepoznavanjem trga.

Slika 26: Pregled vzrokov za neprisotnost na kanadskem trgu danes. Odstotek respondentov, ki je izbral določen odgovor (sploh ne velja-povsem velja, ne vem)

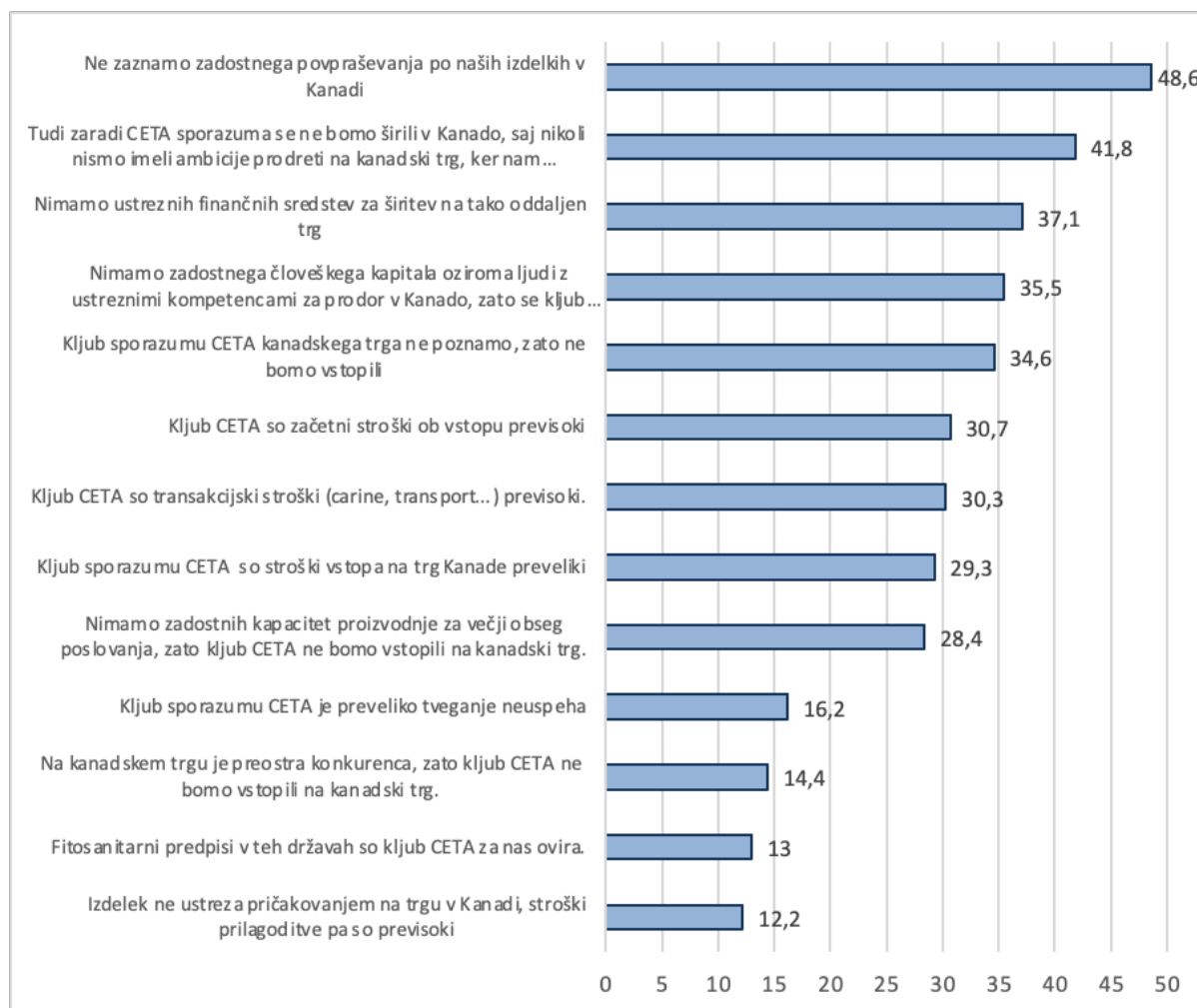

N=94-113

Respondente smo vprašali tudi, ali bi imeli zaradi začasne uporabe sporazuma CETA tudi dejanski interes za širjenje v Kanado. Rezultate prikazujeta Slika 27 in Slika 28. Respondenti se najbolj strinjajo z odgovorom, da ne zaznajo zadostnega povpraševanja na kanadskem trgu. Tudi zaradi sporazuma CETA se 42 odstotkov respondentov ne bo širilo na kanadski trg, saj jim zadostujejo obstoječi trgi. Več kot tretjina respondentov navaja tudi, da se kljub sporazumu CETA ne bodo širili v Kanado, saj trga ne poznajo. Zelo pomembne so tudi omejitve, tako pomanjkanje človeškega kapitala kot tudi pomanjkanje finančnih sredstev, visoko uvrščeni pa so stroški vstopa, pa tudi visoki transakcijski stroški (tudi transport, kar se potrjuje tudi v kvalitativni analizi).

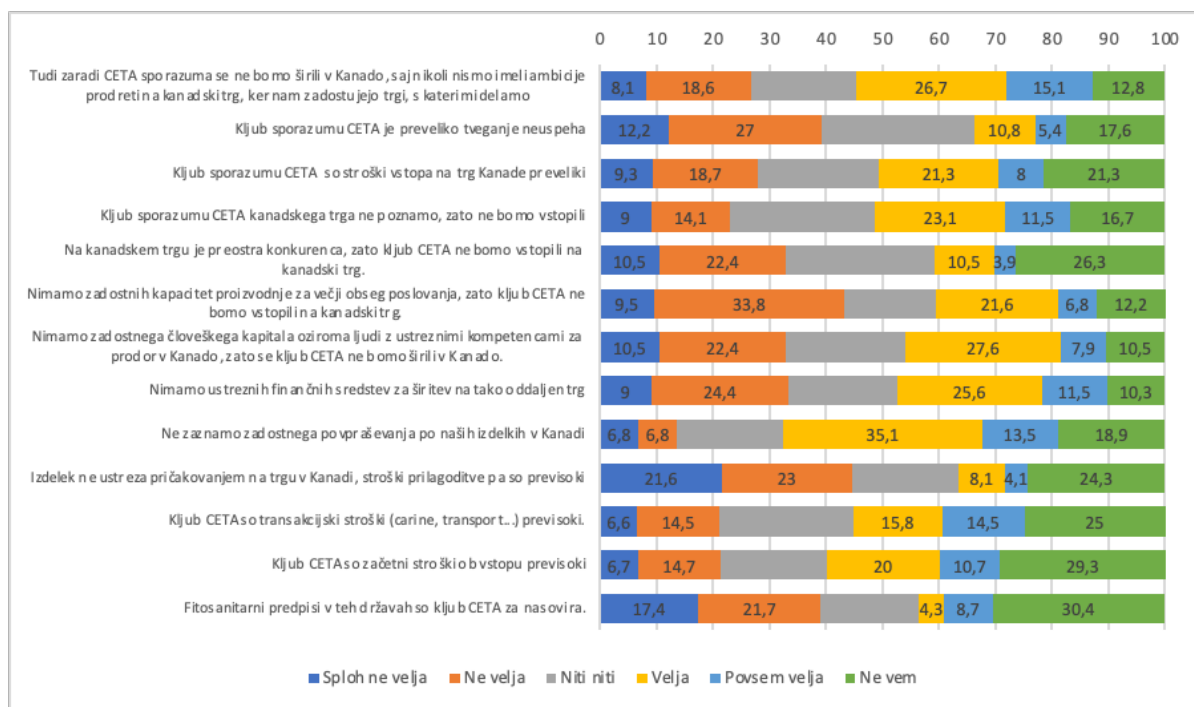
Slika 28 prikazuje rezultate nekoliko podrobneje, pri čemer so zanimivi tudi odgovori »Ne vem«. Respondenti slabo poznajo razmere na kanadskem trgu, saj so slabo seznanjeni s predpisi, standardi, fitosanitarnimi predpisi, kar nakazuje na to, da je kanadski trg nezanimiv in ga tudi verjetno v zadnjem obdobju niso nikoli natančneje analizirali, sicer bi se lahko opredelili do navedenih trditev.

Slika 27: Interes za širjenje v Kanado zaradi začasne uporabe sporazuma CETA: odstotek respondentov, ki so odgovorili, da trditev velja ali povsem velja

N=69-86

Slika 28: Interes za širjenje v Kanado zaradi začasne uporabe sporazuma CETA

N=69-86

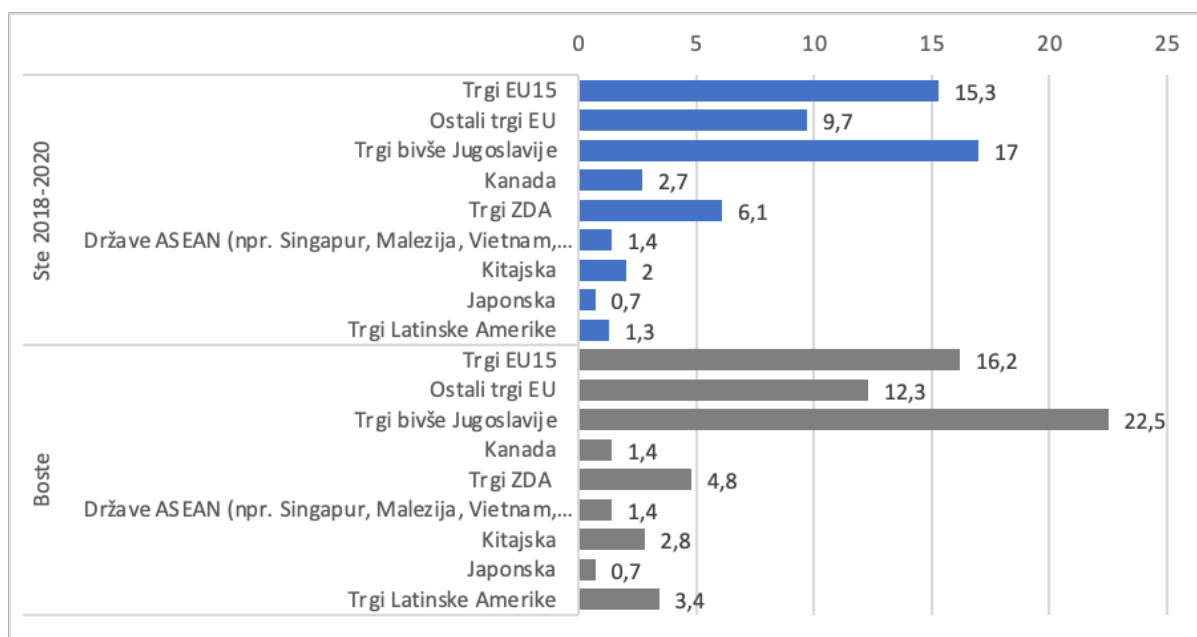
7.3.5 Investicije v tujino nasploh in v Kanado

Slovenska podjetja so v mednarodnem poslovanju navezana predvsem na evropske trge in trge držav na Balkanu, kar se vidi tudi v investicijski dejavnosti. Z namenom analize investicij na kanadski trg v zadnjih letih ter ocenjene učinke uporabe sporazuma CETA na investicije smo respondente najprej vprašali, kam so v zadnjih letih investirala. Tiste, ki so navedli tudi Kanado, smo vprašali o razlogih za investicijo v Kanado ter o morebitnih opaženih spremembah na tem trgu pred in po začetku uporabe sporazuma CETA.

Kot kaže Slika 29, je v zadnjih dveh letih največ respondentov investiralo ali na trge bivše Jugoslavije ali pa na trge EU15, in sicer 26 podjetij na trge bivše Jugoslavije, 24 na trge EU15, 15 respondentov je navedlo trge ostalih EU držav, investicijo v Kanado je potrdilo skupaj samo nekaj podjetij, in sicer 4, kar predstavlja slabe 3 odstotke vseh, ki so odgovorili.

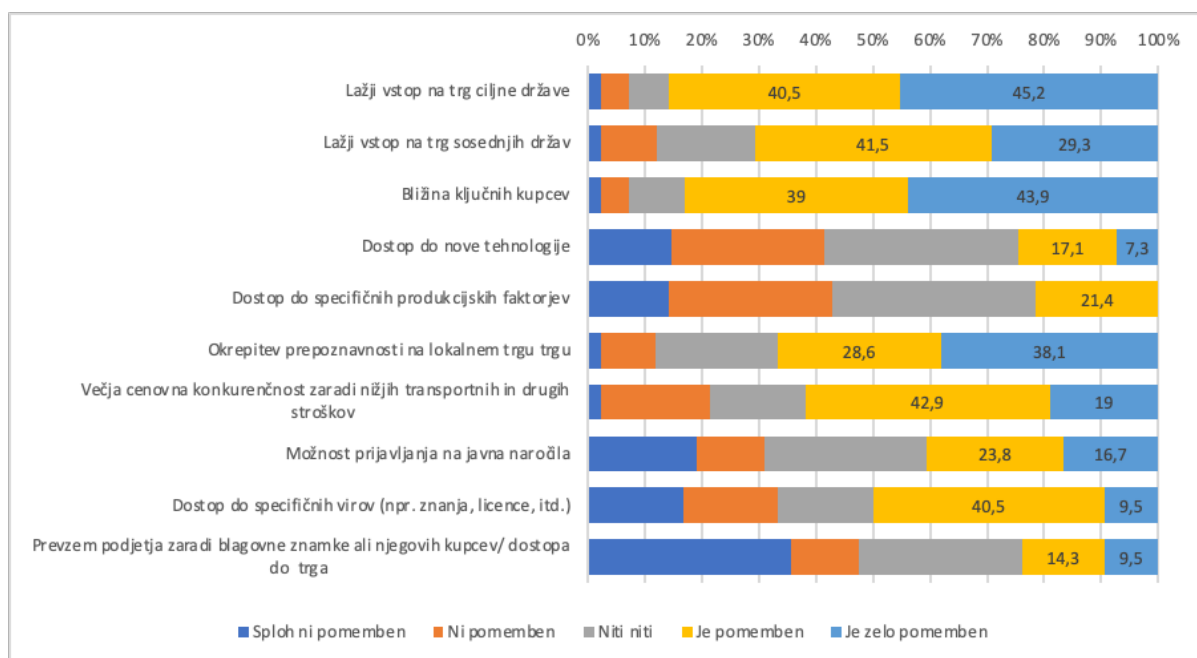
Interes za investicije v prihodnje (Slika 29) je po geografski razdelitvi podoben, kot je bilo dejansko investiranje v zadnjih dveh letih. Največ respondentov, kar 34 (od 151, ki so odgovorili na to podvprašanje), namerava investirati na trge bivše Jugoslavije, sledijo trgi držav EU15, kjer ima namen investirati 24 respondentov oziroma 16,2 odstotka tistih, ki so na vprašanje odgovorili. Interes za Kanado sta izrazila samo dva respondenta. Rezultati so pričakovani, saj običajno investicija ali sledi potrebam po določenemu tipu resursov ali pa pomeni poglobljanje trgovinskega sodelovanja. Z vidika resursov je Kanada za slovenska podjetja manj zanimiva, z vidika poglobljanja trgovinskega sodelovanja pa je interes prav gotovo prav tako majhen, saj s Kanado trguje majhen delež respondentov, poleg tega pa je majhen tudi obseg menjave.

Slika 29: Odstotek podjetij, ki je investiral v tujino (kam) ali je investiral v tujino med 2018 in 2020

N=144-157

Slika 30: Pomen posameznih dejavnikov pri odločitvi za investicijo v tujino nasploh: odstotek respondentov, ki je izbral določen odgovor.

N=41-42

Zaradi pomena razumevanja dejavnikov, ki vplivajo na odločitev o investicijah v tujino, smo respondente vprašali tudi, kako pomemben je posamezen dejavnik pri odločitvi za investicijo. Rezultati, ki jih prikazuje Slika 32, kažejo, da je glavni dejavnik lažji vstop na trg ciljne države in pa bližina ključnih kupcev. Omenjena dejavnika je ocenilo kot pomembne ali zelo pomembne kar 80 % vseh respondentov. Po pomenu sledi dejavnik lažjega vstopa na trg sosednjih držav, kar kot pomembno ali zelo pomembno ocenjuje okoli 70 % vseh respondentov, sledi okrepitev prepoznavnosti na lokalnem trgu in višja cenovna konkurenčnost zaradi nižjih transportnih in drugih stroškov. Najmanj pomemben dejavnik je dejavnik lažjega dostopa do virov, saj lažji dostop do tehnologije ali pa specifičnih produkcijskih faktorjev kot pomembnega navaja le okoli četrtnina do petina respondentov.

Tiste respondente, ki so povedali, da so v zadnjih dveh letih investirali v Kanado, prikazujemo tudi posebej. Žal so na vprašanja odgovorili le trije od štirih. Navedeni respondenti zaznavajo učinke sporazuma CETA, vendar ti niso močni (odgovora »popolnoma velja« ni izbral nihče). Kot motiv za investicijo v Kanado v zadnjih dveh letih se najbolj izpostavi (izbrala dva od treh) lažji vstop na trg ZDA, bližina ključnih kupcev, višja cenovna konkurenčnost in izogibanje transakcijskim stroškom zaradi neposredne prisotnosti na trgu. Žal zaradi majhnega števila respondentov navkljub pričakovanim odgovorom ni mogoče sklepati o dejanskem vplivu sporazuma CETA na investicije.

Tabela 26: Število respondentov, ki so izbrali določen dejavnik kot relevanten ali ne za njihovo investicijo v Kanado v zadnjih dveh letih*

	Sploh ne velja	Ne velja	Niti niti	Velja	Povsem velja
Lažje investiranje zaradi sporazuma CETA	0	0	2	1	0
Lažja širitev na kanadskem trgu	0	0	2	1	0
Lažji vstop na trg ZDA	0	0	1	2	0
Bližina ključnih kupcev	0	1	0	2	0
Dostop do nove tehnologije	0	2	0	1	0
Dostop do specifičnih produkcijskih faktorjev	0	2	0	1	0
Okrepitev prepoznavnosti na kanadskem trgu	0	1	1	1	0
Večja cenovna konkurenčnost zaradi nižjih transportnih in drugih stroškov	0	1	0	2	0
Možnost prijavljanja na javna naročila	1	0	2	0	0
Dostop do specifičnih virov (npr. znanja, licence, itd.)	1	0	2	0	0
Prevzem podjetja zaradi blagovne znamke ali njegovih kupcev/ dostopa do kanadskega trga	1	0	2	0	0
Izogibanje drugim transakcijskim stroškom (npr. carine, administrativni stroški)	0	1	0	2	0

*(v Kanado so investirali samo štirje, eden na vprašanje ni odgovoril)

7.3.6 Interes za sodelovanje pri javnih naročilih v tujini nasploh in v Kanadi

V zadnjem delu ankete smo se dotaknili še problematike javnih naročil. Z začasno uporabo sporazuma CETA se namreč odpira tudi področje javnih naročil. Da bi pridobili ustrezno sliko, smo podjetja najprej vprašali, če se sploh prijavljajo na javna naročila doma in v tujini, nato pa smo podrobneje analizirali razloge za prijavljanje. Posebej smo želeli analizirati tudi izkušnje podjetij, ki so se prijavila na javna naročila v Kanadi pred in po začetku začasne uporabe sporazuma CETA, vendar pa je bilo takšno podjetje, ki se je prijavilo na javni razpis v Kanadi pred sporazumom CETA eno samo, zato takšna analiza ni bila mogoča. Trg je zelo oddaljen, zato je rezultat pričakovan.

Na javni razpis v Kanado se je prijavilo eno samo podjetje, pa še to podjetje se je prijavilo pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA. Zato ni bilo mogoče oceniti razlike v izkušnji prijavljanja na javne razpise pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA in po tem datumu.

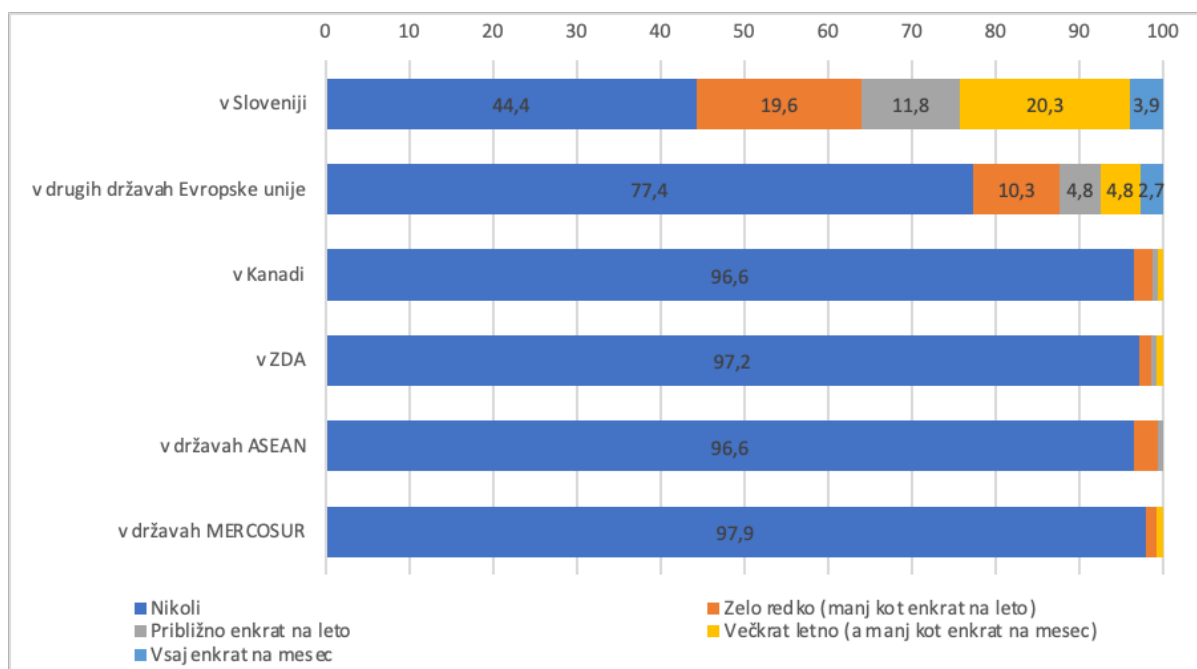
Slika 31 prikazuje odgovore respondentov na vprašanje o tem, kako pogosto se prijavljajo na javna naročila v določenih državah oziroma trgih. Že na javna naročila v Sloveniji se nikoli ali zelo redko prijavi čez 60 % respondentov. Takšnih, ki se prijavijo vsaj enkrat letno ali pogosteje pa je dobra tretjina, samo 4 % respondentov pa se redno (vsaj enkrat na mesec) prijavi na javna naročila v Sloveniji.

Z oddaljenostjo in nepoznavanjem trga interes za prijavo seveda pada. V druge države EU se enkrat letno ali pogosteje na javno naročilo prijavi okoli 10 % respondentov, še okoli 10 % pa navaja, da manj kot enkrat letno, skoraj 80 % pa nikoli. Na ostale trge, kar vključuje tudi Kanado, se večina podjetij ne prijavi nikoli, takih podjetij, ki so navedla takšen odgovor, je 96 % ali več.

Respondente, ki so navedli, da se ne prijavljajo na javne razpise v Kanadi, smo vprašali za razloge. Rezultate prikazuje Slika 32. Glavni razlog, s katerim se strinja ali povsem strinja $\frac{3}{4}$ vseh respondentov, je nespremljanje razpisov na tem trgu. Sledita razloga, povezana s poznavanjem kanadskega trga in pa prepoznavnostjo podjetja na kanadskem trgu, s čimer se strinja ali povsem strinja okoli 55 % respondentov. Podobno velja tudi za razloge, ki so povezani s stroški zaradi oddaljenosti trga ter cenovno konkurenčnostjo (tudi zaradi oddaljenosti trga).

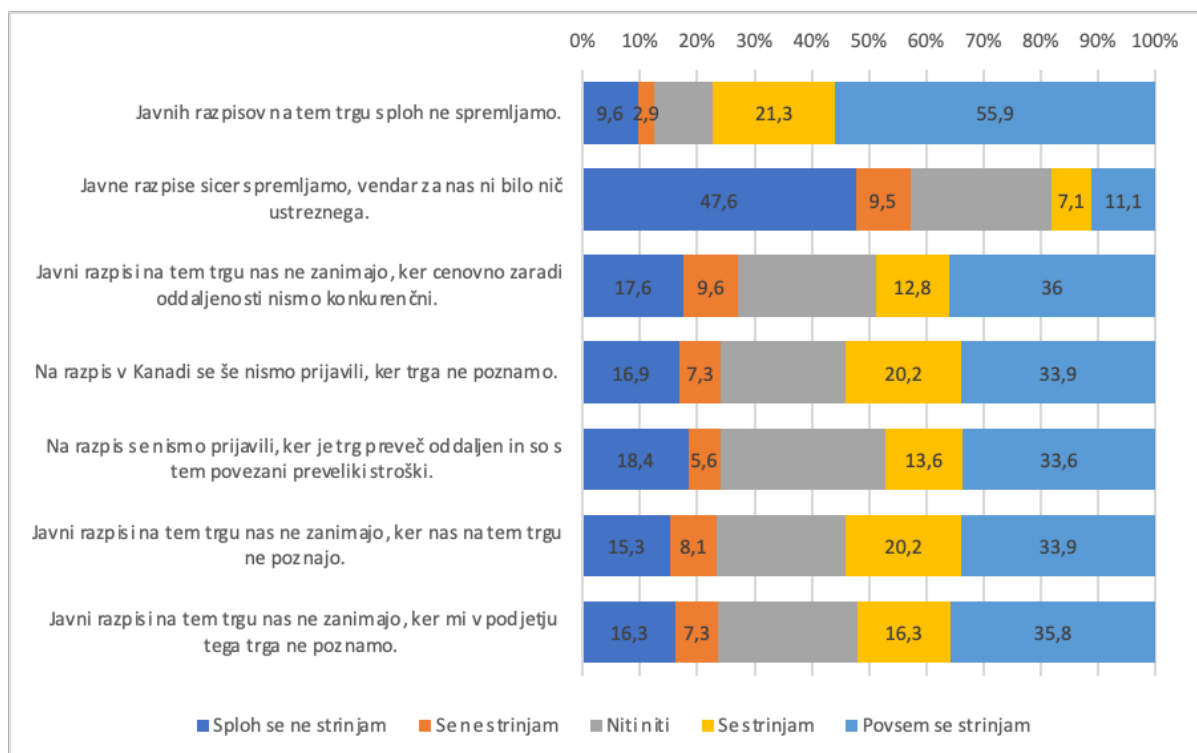
Na javni razpis v Kanado se je prijavilo eno samo podjetje, pa še to podjetje se je prijavilo pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA. Zato ni bilo mogoče oceniti razlike v izkušnji prijavljanja na javne razpise pred začetkom začasne uporabe sporazuma CETA in po njem.

Slika 31: Pogostost prijavljanja na javne razpise v Sloveniji in v tujini: odstotek respondentov, ki je izbral določen odgovor

N=143-153

Slika 32: Razlogi, da se respondenti ne prijavljajo na javne razpise v Kanadi: odstotek respondentov, ki je izbral določen razlog

N=124-136

8 ANALIZA VPLIVA ZAČASNE UPORABE SPORAZUMA CETA NA ZAPOSLOVANJE, PRETOK DELA IN DELAVSKE PRAVICE

8.1 ANALIZA SPREJETIH ZAVEZ V OKVIRU SPORAZUMA CETA

Področje zaposlovanja, pretoka dela in delavskih pravic je primarno urejeno v poglavju triindvajset »Trgovina in delo«, pri čemer je mogoče že uvodoma ugotoviti, da besedilo sporazuma CETA vključuje dokaj podrobne določbe o standardih na področju dela.

Glede sprejetih zavez v okviru tega sporazuma z obravnavanih področij se velja nasloniti na Dunajsko konvencijo o pravu mednarodnih pogodb iz leta 1969, ki v prvem odstavku 31. člena določa, da se mednarodna pogodba (torej tudi sporazum CETA) razlaga »v dobri veri v skladu z običajnim pomenom izrazov v mednarodni pogodbi v njihovem kontekstu ter glede na njen predmet in namen« ter da je preambula del pogodbenega besedila. Preambula sporazuma CETA sama po sebi ne nalaga zavezujočih obveznosti in ne ustvarja konkretnih pravic, je pa smiselno opozoriti na nekaj njenih poudarkov, ki so pomembni tudi z vidika obravnavanih zavez. V preambuli sporazuma CETA so med drugim izraženi: potrditev pogodbenic »močni zavezanosti demokraciji in temeljnim pravicam«; priznavanje pomena »človekovih pravic in vladavine prava«, spodbujanje podjetij, da »spoštujejo mednarodno priznane smernice in načela družbene odgovornosti gospodarskih družb«; in potrditev pogodbenic, da izvajajo sporazum CETA »na način, ki je v skladu z izvajanjem njune delovne in okoljske zakonodaje ter krepi raven varstva okolja in zaščite dela, ter ob krepitvi njunih mednarodnih zavez glede delovnih in okoljskih vprašanj«.

Omenjena »družbena odgovornost gospodarskih družb« obsega tudi zavezanost gospodarske družbe človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam, zaščiti delovne sile, ustvarjanju ustreznega delovnega okolja za delavce, kjer se te človekove pravice in temeljne svoboščine spoštujejo in varujejo, ter zagotavljanju dostopa do učinkovitih pravnih sredstev v ta namen.¹² Že na tem mestu dodamo, da se družbena odgovornost gospodarskih družb omeni tudi v poglavju o trgovini in trajnostnem razvoju (22.3 člen sporazuma CETA), vendar ostane na ravni mehkega pristopa z zgolj »spodbujanjem razvoja in uporabe prostovoljnih dobrih praks družbene odgovornosti gospodarskih družb« in z izrecnim sklicevanjem (le) na Smernice OECD za večnacionalne družbe (Schacherer, 2019, str. 216).

Pozornost velja nameniti mednarodnim zavezam pogodbenic glede delovnih vprašanj, na katera se sporazum CETA nekajkrat sklicuje. Zagotavlja spoštovanje, spodbujanje in uresničevanje temeljnih načel in pravic pri delu (in sicer svobode združevanja in učinkovitega priznanja pravice do kolektivnih pogajanj; odprave vseh oblik prisilnega ali obveznega dela;

¹² Na podlagi Smernic OZN za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu, ki jih je sprejel Svet OZN za človekove pravice z resolucijo 17/4 16. junija 2011, morajo tudi gospodarske družbe spoštovati človekove pravice ter zagotavljati dostop do učinkovitih pravnih sredstev. Na podlagi teh Smernic je denimo Slovenija sprejela Nacionalni akcijski načrt Republike Slovenije za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu (Vlada RS, 2018).

učinkovite odprave dela otrok in odprave diskriminacije pri zaposlovanju in opravljanju poklica) v skladu z obveznostmi članic Mednarodne organizacije dela (v nadaljevanju MOD) (prvi odstavek 23.3 člena sporazuma CETA). Tako Kanada kot države članice EU (tudi Slovenija) so države članice MOD. Delovnopravni standardi MOD imajo status univerzalnih standardov in jih morajo države pogodbenice spoštovati že iz naslova članstva v MOD. Poleg obveznosti, ki izhajajo iz članstva v MOD, je v sporazumu CETA izrecno omenjena tudi zaveza, da delovna zakonodaja in praksa pogodbenic sledi zavezam, določenim v Deklaraciji MOD o temeljnih načelih in pravicah pri delu iz leta 1998 (prvi odstavek 23.3 člena sporazuma CETA). Od pogodbenic se pričakuje, da spodbujajo cilje iz agende MOD za dostojno delo v skladu z deklaracijo MOD iz leta 2008 o socialni pravičnosti za pravičnejšo globalizacijo, med drugim zdravje in varnost pri delu, določitev sprejemljivih minimalnih delovnih standardov za prejemnike plače in nediskriminacijo v zvezi z delovnimi pogoji, vključno z nediskriminacijo delavcev migrantov (drugi odstavek 23.3 člena sporazuma CETA).

Sporazum CETA določa, da je vsaka pogodbenica v okviru svoje zakonodaje in praks zavezana k temu, da na svojem ozemlju učinkovito izvaja tiste temeljne konvencije MOD, ki jih je ratificirala, in da si prizadeva, da bi ratificirala tudi tiste temeljne konvencije MOD, ki jih še ni ratificirala (četrti odstavek 23.3 člena sporazuma CETA). MOD deluje prek mednarodnih konvencij, osmim pa je priznan status temeljnih. To so

- Konvencija MOD št. 29 o prisilnem ali obveznem delu (1930),
- Konvencija MOD št. 87 o sindikalnih svoboščinah in varstvu sindikalnih pravic (1948),
- Konvencija MOD št. 98 o uporabi načel o pravicah organiziranja in kolektivnega dogovarjanja (1949),
- Konvencija MOD št. 100 o enakem plačilu delavcev in delavk za delo enake vrednosti (1951),
- Konvencija MOD št. 105 o odpravi prisilnega dela (1957),
- Konvencija MOD št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih (1958),
- Konvencija MOD št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja (1973) in
- Konvencija MOD št. 182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo (1999).

Republika Slovenija je ratificirala vse omenjene konvencije. To je storila tudi Kanada, ki je Konvencijo št. 98 ratificirala po tem, ko se je sporazum CETA začasno začel uporabljati.¹³ Pogodbenice so s sporazumom CETA zavezane k učinkovitemu izvajanju temeljnih konvencij MOD (četrti odstavek 23.3 člena sporazuma CETA).

¹³ Kanada se je s Skupnim interpretativnim instrumentom zavezala, da ratificira še zadnje od osmih temeljnih konvencij MOD, to je bila Konvencija št. 98. Od sprejetja tega instrumenta je to zavezo tudi izpolnila, saj jo je ratificirala 14. junija 2017. Za podatke glede ratifikacij glej spletno stran MOD: <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.

EU in njene države članice ter Kanada so ob podpisu sporazuma CETA sprejele Skupni interpretativni instrument, ki je pomemben z vidika dogovora med pogodbenicami, kako razlagati nekatere, v strokovni in laični javnosti bolj izpostavljene določbe sporazuma CETA.¹⁴ Upoštevajoč 31. člen Dunajske konvencije o pravu mednarodnih pogodb ima Skupni interpretativni instrument razlagalno funkcijo, saj vsebuje med pogodbenicami »dogovorjeno razlago« (1.e točka Skupnega interpretativnega instrumenta) določb sporazuma CETA. V zvezi z obravnavanim področjem Skupni interpretativni instrument med drugim poudarja, da se z začetkom začasne uporabe sporazuma CETA ne bodo znižali standardi in predpisi o zaščiti delavcev, saj morajo za uvoženo blago, ponudnike storitev in vlagatelje še naprej veljati nacionalne zahteve, vključno s pravili in predpisi (1.d točka Skupnega interpretativnega instrumenta).

Sporazum CETA sicer ohranja zavezo pogodbenic, da se bodo po potrebi posvetovale in sodelovale glede vprašanj s področja dela in zaposlitve (prvi odstavek 23.1 člena sporazuma CETA). Ni spregledan pomen socialnega dialoga o zadevah s področja dela med delavci in delodajalci, njihovimi organizacijami in vladami (drugi odstavek 23.1 člena sporazuma CETA). Ohranjena je »pravica vsake pogodbenice, da določi svoje prednostne naloge na področju dela, vzpostavi svoje ravni zaščite dela ter temu ustrezno sprejme ali spremeni svojo zakonodajo in politike v skladu s svojimi mednarodnimi zavezami na področju dela« (23.2 člen sporazuma CETA). V ta namen si pogodbenice prizadevajo za določitev in spodbujanje visoke ravni zaščite dela ter za nadaljnje izboljševanje zakonodaje in politik s ciljem zagotavljanja visoke ravni zaščite dela (23.2 člen sporazuma CETA). Tudi Skupni interpretativni instrument poudari zavezo pogodbenic k »izboljšanju lastne zakonodaje in politik s ciljem zagotavljanja visoke ravni zaščite delavcev« in opozori, da sporazum CETA »ne spreminja pravic delavcev do pogajanj o kolektivnih pogodbah, do sklepanja in izvajanja teh pogodb ter do kolektivnih ukrepov« (8.a točka Skupnega interpretativnega instrumenta). Pogodbenice so zavezane, da »svoje delovne zakonodaje ne morejo omiliti zaradi spodbujanja trgovine ali privabljanja naložb, v primeru kršitev te zaveze pa vlade take kršitve lahko odpravijo, tudi kadar bi to lahko negativno vplivalo na določeno naložbo ali pričakovanja vlagatelja glede dobička« (8.a točka Skupnega interpretativnega instrumenta). Sporazum CETA spodbuja razvoj preventivne kulture varnosti in zdravja, v kateri ima načelo preprečevanja največjo prednost (tretji odstavek 23.3 člena sporazuma CETA).

Iz sporazuma CETA je mogoče izpostaviti tudi povezavo delovnih standardov s trgovino in naložbami, ki opozarja na ohranitev ravni varstva v pogodbenicah. Vključuje klavzulo o prepovedi odstopanja od že vzpostavljenih standardov na področju dela (*non-derogation clause*). Pomenljive so določbe, ki 1) označijo za neprimerno »spodbujanje trgovine ali naložb s slabitvijo ali zmanjševanjem ravni varstva, ki je določena v njunih delovnih zakonodajah in standardih«; 2) narekujejo, da pogodbenica »ne opusti svoje delovne zakonodaje in standardov ali drugače odstopa od njih ter ne predlaga njihove opustitve ali odstopa od njih,

¹⁴ Skupni interpretativni instrument o celovitem gospodarskem in trgovinskem sporazumu (CETA) med Kanado ter Evropsko unijo in njenimi državami članicami. (Uradni list, 2017, str. 3–8).

da bi tako spodbujala trgovino ali sprejela, pridobila, razširila ali ohranila naložbo na svojem ozemlju»; in 3) opozarjajo, da »pogodbenica ne opusti dejanskega izvajanja svoje delovne zakonodaje in standardov z dolgotrajnim ali ponavljajočim se ukrepanjem ali neukrepanjem za spodbujanje trgovine ali naložb« (23.4 člen sporazuma CETA). Zaveza pogodbenic je torej dana glede ohranjanja ravni varstva iz delovnih zakonodaj in standardov.

Da bi bili delovnopravna zakonodaja in standardi učinkoviti, se spodbuja pogodbenice, da med drugim zagotavljajo sistem inšpekcije dela ter dostop do upravnih in sodnih postopkov in ustreznih pravnih sredstev, v okviru katerih oziroma s pomočjo katerih se omogoči učinkovito ukrepanje proti kršitvam delovne zakonodaje (23.5 člen sporazuma CETA). Ti postopki ne smejo biti zapleteni ali nedopustno dragi; ne smejo vključevati nerazumnih rokov ali neupravičenih zamud; če je potrebno, se izreče sodna prepoved; postopki morajo biti tudi pošteni in pravični, torej morajo zagotavljati jamstva poštenega postopka (23.5 člen sporazuma CETA).

Kanadska delovnopravna zakonodaja je pogojena s tem, da je Kanada zvezna država, razdeljena na (deset) provinc in (tri) ozemlja. Na področju dela ima vsaka provinca in vsako ozemlje svoj urad, ki se ukvarja z delovnopravno problematiko, in svojo ureditev (Government of Canada, 2020). Delovnopravna zakonodaja je sprejeta tudi na zvezni ravni, vendar velja le za nekatere poklice oziroma za nekatere delavce ter med drugim vključuje Delovni zakonik (*Canada Labour Code, 1985*), Zakon o enakosti na področju zaposlovanja (*Employment Equity Act, 1995*) in Delovnopravne standarde (*Canada Labour Standards Regulations, 2020*).

Delovnopravna zakonodaja na ravni EU ni poenotena. Države članice EU imajo svoje posebnosti, ki izhajajo tudi iz njihovih (pravnih) tradicij in okolja ter socialno ekonomskega položaja. Delovnopravna zakonodaja je nemalokrat rezultat zapletenih in dolgotrajnih pogajanj. Ključno za razumevanje tega področja je pristojnost EU, da »sprejme ukrepe za zagotovitev usklajevanja politik zaposlovanja držav članic, zlasti z opredelitvijo smernic za te politike« (drugi odstavek 5. člena PDEU). EU lahko daje tudi »pobude za zagotovitev usklajevanja socialnih politik držav članic« (tretji odstavek 5. člena PDEU). Primarna zakonodaja ima več določb delovnopravne narave, denimo določbe, navedene v Naslovu IX »zaposlovanje« (145.–150. člen PDEU) in v naslovu X »socialna politika« (151.–161. člen PDEU). Med primarno zakonodajo sodi tudi Listina EU o temeljnih pravicah, katere določbe se uporabljajo »za institucije, organe, urade in agencije Unije ob spoštovanju načela subsidiarnosti, za države članice pa samo, ko izvajajo pravo Unije« (51. člen). Več listinskih pravic se dotika področja dela (glej npr. 23. člen (enakost žensk in moških), 28. člen (pravica do kolektivnih pogajanj in ukrepov), 30. člen (varstvo v primeru neupravičene odpustitve), 31. člen (pošteni in pravični delovni pogoji)). Omeniti velja tudi evropski steber socialnih pravic kot referenčni okvir, ki določa 20 načel in pravic, razvrščenih v tri kategorije (enake možnosti in dostop do trga dela; pošteni delovni pogoji; socialna zaščita in vključenost) (European Pillar of Social Rights, 2020). Delovnopravno področje je sicer razvejano urejeno z direktivami, ki določajo minimalno raven varstva delavcev v vseh državah članicah. Zgolj primeroma omenimo v zvezi s kolektivnim odpuščanjem Direktivo Sveta 98/59/ES; v zvezi s pogoji, ki se nanašajo na pogodbo o zaposlitvi ali delovno razmerje, Direktivo Sveta 91/533/EGS; v zvezi z delom za določen čas Direktivo 1999/70/ES; v zvezi z ohranjenem pravic delavcev v primeru prenosa podjetij Direktivo 2001/23/ES.

Od vsake pogodbenice se pričakuje, da ozavešča javnost o svoji delovni zakonodaji in standardih (23.6 člen sporazuma CETA). V primeru spora v zvezi z obravnavanim področjem velja opozoriti, da sporazum CETA naslavlja le mehke ukrepe, saj nagovarja h reševanju spora v okviru posvetovanja (23.9 člen sporazuma CETA) oziroma, v primeru nestrinjanja, zahteva sklic skupine strokovnjakov, ki preuči zadevo, nadaljnje ukrepe na podlagi končnega poročila in priporočil skupine strokovnjakov pa spremlja Odbor za trgovino in trajnostni razvoj (23.10 člen sporazuma CETA).

Sporazum CETA na normativni ravni opozarja na pomen dela in varstva delovnih pravic, vsebuje sklicevanje na mednarodnopravne delovne norme in standarde, ki zavezujejo pogodbenice, in poudarja ohranitev že uveljavljenih ravni varstva iz delovnih zakonodaj in standardov. Kako se bodo te zaveze uresničevale v konkretnih primerih, ni mogoče napovedati.

8.2 ANALIZA PRIZNAVANJA KVALIFIKACIJ MED EU IN KANADO

V nadaljevanju podajamo pregled priznavanja kvalifikacij med EU in Kanado, in sicer:

- s pravnega vidika;
- z vidika prakse (podatki iz kvalitativne analize).

8.2.1 Pravna analiza priznavanja kvalifikacij

V nadaljevanju preučimo področje medsebojnega priznavanja poklicnih kvalifikacij, ki je odraz zaveze po pospeševanju in olajšanju delovne mobilnosti. V okviru zakonodaje EU (praviloma) ureja to področje Direktiva 2005/36/ES o priznavanju poklicnih kvalifikacij,¹⁵ ki odpravlja ovire za prost pretok oseb in storitev med državami članicami EU s tem, ko določa pravila, v skladu s katerimi država članica EU priznava poklicne kvalifikacije, pridobljene v eni ali več drugih državah članicah EU.¹⁶ Ta direktiva se uporablja praviloma za vse poklice, izjeme, ki veljajo za nekatere poklice (npr. odvetnike, zavarovalne posrednike), pa so urejene v drugih direktivah.

Sporazum CETA v poglavju enajst (členi 11.1 do 11.7) vzpostavi pravni okvir, ki omogoča vzajemno priznavanje poklicnih kvalifikacij v pogodbenicah, določi splošne pogoje in predpiše postopek glede sklepanja sporazumov o vzajemnem priznavanju.

¹⁵ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2005/36/ES z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij, UL L 255, 30. 9. 2005, str. 22–142, ki je bila spremenjena z Direktivo 2013/55/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. novembra 2013 o spremembi Direktive 2005/36/ES o priznavanju poklicnih kvalifikacij in Uredbe (EU) št. 1024/2012 o upravnem sodelovanju prek informacijskega sistema za notranji trg (uredba IMI), UL L 354, 28. 12. 2013, str. 132–170.

¹⁶ Postopek priznavanja poklicnih kvalifikacij je v Sloveniji urejen z Zakonom o postopku priznavanja poklicnih kvalifikacij za opravljanje reguliranih poklicev (Uradni list RS, 2016).

Vzajemno priznavanje poklicnih kvalifikacij se uporablja samo za poklice, ki so regulirani v pogodbenicah (z vsemi ali nekaterimi državami članicami EU ter vsemi ali nekaterimi kanadskimi provincami in ozemlji) (drugi odstavek 11.2 člena sporazuma CETA). Pogodbenice so v okviru postopka priznanja poklicnih kvalifikacij omejene z nekaterimi pravili, ki jih določa sporazum CETA. Prvič, prepovedano je, da pogodbenica podeli priznanje na način, ki pomeni diskriminacijo pri uporabi njenih meril za podelitev dovoljenja, licenciranje ali certificiranje ponudnika storitev ali ki pomeni prikrito omejitev trgovine s storitvami (tretji odstavek 11.2 člena sporazuma CETA). Drugič, če se poklicne kvalifikacije ponudnika storitev ene pogodbenice priznavajo v drugi pogodbenici, ta ponudnik storitev pred pristojnimi organi pogodbenice gostiteljice ne sme biti obravnavan manj ugodno od ponudnika storitev, čigar poklicne kvalifikacije so bile certificirane ali potrjene v zadevni pogodbenici (drugi odstavek 11.4 člena sporazuma CETA). Tretjič, priznavanje poklicnih kvalifikacij ne sme biti odvisno od izpolnjevanja zahteve glede državljanstva ali katere koli druge oblike rezidentstva ponudnika storitev oziroma od njegove pridobitve izobrazbe, izkušenj ali usposabljanja v zadevni pogodbenici (tretji odstavek 11.4 člena sporazuma CETA).

Dejanski začetek postopka, ki v končni fazi privede do sprejetja sporazuma o vzajemnem priznavanju poklicnih kvalifikacij, in izvajanje pogodbenih določil sporazuma CETA sta pogojena z interesom poklicnih organizacij oziroma stanovskih združenj. Sporazum CETA namreč predpisuje postopek, ki mora biti izpeljan, da pride do sprejetja Sporazuma o vzajemnem priznavanju konkretne poklicne kvalifikacije, pri čemer igrajo poklicna združenja v tej prvi fazi pglavitno vlogo. Prvi korak je namreč namenjen pripravi priporočila o predlogu sporazuma. Priporočilo mora imeti nekaj predpisanih sestavin: 1) oceno morebitne vrednosti sporazuma o vzajemnem priznavanju; 2) oceno združljivosti ureditev pogodbenic za licenciranje ali kvalifikacije; in 3) predvideni pristop k pogajanjem o sporazumu o vzajemnem priznavanju (drugi odstavek 11.3 člena sporazuma CETA). Ocena morebitne vrednosti sporazuma je podana na podlagi meril, ki jih sporazum CETA eksemplifikativno našteva: obstoječa stopnja odprtosti trga, potrebe industrije in poslovne priložnosti, na primer število strokovnjakov, ki bi jim sporazum o vzajemnem priznavanju verjetno koristil, obstoj drugih sporazumov o vzajemnem priznavanju v sektorju ter pričakovane koristi v smislu gospodarskega in poslovnega razvoja (drugi odstavek 11.3 člena sporazuma CETA).

Ko je priporočilo sprejeto, pride do druge faze, in sicer predložitve priporočila pristojnemu specializiranemu odboru, tj. Skupni odbor za vzajemno priznavanje poklicnih kvalifikacij, katerega naloga je v razumnem času preučiti priporočilo in zagotoviti njegovo skladnost z zahtevami sporazuma CETA. Če so zahteve izpolnjene, Skupni odbor določi korake, potrebne za pogajanja, vsaka pogodbenica pa o tem obvesti svoje pristojne organe (to so tisti, ki so imenovani za priznavanje kvalifikacij in omogočanje opravljanje poklica v pogodbenici) (tretji odstavek 11.3 člena sporazuma CETA). Sledijo pogajanja in pristojne pogajalske entitete predložijo osnutek besedila sporazuma Skupnemu odboru v preučitev (četrti odstavek 11.3 člena sporazuma CETA). Če je sporazum o vzajemnem priznavanju po mnenju Skupnega odbora skladen s CETA, ga ta odbor sprejme s sklepom, ki postane zavezujoč, ko ga vsaka pogodbenica uradno obvesti o izpolnitvi svojih notranjih zahtev (šesti odstavek 11.3 člena sporazuma CETA). Tako sprejet sporazum o vzajemnem priznavanju se uporablja na vseh ozemljih EU in Kanade (četrti odstavek 11.2 člena sporazuma CETA).

Kot priloga k sporazumu CETA so dodane Smernice za sporazume o medsebojnem priznanju (priloga 11-A), ki podajo usmeritve, na podlagi katerih naj bi pospešili pogajanja o sporazumih o medsebojnem priznavanju glede reguliranih poklicev. Iz naziva in uvodne določbe teh smernic je razvidna njihova narava. Smernice namreč predstavljajo mehko pravo, saj »niso zavezujoče in ne spreminjajo pravic in obveznosti, ki jih ima pogodbenica v skladu s tem sporazumom, ali ne vplivajo na te pravice in obveznosti«. ¹⁷ Kljub temu se bodo v praksi izkazale kot upoštevno napotilo, ki narekuje obliko in vsebino sporazuma o vzajemnem priznavanju.

Posebno pozornost velja usmeriti v postopek za priznavanje kvalifikacij, ki ga Smernice razdelijo v štiri korake. Prvi korak je namenjen preverjanju enakovrednosti (obsegov prakse ali kvalifikacij reguliranega poklica v pogodbenicah). V drugem koraku se poda ocena bistvenih razlik (pri področju uporabe kvalifikacij, ki se zahtevajo za opravljanje reguliranega poklica). V tretjem koraku se določijo izravnalni ukrepi (denimo v obliki prilagoditvenega obdobja ali preskusa poklicne usposobljenosti) v primeru, če pogajalci ugotovijo, da je med pogodbenicami bistvena razlika v obsegu pravic za opravljanje ali kvalifikacije. Ključno je načelo sorazmernosti, saj smernice napotujejo k sprejetju izravnalnih ukrepov, ki so sorazmerni bistveni razliki, ki jo želijo odpraviti. Zadnji, četrti korak po končani oceni splošne enakovrednosti obsegov pravic ali kvalifikacij reguliranega poklica je opredelitev pogojev za priznavanje: (a) pravna pristojnost, ki se zahteva za opravljanje reguliranega poklica; (b) kvalifikacije za regulirani poklic; (c) ali so potrebni izravnalni ukrepi; (d) v kakšnem obsegu lahko poklicne izkušnje izravnajo bistvene razlike; (e) opis morebitnega izravnalnega ukrepa, vključno z uporabo morebitnega prilagoditvenega obdobja ali preskusa poklicne usposobljenosti.

Kot primer velja omeniti že izkazan interes poklicnih združenj arhitektov v državah članicah EU in Kanadi, da pride do sprejetja sporazuma o priznavanju vzajemnih kvalifikacij na področju arhitekture. Stanovski združenji, ki sta začeli postopek, sta ACE (*Architects' Council of Europe*), neprofitna organizacija, ki povezuje strokovna reprezentativna telesa v državah članicah EU (v njo je vključena tudi Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije) in nekaterih drugih državah v Evropi (ACE (*Architects' Council of Europe*), 2020) in CALA (*Canadian Architectural Licensing Authorities*), organizacija, ki združuje poklicna združenja arhitektov iz Kanade. Njun interes je, da se priznajo sprejemljivi standardi izobraževanja in usposobljenosti arhitektov v državah članicah EU in Kanadi ter vzpostavijo merila, postopki in ukrepi za vzajemno priznavanje kvalifikacij arhitektov, kar bi olajšalo njihovo mobilnost (Mutual Recognition Agreement of Professional Qualifications between The Architects' Council of Europe (ACE) and The Canadian Architectural Licensing Authorities (CALA)). Skupni odbor za vzajemno priznavanje poklicnih kvalifikacij se je prvič sestal 16. aprila 2019 v Bruslju in preučil gradivo, ki sta ga predložili ACE in CALA. Ugotovil je, da je posredovano gradivo sprejemljivo

¹⁷ Tako določa tudi sporazum CETA v 11.6 členu.

priporočilo o vzajemnem priznavanju kvalifikacij, zato se nadaljuje postopek, predviden v 11.3 členu sporazuma CETA.

8.2.2 Rezultati kvalitativne analize

Podatki o gibanju prebivalstva kažejo, da je imigracije iz Kanade v Slovenijo letno zelo malo, v povprečju pod 20 posameznikov, medtem ko je emigracije iz Slovenije v Kanado več, in sicer v povprečju po letu 2010 nekoliko nad 100, vendar pa število zelo niha (Tabela 27, Tabela 28). Glede na vsa migracijska gibanja Slovencev predstavljajo tisti, ki so se odselili v Kanado, leta 2018 le 0,70 % vseh odseljenih iz Slovenije (Tabela 29).

Tabela 27: Število priseljenih v Slovenijo iz Kanade, 1997-2020*

	Skupaj	Moški	Ženske
1998	2	1	1
1999	1	1	0
2000	5	2	3
2001	7	6	1
2002	4	2	2
2003	8	4	4
2004	5	2	3
2005	8	4	4
2006	14	7	7
2007	16	8	8
2008	22	12	10
2009	14	8	6
2010	11	3	8
2011	14	8	6
2012	10	8	2
2013	4	2	2
2014	7	4	3
2015	11	4	7
2016	16	12	4
2017	14	9	5
2018	17	4	13

2008: Prelom v podatkovni seriji, opomba Eurostata.

Vir: (Eurostat, 2021).

S kvalitativno analizo smo skušali ugotoviti, kako je začasna uporaba sporazuma CETA vplivala na priznavanje kvalifikacij in s tem na dostopnost do trga dela v Sloveniji in na možnost vključevanja v izobraževanje. Pri tem smo se oprli na pristojne institucije v Sloveniji in ustrezne univerzitetne službe.

Z vidika priznavanja izobraževanja lahko povzamemo informacijo, da je bilo tovrstnih prošenj za priznavanje izobraževanja oziroma kvalifikacij iz Kanade malo, in sicer le 15 v zadnjih petih letih skupaj. Podatki o migracijah, ki so dostopni, ne podajajo informacij o starostni strukturi migrantov in tudi ne o namenu migracij, vseeno pa kažejo, da prošnje ne vložijo vsi, o razlogih pa žal ne moremo soditi. Pomembno je poudariti, da vse prošnje obravnavajo enako,

individualno, da je vsaka prošnja drugačna in da zahteva zato drugačne poizvedbe. V vsakem primeru se preveri status institucije, veljavnost akreditacije ali pa študijskega programa. Če se pojavijo kakšni dvomi, so potrebne dodatne poizvedbe. Okoli 1500 vlog na leto gre skozi postopek, okoli 3000 poizvedb naredijo delodajalci.

S tega vidika je podatek o številu vlog iz Kanade resnično majhen. Zaradi individualne obravnave vsake vloge je tako težje pričakovati zaznavanje sprememb.

Podobno velja tudi pri prijavi na nadaljevanje študija ali vpis. Ob prijavi na program se odda še vloga za priznavanje izobraževanja. Na leto sta iz Kanade do 2 kandidata, zaznanih sprememb pa ni.

Tabela 28: Število priseljenih v Slovenijo iz Kanade, 1997-2020*

TIME/SEX	Skupaj	Moški	Ženske
1998	16	9	7
1999	27	14	13
2000	48	25	23
2001	31	15	16
2002	46	21	25
2003	50	25	25
2004	45	29	16
2005	64	37	27
2006	83	37	46
2007	113	58	55
2008	170	85	85
2009	118	61	57
2010	94	53	41
2011	86	51	35
2012	178	89	89
2013	145	69	76
2014	104	57	47
2015	109	59	50
2016	93	44	49
2017	125	70	55
2018	95	54	41

2008: Prelom v podatkovni seriji, opomba Eurostata.
Vir: (Eurostat, 2021).

Tabela 29: Število odseljenih iz Slovenije in odseljeni v določeno državo kot odstotek vseh odseljenih, 2018, glede na ciljno državo

	Število oseb	Odstotek
Skupaj	13527	100,00
Evropa	12707	93,94
EU28	7840	57,96
Države, ki niso EU28	5687	42,04
Nemčija	2107	15,58
Avstrija	1938	14,33
BIH	1785	13,20
Hrvaška	1189	8,79
Srbija	955	7,06
Švica	723	5,34
Italija	528	3,90
Kosovo	486	3,59
VB	456	3,37
Makedonija	426	3,15
Bolgarija	412	3,05
Amerika	354	2,62
Severna Amerika	298	2,20
Azija	268	1,98
ZDA	203	1,50
Rusija	183	1,35
Nizozemska	179	1,32
Oceanija	149	1,10
Avstralija in Nova Zelandija	148	1,09
Belgija	138	1,02
Španija	135	1,00
Ukrajina	121	0,89
Švedska	114	0,84
Francija	111	0,82
Avstralija	97	0,72
Kanada	95	0,70
Vzhodna Azija	90	0,67
Zahodna Azija	85	0,63
Madžarska	75	0,55
Kitajska in Hong Kong	71	0,52
Poljska	67	0,50
Češka	61	0,45
Črna Gora	59	0,44
Danska	58	0,43
Slovaška	55	0,41
Irska	53	0,39
Nova Zelandija	51	0,38
Turčija	50	0,37

Vir: (Eurostat, 2021).

9 ANALIZA UČINKOV CETA SPORAZUMA NA STANDARDE VARNE HRANE, VODE IN GSO

V nadaljevanju podajamo pregled sprememb na področju standardov varne hrane, vode in GSO med EU in Kanado, in sicer:

- s pravnega vidika;
- z vidika prakse (podatki iz kvalitativne analize).

9.1.1 Pravna analiza

V nadaljevanju se preučijo pravne zaveze iz sporazuma CETA glede varne hrane, vode in gensko spremenjenih organizmov. Prav tako se pojasni vsebina in pomen trajnostnega razvoja v sporazumu CETA.

Analiza sprejetih zavez v okviru sporazuma CETA

EU – tako na ravni primarne zakonodaje kot na ravni sekundarne zakonodaje – potrjuje svojo zavezo zagotoviti visoko raven varstva življenja in zdravja ljudi. Varna hrana in zdravstveno ustrezna živila in krma so bistveni vidik notranjega trga, na katerem področju si države članice in EU delijo pristojnost (4. člen PDEU). Področje gensko spremenjene hrane in krme je v EU urejeno s sekundarno zakonodajo, ki ureja postopke odobritve novih gensko spremenjenih organizmov in predpisuje pravila za dajanje na trg.¹⁸

V zvezi s področjem varne hrane, vode in GSO velja uvodoma opozoriti na nekaj poudarkov iz preambule sporazuma CETA: potrditev pogodbenic, da ohranjajo pravico »do pravnega urejanja na svojem ozemlju in prožnost za doseganje legitimnih ciljev politike, kot so javno zdravje, varnost, okolje, javna morala ter spodbujanje in varovanje kulturne raznolikosti«, da se bo trajnostni razvoj in razvoj mednarodne trgovine spodbujalo »na način, ki bo prispeval h gospodarski, socialni in okoljski razsežnosti trajnostnega razvoja«, da se bo sporazum CETA izvajal »na način, ki je v skladu z izvajanjem [...] delovne in okoljske zakonodaje ter krepil raven varstva okolja in zaščite dela, ter ob krepitvi [...] mednarodnih zavez glede delovnih in okoljskih vprašanj«.

¹⁸ Posebej velja izpostaviti Uredbo (ES) št. 1829/2003 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. septembra 2003 o gensko spremenjenih živilih in krmi (UL L 268, 18. 10. 2003, str. 1–23); Izvedbeno uredbo Komisije (EU) št. 503/2013 z dne 3. aprila 2013 o vlogah za odobritev gensko spremenjenih živil in krme v skladu z Uredbo (ES) št. 1829/2003 Evropskega parlamenta in Sveta in o spremembi uredb Komisije (ES) št. 641/2004 in (ES) št. 1981/2006 (UL L 157, 8. 6. 2013, str. 1–48); in Direktivo 2001/18/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. marca 2001 o namernem sproščanju gensko spremenjenih organizmov v okolje in razveljavitvi Direktive Sveta 90/220/EGS (UL L 106, 17. 4. 2001, str. 1–39). V okviru slovenskega pravnega reda velja omeniti *inter alia* Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08 in nasl.) in Zakon o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi (Uradni list RS, št. 23/05 – uradno prečiščeno besedilo in nasl.).

V okviru poglavja pet »Sanitarni in fitosanitarni ukrepi« sporazum CETA med cilji navaja na eni strani varovanje življenja ali zdravja ljudi, živali in rastlin, na drugi strani pa olajšanje trgovine in zagotovitev, da sprejeti sanitarni in fitosanitarni ukrepi ne ustvarjajo neupravičenih ovir v trgovini (5.2 člen sporazuma CETA).

Sporazum CETA predvideva nekaj mehanizmov, ki omogočajo pogodbenicam, da vztrajajo na svojih standardih varne hrane. Vzpostavljeno je načelo enakovrednega priznavanja. »Pogodbenica uvoznica sprejme sanitarni ali fitosanitarni ukrep pogodbenice izvoznice kot enakovreden svojemu, če ji ta objektivno dokaže, da njen ukrep dosega ustrezno raven sanitarne in fitosanitarne zaščite pogodbenice uvoznice« (prvi odstavek 5.6 člena sporazuma CETA). Sporazum CETA vključuje načela in smernice za ugotavljanje, priznavanje in ohranjanje enakovrednosti (priloga 5-D). V Prilogi 5-E sta določeni: območje, za katero pogodbenica uvoznica priznava enakovrednost sanitarnega ali fitosanitarnega ukrepa pogodbenice izvoznice svojemu ukrepu, ter območje, za katero pogodbenica uvoznica priznava, da se z izpolnitvijo posebnega pogoja skupaj s sanitarnim ali fitosanitarnim ukrepom pogodbenice izvoznice dosega ustrezna raven sanitarne in fitosanitarne zaščite pogodbenice uvoznice.

EU in njene države članice ter Kanada so ob podpisu sporazuma CETA sprejele Skupni interpretativni instrument, ki ima pomembno razlagalno funkcijo, saj je zavezujoč dogovor med pogodbenicami, kako razlagati nekatere, v strokovni in laični javnosti bolj izpostavljene določbe sporazuma CETA (Uradni list, 2017). Ta instrument določa, da sporazum CETA ne bo znižal standardov in predpisov vsake pogodbenice »o varnosti hrane, varnosti izdelkov, varstvu potrošnikov, zdravju, okolju ali zaščiti delavcev«, saj »za uvoženo blago, ponudnike storitev in vlagatelje morajo še naprej veljati nacionalne zahteve, vključno s pravili in predpisi [...]« (1.d točka). Sporazum CETA EU, njenim državam članicam in Kanadi »omogoča, da sprejemajo in uporabljajo svoje zakone in predpise, ki urejajo gospodarsko dejavnost v javnem interesu [...]« (2. točka Skupnega interpretativnega instrumenta).

Nadalje sporazum CETA določa, da pogodbenica uvoznica da na voljo svoje splošne sanitarne in fitosanitarne uvozne zahteve za vse blago (prvi odstavek 5.7 člena sporazuma CETA). Pogodbenica lahko opravi revizijo ali preverjanje ali oboje v zvezi s celotnim programom nadzora ali delom programa nadzora, ki ga izvaja pristojni organ druge pogodbenice (5.8 člen sporazuma CETA). Predvidena je možnost tehničnih posvetovanj, če je ena od pogodbenic resno zaskrbljena glede varnosti hrane, zdravja rastlin ali živali ali sanitarnega ali fitosanitarnega ukrepa, ki ga je predlagala ali izvedla druga pogodbenica (5.12 člen sporazuma CETA). Dana je zaveza obveščanja in izmenjave informacij, tudi glede pomembnega vprašanja o varnosti hrane (5.11 člen sporazuma CETA).

Pravice in obveznosti v zvezi z vodo Sporazum CETA naslavlja v 1.9 členu. Iz te določbe izhaja: 1) da »voda v svojem naravnem stanju, vključno z vodo v jezerih, rekah, zbiralnikih, vodonosnikih in vodnih bazenih, ni blago ali proizvod«, zato se uporabljata za takšno vodo samo dve poglavji sporazuma CETA, in sicer poglavji dvaindvajset (»Trgovina in trajnostni razvoj«) in štirindvajset (»Trgovina in okolje«); 2) pravica pogodbenice, »da zaščiti in ohranja svoje naravne vodne vire«; in 3) da se določbe sporazuma CETA upoštevajo, če pogodbenica dovoli komercialno uporabo določenega vodnega vira. Iz sporazuma CETA sicer ne izhaja opredelitev, kaj pomeni »komercialna uporaba vode«. Določbo sporazuma CETA (tj. tretji odstavek 1.9 člena) glede komercialne uporabe določenega vodnega vira je sicer mogoče

razlagati tako, da v primeru, če pogodbenica dovoli takšno uporabo določenega vodnega vira, ta vodni vir torej podvrže tržnim pogojem, ki tako postane predmet tržnega izkoriščanja oziroma tržne regulacije, pri tem pa mora upoštevati določbe sporazuma CETA. Vendar je ta določba relativizirana s klavzulo, ki pogodbenicam dopušča avtonomno odločitev glede komercialne uporabe vode. To pomeni, da pogodbenica ni zavezana k temu, da mora dovoliti komercialno uporabo vode za kakršen koli namen, vključno z njeno odtegnitvijo, pridobivanjem ali preusmeritvijo za izvoz v velikih količinah (drugi odstavek 1.9 člena sporazuma CETA).

Določena pozornost mora biti usmerjena tudi na prilogo II, ki tvori sestavni del sporazuma CETA (30.a člen sporazuma CETA). V tej prilogi so navedeni sprejeti pridržki pogodbenic, tudi s področja zbiranja, čiščenja in distribucije vode. Iz priloge izhaja, da si je pravico, da sprejme ali ohrani ukrep v zvezi z zbiranjem, čiščenjem in distribucijo vode, pridržala Kanada (pridržek II-C-11). EU (praviloma skupaj z državami članicami) si je prav tako pridržala pravico, da sprejme ali ohrani ukrepe v zvezi z dejavnostmi (tudi storitvami), povezanimi z zbiranjem, čiščenjem in distribucijo vode gospodinjstvom ter industrijskim, komercialnim in drugim uporabnikom (vključno z oskrbo s pitno vodo in gospodarjenjem z vodami) (glej priloga II, str. 922).

Kot je bilo že omenjeno, so EU in njene države članice ter Kanada ob podpisu sporazuma CETA sprejele Skupni interpretativni instrument, ki je pomemben z vidika dogovora med pogodbenicami, kako razlagati nekatere, v strokovni in laični javnosti bolj izpostavljene določbe sporazuma CETA. V okviru obravnavanega vidika pravic in obveznosti v zvezi z vodo gre opozoriti na 11. točko Skupnega interpretativnega instrumenta. Iz nje izhaja zaveza, da odločitev o tem, kako bodo pogodbenice sporazuma CETA uporabljale in zaščitile svoje vodne vire, v celoti ostaja v rokah pogodbenic. Te tudi niso zavezane k temu, da bi morale dovoliti komercialno uporabo vode, če tega ne želijo. Dodan pa je tudi poudarek, da se pogodbenicam ne preprečuje, da bi razveljavile odločitev, s katero so dovolile komercialno uporabo vode.

Pravica do pitne vode je v slovenski pravni ureditvi ustavna kategorija. Člen 70a Ustave Republike Slovenije namreč med drugim določa, da ima vsakdo pravico do pitne vode, vodni viri pa so javno dobro v upravljanju države. Opozoriti velja, da umestitev te pravice v slovensko Ustavo ne povzroča mednarodnih, temveč le notranjepravne učinke. Zavezuje pa zakonodajno vejo oblasti (tudi) v postopku ratifikacije mednarodne pogodbe. Primarna obveznost v zvezi s to ustavno določbo je na državi, ki mora zagotoviti uresničevanje te pravice.

V zvezi s konceptom trajnostnega razvoja velja uvodoma poudariti, da je ta postal »globalna paradigma in vodilno načelo mednarodne skupnosti kot take« (Schacherer, 2019, str. 208). V okviru EU je to načelo umeščeno med njene cilje (da si EU prizadeva za »trajnostni razvoj Evrope« in prispeva k »trajnostnemu razvoju Zemlje«, je zapisano v 3. členu PEU; glej tudi 11. člen PDEU). Omeniti je treba Skupni interpretativni instrument, na katerega pomembno razlagalno funkcijo v smislu 31. člena Dunajske konvencije o pravu mednarodnih pogodb smo že opozorili. Ta instrument bo namreč v primeru nasprotujočih si interesov in sporov pomagal razumeti skupni namen pogodbenic ob sklenitvi sporazuma CETA. Tako EU in njene države članice kot Kanada so v Skupnem interpretativnem instrumentu ponovile svojo dolgoročno zavezanost trajnostnemu razvoju (7.a točka) in se zavezale, »da zagotovijo, da bo sporazum

CETA na [...] področjih [varstva pravic delavcev in varstva okolja] prinesel konkretne rezultate, s tem pa tudi čim večje koristi za delavce in okolje» (7.b točka). Pogodbenice so se s tem sporazumom zavezale, da ne bodo zniževale standardov in predpisov na področju okolja in zaščite delavcev (1.d točka). Zaveze v zvezi s trgovino in trajnostnim razvojem bodo podvržene zavezujočim mehanizmom ocenjevanja in pregledovanja (10.a točka Skupnega interpretativnega instrumenta). Skupni interpretativni instrument ne spregleda vloge civilne družbe pri učinkovitem izvajanju sporazuma CETA z zavezo pogodbenic, da se pri ocenjevanju izvajanja tega sporazuma redno posvetujejo z deležniki (tudi z delodajalci, sindikati, delavskimi in poslovnimi organizacijami ter okoljevarstvenimi skupinami) in podpirajo njihovo dejavno udeležbo (10.b točka).

Sporazum CETA se izrecno sklicuje na koncept trajnostnega razvoja na več mestih. Pritrditi velja teoriji, ki poudarja pomen tega koncepta pri razlagi sporazuma CETA (Schacherer, 2019, str. 213). Že iz preambule tega sporazuma izhaja zaveza pogodbenic k spodbujanju trajnostnega razvoja in mednarodne trgovine »na način, ki bo prispeval h gospodarski, socialni in okoljski razsežnosti trajnostnega razvoja«, torej k vsem trem medsebojno odvisnim stebrom, na katerih temelji. Ti so omenjeni tudi v 22.1 členu sporazuma CETA, kjer je navedeno, »da so gospodarski razvoj, socialni razvoj in varstvo okolja sestavni deli trajnostnega razvoja, ki so medsebojno odvisni in se vzajemno krepijo«. Sporazum CETA vključuje tri poglavja, ki obravnavajo vsebine trajnostnega razvoja. Poglavje dvaindvajset z naslovom »Trgovina in trajnostni razvoj« je mogoče razumeti kot krovno, torej kot okvir, v katerem so zapisani cilji in institucionalna struktura, ki se nanašajo tudi na vsebinsko ožje zastavljeni poglavji triindvajset o trgovini in delu ter štiriindvajset o trgovini in okolju.

Sporazum CETA poudari zavezo sodelovalnemu odnosu med pogodbenicami pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja in pri spodbujanju trgovine, ekonomskih tokov in praks za podporo trajnostnemu razvoju (podrobneje 22.3 člen). Vzpostavi se Odbor za trgovino in trajnostni razvoj kot specializiran odbor, ki med drugim nadzira izvajanje omenjenih treh poglavij sporazuma CETA, pregleda učinke tega sporazuma na trajnostni razvoj in obravnava zadeve, povezane s stičiščem gospodarskega in socialnega razvoja ter varstva okolja (podrobneje 22.4 člen sporazuma CETA).

Da ima koncept trajnostnega razvoja tudi pomembno vlogo zaščitnega mehanizma, ki narekuje in zavezuje k učinkoviti uporabi že sprejete domače zakonodaje, je mogoče razbrati iz nekaj določb sporazuma CETA. Vsaka pogodbenica ima sicer pravico do zakonskega urejanja obravnavanih področjih dela in okolja, in sicer z določitvijo svojih prednostnih nalog in vzpostavitev svoje ravni varstva na teh področjih (23.2 in 24.3 člen sporazuma CETA). Vendar je ta pravica omejena, kajti sporazum CETA ne dopušča zniževanja delovnih in okoljskih standardov. To izhaja, prvič, iz izrecne zaveze, »da spodbujanje trgovine ali naložb s slabitvijo ali zmanjševanjem ravni varstva«, določenega v delovni in okoljski zakonodaji in standardih, ni primerno (prvi odstavek 23.4 člena in prvi odstavek 24.5 člena sporazuma CETA); in drugič, iz zapovedi, da pogodbenica zaradi spodbujanja trgovine ali naložbe na svojem ozemlju ne sme opustiti svojih zakonodaje in standardov oziroma od njih odstopiti ali jih dejansko neizvajati (drugi in tretji odstavek 23.4 člena ter drugi in tretji odstavek 24.5 člena sporazuma CETA). Poudarek je tudi na tem, da si vsaka pogodbenica »prizadeva zagotoviti«, da njena zakonodaja spodbuja »visoke ravni zaščite« dela in okolja, ter si prizadeva »izboljšati« zakonodajo in osnovno raven varstva (23.2 in 24.3 člen sporazuma CETA).

Sporazum CETA vsebuje več določb vključevalne narave, katerih namen je omogočiti civilni družbi vpetost v dialog o vidikih, ki so povezani s trajnostnim razvojem (glej npr. vzpostavitev »forum civilne družbe« v 22.5 členu sporazuma CETA; oblikovanje »nacionalnih svetovalnih skupin« za delo ali trajnostni razvoj v četrtem odstavku 23.8 člena in za okolje v petem odstavku 24.13 člena sporazuma CETA).

Pravne zaveze v zvezi s konceptom trajnostnega razvoja v sporazumu CETA kažejo na uravnotežen pristop, ko poudarjajo medsebojno povezanost vidikov gospodarske rasti, socialnega razvoja in okoljskega varstva. To narekuje, da mora gospodarski razvoj vključevati tudi ustrezne socialne in okoljevarstvene interese oziroma da se morajo vsi trije vidiki pri izvajanju sporazuma CETA ustrezno uravnovesiti. Pritrditi gre, da umestitev trajnostnega razvoja na način, kot je zapisano v sporazumu CETA in spremljajočem Skupnem interpretativnem instrumentu, v primeru konflikta narekuje tehtanje med gospodarskimi in negospodarskimi (torej socialnimi in okoljevarstvenimi) interesi z namenom, da se doseže vzajemno uravnotežena sprejemljiva rešitev (Schacherer, 2019, str. 234).

9.1.2 Kvalitativna analiza in analiza podatkov

V kvalitativni analizi smo se pogovarjali s tremi respondenti, ki so vpeti v problematiko varovanja hrane ali pa varstva potrošnikov. Kot so povedali sogovorniki, nihče od treh ni zaznal spremembe v poslovanju zaradi uporabe sporazuma CETA. To je pričakovano, saj se sporazum uporablja dejansko šele dve leti, hkrati pa so vrednosti menjave majhne, zato so procesne spremembe manj opazne.

Prvi sogovornik deluje v prehranbeni dejavnosti. Povedal je, da s Kanado »delajo enako naprej«, da se vsebinsko ni kaj dosti spremenilo. Sicer za podjetje kanadski trg predstavlja krepko pod 1 % vse prodaje. Na kanadskem trgu delajo preko distributerja, ki prav tako ni opazil sprememb. Podjetje iz kemične panoge je prisotno na kanadskem trgu z izdelki, ki so namenjeni medpodjetniškemu trgu. Sogovornica je izpostavila, da gre za blago, ki ima na enoto majhno vrednost, zato so »pri njih problem razdalje, blago ni veliko vredno, ko se pošilja naprej, je treba dobro razmisliti, komu se spleča poslat«. Povedala je tudi, da je na trgu prisotnih veliko konkurentov iz drugih držav, ki so bližje. Zaradi transportnih stroškov je za njih razdalja velik izziv. Povedala je še, da so stroški visoki zaradi stroškov distribucije, pa tudi kontrole (vzorci, testi in plačilo laboratorija). Na trgu so sicer prisotni preko distributerja, ki ima korenine v eni od držav bivše Jugoslavije. Zaradi sporazuma CETA ne opazi nobene spremembe, pravi, da ni dobila nobene povratne informacije, da bi bilo kaj lažje. Distributer celo »večkrat potoži« zaradi mejne kontrole blaga (pri čemer doda, da je razlog lahko tudi to, da gre za manjše podjetje). Kot dodaten izziv delovanja na tem trgu omeni še standarde, saj so standardi v kemični in kozmetični industriji med evropskim in ameriškim (tudi Kanada se zanaša na ameriško FDA) različni. Vseeno pa je opazila, da ni potrebno več potrdilo o poreklu.

Dejstvo, da so na severno-ameriškem trgu pomembni standardi in da so ti lahko drugačni od evropskih ter da se niso spremenili (omenili so nam tudi pomen ameriške FDA) nam potrди tudi podjetje iz elektro-panoge, pa tudi podjetje iz širše panoge kemično-farmacevtske dejavnosti. Za zdaj ni zaznane spremembe.

Deloma je mogoče pojasniti nezaznavanje sprememb tudi z dejstvom, da je obseg menjave v panogah, kjer so pomembni ti standardi majhen (deloma tudi zaradi neprisotnosti na trgu zaradi neinteresa za vstop ravno zaradi drugih standardov), z izjemo farmacije, kjer pa podatki kažejo dolgotrajnejše sodelovanje med Slovenijo in Kanado, kar pomeni, da so imeli izvozniki tudi ustrezne certifikate že prej. Izvoz v panogi farmacije sicer močno niha, tako je že leta 2012 dosegel 30 milijonov, nato pa do leta 2014 padel na 21 milijonov. Vsekakor pa to kaže, da so morali biti ustrezni certifikati pridobljeni že pred sporazumom CETA (podatki: SURS, 2020).

10 KVALITATIVNA ANALIZA UDEJANJANJA UČINKOV SPORAZUMA CETA NA GOSPODARSTVO IN POTROŠNIKE

V nadaljevanju podajamo pregled sklepov iz literature in pa pregled podatkov, s pomočjo katerih skušamo oceniti vpliv sporazuma CETA na potrošnike. Zaradi izkušenj pri anketiranju o posledicah vpliva Brexit na potrošnike, kjer so bili rezultati zaradi nepoznavanja (sicer precej bolj znanega procesa Brexit) zelo slabi, smo se odločili, da se naslonimo na sekundarne podatke ter literaturo in izkušnje iz tujine. Vseeno pa smo izvedli globinski intervju z logistom zaradi dostopa do podatkov o spletni trgovini, nekaj podatkov o vplivu sporazuma CETA z vidika potrošnikov pa smo dobili še od enega od sogovornikov, ki je veliko prisoten v Kanadi.

10.1 ANALIZA UČINKOV CETA SPORAZUMA NA POTROŠNIKE V LITERaturi

Literatura analizira vpliv sporazuma CETA na potrošnike zelo široko: od vplivov na gospodarsko rast in s tem na zaposlovanje in dohodek do vpliva na posameznika zaradi dostopnosti do dobrin in storitev in varnosti le-teh.

Evropska komisija (2016) tako navaja med koristmi za potrošnike naslednje koristi:

1. potrošniki bodo imeli dostop do več različnih tipov proizvodov in storitev, hkrati bodo ti proizvodi in storitve na voljo po nižjih cenah;
2. manjši proizvajalci hrane in pijač bodo s pomočjo geografskega porekla zaščitili svoje izdelke in hkrati le-te lahko prodali dražje in tako naprej razvijali svojo blagovno znamko;
3. zaradi sporazuma CETA bodo posamezniki lažje prehajali med trgovino dela in izobraževanja v EU in v Kanadi, kar bo povečalo mobilnost in možnost izbire posameznikom;
4. ustrezno se bo zaščitilo pravice delavcev;
5. zagotovilo se bo ustrezno zaščito okolja;
6. gospodarska rast, ki se bo zaradi sporazuma CETA povečala, bo pripomogla k odpiranju novih delovnih mest, kar bo povečalo zaposlenost in dohodke posameznikov;
7. zaradi večje konkurence in odprtih meja naj bi več koristi zaznala srednja in manjša podjetja, kar je ponovno povezano z rastjo zaposlovanja in dohodkov;
8. zaradi nižjih carinskih stroškov bodo podjetja lažje prodirala na trg Kanade, kar bo pozitivno vplivalo na zaposlovanje;
9. zaradi sporazuma CETA in uvedbe certifikatov (»conformity assessment certificates«) se bodo poenostavili postopki in s tem ponovno dostop do kanadskega trga in rast podjetij.

»CETA impact assessment«, ki so ga pripravili v Veliki Britaniji (Department for International Trade, 2018) navaja, da bo imela prosta trgovina:

1. velik vpliv na potrošnike tako zaradi večje potrošniške izbire kot tudi zaradi nižjih cen, kar bo izboljšalo življenjski standard;

2. prosta trgovina naj bi pospešila tudi gospodarsko rast, inovativnost, konkurenco, kar naj bi na potrošniške ponovno vplivalo zaradi nižjih cen, izboljšane kvalitete proizvodov ter
3. prosta trgovina naj bi povečala investicije, pospešila rast konkurenčnosti, gospodarsko rast in zaposlovanje.

Druge študije navajajo, da na nekaterih področjih sporazum CETA ne bo imel niti pozitivnega niti negativnega vpliva, hkrati pa poudarjajo, da je pomembno tudi to, da ne prihaja do avtomatskega sprejemanja vseh standardov druge strani, kar izboljša zaščito potrošnikov (Spindler & Thorun, 2016).

Literatura trenutno še ne podaja celovite obravnave dejansko zaznanih posledic ali vplivov sporazuma CETA na potrošnika, smiselno pa je pričakovati, da bodo ti tako pozitivni kot negativni – na eni strani zaradi različnih vplivov na razvoj in rast sektorjev in s tem skozi različne vplive na zaposlitev in dohodke posameznikov. V literaturi se pojavljajo predvsem opozorila na morebitne negativne učinke. Tako na primer (Vettore, 2016a, 2016b) navaja, da bo zaradi nižjih carin prišlo do precejšnje pocenitve nezdrave hrane in s tem do ogrožanja zdravja. Tako naj bi povprečna carinska stopnja po navedbah vtorice padla z 12.8% na skoraj nič, in sicer predvsem za proizvode, ki imajo visok delež sladkorjev, trans-maščob, nasičenih maščob. V tej luči literatura oozarja tudi na povečano trgovino s temi izdelki, predvsem v smislu povečane trgovine s predelano hrano (Devadoss & Luckstead, 2018). Z vidika Slovenije bodo ti učinki kumulativno zelo majhni tako zaradi obsega gospodarskega sodelovanja (glej prvo poglavje, GTAP simulacija) kot tudi zaradi zelo omejenega neposrednega dostopa potrošnikov do kanadskih dobrin in storitev.

10.2 ANALIZA VPLIVA SPORAZUMA CETA S POMOČJO SEKUNDARNIH PODATKOV

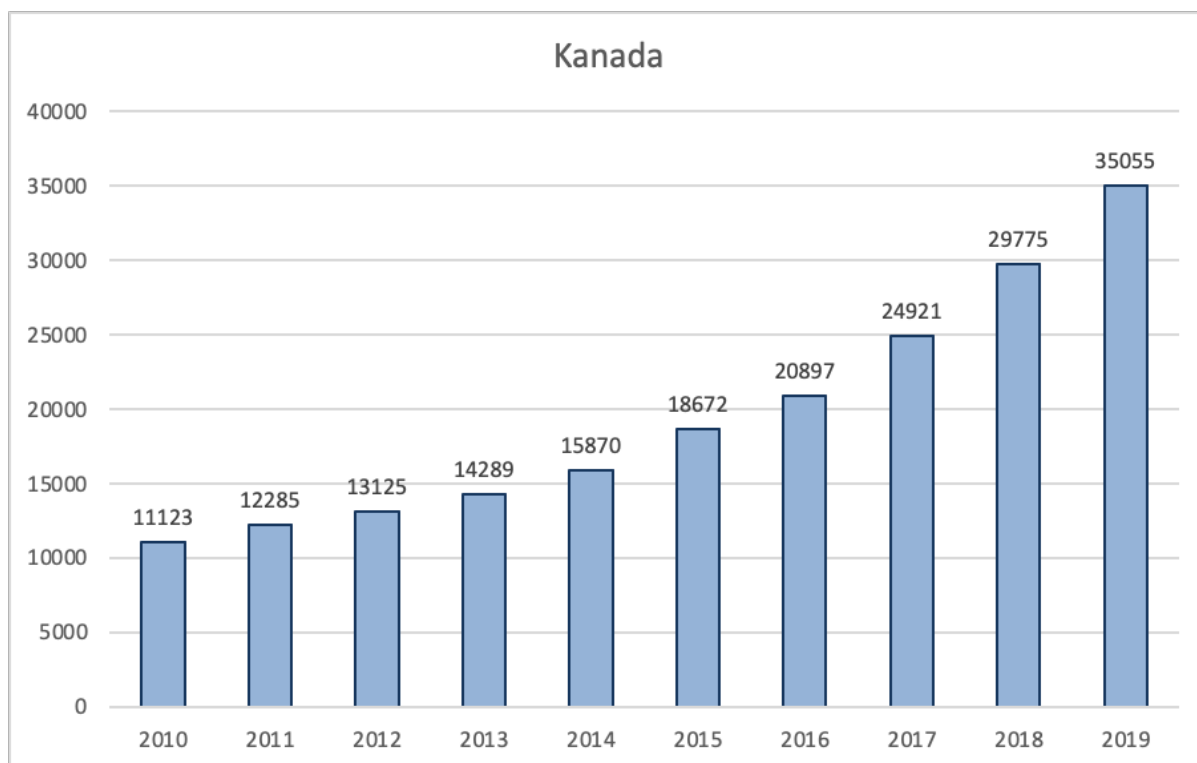
Žal podatkov o nakupu in cenah dobrin, ki izhajajo iz Kanade, ni. Zato smo skušali vpliv oceniti preko podatkov o spletni trgovini ter pa podatkov o turizmu.

Podatkov o spletni trgovini ni, zato smo se obrnili na podjetje, ki deluje v logistiki in posreduje pošiljke. Kot smo izvedeli od sogovornika iz panoge logistike, je pomen Kanade tako v izvozu kot tudi uvozu majhen (podatek velja samo z vidika menjave pošiljk). Z vidika obsega poslovanja po začetku začasne uporabe sporazuma CETA ni bilo zaznanih sprememb. V Evropi je najbolj popularen trgovec Amazon, veliko pošiljk prihaja iz Kitajske. Sogovornik je sicer navedel, da ima Kanada nekaj zelo dobrih spletnih trgovskih portalov, vendar pa so ti lokalno usmerjeni, saj so transportni stroški previsoki.

Drug sogovornik, ki je zelo aktiven na kanadskem trgu, je povedal, da se je v zadnjih letih v Kanadi močno povečala prepoznavnost Slovenije, vendar ne zaradi sporazuma CETA, pač pa Slovenijo poznajo kot gurmansko, zeleno deželo, poznajo jo zaradi športnikov (Dončič, Kopitar in drugi). Poudari pa še enkrat, da ne ve, če bi se to povečano prepoznavnost lahko kakorkoli povežalo s sporazumom CETA.

Povečana prepoznavnost se gotovo opazi v prihodih turistov. Število teh vztrajno narašča, in sicer za okoli 5000 na leto, kar je izjemna rast tudi v relativnem smislu (Tabela 30 in Slika 33).

Slika 33: Prihodi turistov iz Kanade

Vir: (SURS, 2020).

Tabela 30: Prihodi turistov v Slovenijo in delež kanadskih turistov med vsemi tujimi turisti

	0 DRŽAVE - SKUPAJ	2 TUJI	2.51 Kanada	Turisti iz Kanade kot delež tujih turistov
2010	3299537	2048981	11123	0,54
2011	3535794	2236157	12285	0,55
2012	3635688	2376651	13125	0,55
2013	3746106	2501682	14289	0,57
2014	3901563	2675071	15870	0,59
2015	4373878	3022018	18672	0,62
2016	4834071	3396873	20897	0,62
2017	5503284	3990682	24921	0,62
2018	5933266	4425139	29775	,67
2019	6229573	4701878	35055	0,75

Vir: (SURS, 2020).

11 SKLEP

Z 21. septembrom 2017 se je sporazum CETA (EU-Canada Comprehensive Trade Agreement) začel začasno uporabljati in so za podpisnice začele veljati določbe sporazuma. Preden pride do popolne uveljavitve Sporazuma, ga morajo ratificirati preostale članice EU in Kanada. Zaenkrat je Sporazum CETA ratificiralo 14 članic ter Združeno Kraljestvo. Slovenija Sporazuma v letu 2020 še ni ratificirala.

CETA prinaša predvsem liberalizacijo blagovnih tokov med EU in Kanado (umik 98% vseh carinskih dajatev Kanade do EU), prav tako pa za EU podjetja odpira dostop do kanadskega trga storitev (finančne storitve, poštna in špediterske storitve, telekomunikacije in transport), trga javnih naročil in poenostavlja postopke v primeru neposrednih tujih investicij.

Navkljub relativno nizkemu deležu menjave, ki ga Slovenija neposredno opravi s Kanado (med 0.2 in 0.3% celotnega slovenskega uvoza in izvoza), ima lahko Sporazum potencialno pomembne posredne učinke tudi za Slovenijo zaradi njene vpetosti v dobavne verige podjetij iz ostalih članic, ki s Kanado bolj dejavno trgujejo. Z namenom analize učinkov sporazuma CETA na slovensko gospodarstvo smo analizirali tako panožne kot tudi narodnogospodarske učinke, ki bi bili lahko posledica sporazuma. Podobno kot v predhodni študiji iz leta 2015 ugotavljamo, da naj bi začetek začasne uporabe sporazuma CETA imela na slovensko gospodarstvo razmeroma neznaten vpliv. Simuliran kumulativni učinek na rast BDP naj bi znašal približno eno stotinko odstotka (v razponu med 0.006% in 0.013% BDP) v 10-letnem obdobju oziroma okrog tisočinko odstotka na leto. Bilateralna trgovina med Slovenijo in Kanado na agregatni ravni naj bi po začetku začasne uporabe sporazuma CETA po simulacijah z GTAP 10 porasla za 6.5% do 13.6% na izvozni oziroma za 6.2% do 14% na uvozni strani. Izvoz bi se, zaradi preusmerjanja trgovine, zmanjšal tako v EU kot v preostali svet, medtem ko bi se uvoz iz preostanka sveta nekoliko povečal.

Dejanski podatki o trgovinskih tokovih med državama pa kažejo, da se je v zgolj dveh letih od začetka začasne uporabe CETA sporazuma (2017) do lani (2020) slovenski izvoz v Kanado povečal bolj od modelskih napovedi. Povečal se je za 16.1%, medtem ko je bila modelska napoved v razponu med 6.5% in 13.6%. Podobno je pri uvozu, kjer se je modelska napoved gibala v razponu med 6.2% in 14%, dejansko pa se je v zgolj dveh letih uvoz iz Kanade povečal za 26.1%. Seveda pa je ta dodatna dinamika bilateralnih trgovinskih tokov med državama lahko posledica splošne visoke konjunktura in ni nujno povezana z začetkom začasne uporabe CETA sporazuma.

Analiza na panožni ravni pokaže precejšnjo heterogenost učinkov, saj sta se izvoz in uvoz močno povečala v nekaterih panogah, v drugih pa upadla. Pri izvozu so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega izvoza električnih naprav, farmacevtskih izdelkov in drugih industrijskih izdelkov, nekoliko manj pa izvoz elektronskih izdelkov in optične opreme, kovinskih in nekovinskih izdelkov, izdelkov iz plastike, drugih transportnih vozil, oblačil in hrane. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega izvoza pohištva, izdelkov iz usnja in živil. V ostalih panogah so mesečne spremembe izvoznih vrednosti manjše.

Na uvozni strani so se najbolj povečale absolutne vrednosti mesečnega uvoza kovinskih izdelkov, nafte, farmacevtskih izdelkov, izdelkov iz papirja in drugih industrijskih izdelkov ter

živil in strojev. Najbolj pa so se zmanjšale absolutne vrednosti mesečnega uvoza drugih vozil in plovil, električnih naprav, povišstva ter motornih vozil in prikolic. V ostalih panogah so mesečne spremembe uvoznih vrednosti manjše.

Primerjava modelskih napovedi in dejanske dinamike trgovinskih tokov kaže, da gre dejanska dinamika izvoza po začetku začasne uporabe CETA (september 2017) v isto smer kot modelske napovedi (pozitivna korelacija med obema). Najbližje so modelske napovedi dejanski dinamiki pri izvozu motornih vozil, elektronskih naprav, kemičnih in farmacevtskih izdelkov ter živil in izdelkov iz papirja in lesa. Pri ostalih panogah je diskrepanca med modelskimi napovedmi in dejansko dinamiko nekoliko večja, vendar (razen pri dveh panogah) gre v isto smer. Pri tem pa velja opozoriti, da dejanska dinamika za faktor 10 in več presega z modelom napovedano dinamiko izvoza po panogah. To pomeni, da model podcenjuje dejanske učinke glede dinamike izvoza.

Slovenija in Kanada sta investicijsko šibko povezani. Stanje neposrednih naložb kanadskih subjektov v Sloveniji je praktično enako nič in se tudi po začetku začasne uporabe CETA sporazuma ni spremenilo. Nekoliko boljše je stanje na področju slovenskih neposrednih investicij v Kanado, vendar je obseg izjemno nizek. V letu 2018 je stanje naložb znašalo 15 mio EUR in se do konca leta 2019 povečalo na skoraj 20 mio EUR, kar pomeni povečanje kanadskega deleža v skupnih slovenskih izhodnih neposrednih naložbah iz 0.2% na 0.3%. Pri tem pa velja opozoriti, da se levji delež teh slovenskih naložb v Kanado nanaša na finančna posojila povezanim osebam in ne naložbe lastniškega kapitala.

Modelske simulacije nakazujejo, da naj bi bile nekatere panoge bolj občutljive na uveljavitev CETA sporazuma, med njimi so predvsem »kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo«, »proizvodnja hrane, pijač in tobaka«, »proizvodnja kemičnih izdelkov«, »proizvodnja jekla, železa, izdelkov iz kovine«, ter »ostala transportna oprema«. Analiza dinamike števila gospodarskih družb v panogi, vrednosti skupne prodaje, vrednosti povprečne prodaje na gospodarsko družbo, dinamike skupnega števila zaposlenih in povprečnega števila zaposlenih za panogo pa kažejo, da v teh panogah, ki jim modelske simulacije pripisujejo največjo občutljivost na CETA sporazum, ni videti, da bi v dveh letih od začetka začasne uporabe CETA sporazuma slednji imel negativne posledice na njihovo poslovanje.

Primerjalna analiza poslovne dinamike izvoznikov v Kanado pa pokaže, da so v petih občutljivih panogah izvozniki vendarle nekoliko počasneje povečevali skupno prodajo, izvoz in zaposlenost kot ostala podjetja v isti panogi. Na drugi strani pa so v nekaterih ostalih panogah izvozniki v Kanado bistveno hitreje povečevali prodajo glede na celotno gospodarstvo. To velja predvsem za trgovino, promet in skladiščenje ter informacijske tehnologije in avtomobilsko industrijo. Pri rasti zaposlenosti pa so izvozniki v Kanado hitreje povečevali zaposlenost predvsem v tekstilni industriji, proizvodnji izdelkov iz lesa in papirja, proizvodnji elektronske in optične opreme, proizvodnji vozil informacijski tehnologiji.

V sklopu študije je bila opravljena tudi kvalitativna analiza v obliki ankete deležnikov (159 v celoti izpolnjenih anketnih vprašalnikov) in globinskega intervjuja (s 14 respondenti je bil opravljen poglobljen intervju). Namen kvalitativne analize je bil preverjanje zaznave učinkov CETA kot jo doživljajo podjetja sama na slovenskem, evropskih in kanadskem trgu. Rezultati kažejo, da je pomen kanadskega trga za slovenska podjetja majhen in da ta v povprečju ne

zaznavajo vplivov uporabe sporazuma na gospodarstvo. To kaže tako anketna analiza kot tudi globinski intervjuji.

Sporazum CETA na normativni ravni in v zvezi s pravnimi zavezami, obravnavanimi v tej študiji, vsebuje nekatere klavzule, po katerih je mogoče poseči in omejiti (morebitne negativne) učinke tega sporazuma na obravnavnih področjih. Sporazum CETA med drugim opozarja na pomen dela in varstva delovnih pravic, vsebuje sklicevanje na mednarodnopravne delovne norme in standarde, ki zavezujejo vse pogodbenice, poudarja ohranitev že uveljavljenih ravni varstva iz delovnih zakonodaj in standardov, vsebuje pogodbene klavzule, ki potrjujejo zavezo visoki ravni varstva življenja in zdravja ljudi tudi v zvezi s hrano in dostopom do pitne vode, ter izkazuje naklonjenost konceptu trajnostnega razvoja. Kako se bodo te zaveze uresničevale v praksi ali bo v praksi prišlo do zlorab ali bo država posegla po pravnih vzvodih in se sklicevala na zapisane klavzule in njihovo razumevanje (tudi s pomočjo razlage, dogovorjene v Skupnem interpretativnem instrumentu), ki ji na obravnavanih področjih omogočajo ohraniti svoje standarde in svojo ureditev, ni mogoče napovedati. Če pa je mogoče povezati omejeno naslovljen pravni vidik z ekonomskimi učinki, ki jih večinsko naslavlja ta študija, je mogoč sklep, da zaradi – vsaj v teh začetnih letih – majhne trgovinske izmenjave in številčno majhne delovne migracije ni pričakovati večjih odstopov od že uveljavljenih in ustaljenih standardov in ureditve.

12 LITERATURA IN VIRI

- ACE (*Architects' Council of Europe*), <https://www.ace-cae.eu/> (16. 11. 2020).
- Andriamananjara, S., M. Ferrantino & M. Tsigas (2003), *Alternative Approaches To Estimating The Effects of Non-Tariff Measures: Results from Newly Quantified Measures*, USITC Office Of Economics Working Paper 03-12-C, December.
- Boyer Ivan & Andres Schuschny (2010). *Quantitative assessment of a free trade agreement between MERCOSUR and the European Union*, Statistics and Economic Projections Division Natural Resources and Infrastructure Division.
- Canada Labour Code, RSC 1985, c L-2, <https://canlii.ca/t/54rsp> (16. 11. 2020).
- Canada Labour Standards Regulations, CRC, c 986, <https://canlii.ca/t/54v4g> (16. 11. 2020).
- Chakraborty, G., Pagolu, M., & Garla, S. (2014). *Text Mining and Analysis: Practical Methods, Examples, and Case Studies Using SAS*. SAS Institute.
- Damijan, Kostevc, Redek (2014): *Vpliva Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo*. CPOEF, Ekonomska fakulteta.
- Damijan, Kostevc (2015): *Vpliv Comprehensive economic and trade agreement (CETA) na Slovensko gospodarstvo*. CPOEF, Ekonomska fakulteta.
- Chakraborty, G., Pagolu, M., & Garla, S. (2014). *Text Mining and Analysis: Practical Methods, Examples, and Case Studies Using SAS*. SAS Institute.
- Damijan, J. P., Kostevc, Č., & Redek, T. (2019). *Sektorska analiza predvidenih posledic trgovinskih sporazumov z izbranimi državami ASEAN*. Center poslovne odličnosti Ekonomske fakultete.
- Department for International Trade. (2018). *Impact assessment of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between the European Union and Canada*. 60.
- Devadoss, S., & Luckstead, J. (2018). Implications of the Comprehensive Economic and Trade Agreement for Processed Food Markets. *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue Canadienne d'agroeconomie*, 66(3), 415–440. <https://doi.org/10.1111/cjag.12162>
- European Commission. (2016). *The benefits of CETA*. 16.
- European Commission, P. O. of the E. (2018, February 5). *The economic impact of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)*. [Website]. Publications Office of the European Union. <http://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d814ca6c-0af0-11e8-966a-01aa75ed71a1>
- Eurostat. (2021). *Comprehensive database—Eurostat*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/comprehensive-database>
- Feldman, R., Dagan, I., & Hirsh, H. (1998). Mining Text Using Keyword Distributions. *Journal of Intelligent Information Systems*, 10(3), 281–300. <https://doi.org/10.1023/A:1008623632443>
- Galvin, R. (2015). How many interviews are enough? Do qualitative interviews in building energy consumption research produce reliable knowledge? *Journal of Building Engineering*, 1, 2–12. <https://doi.org/10.1016/j.jobe.2014.12.001>
- Godnov, U., & Redek, T. (2016). Application of text mining in tourism: Case of Croatia. *Annals of Tourism Research*, 58, 162–166. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.02.005>
- Gupta, V., & Lehal, G. (2009). A Survey of Text Mining Techniques and Applications. *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*, 1(1), 60–76.
- Kirsti Malterud, Volkert Dirk Siersma, & Ann Dorrit Guassora. (2015). Sample Size in Qualitative Interview Studies: Guided by Information Power. *Qualitative Health Research*, 26(13), 1753–1760. <https://doi.org/10.1177/1049732315617444>
- Miner, G., Elder, J. I., Hill, T., Nisbet, R., Dursun, D., & Fast, A. (2012). *Practical Text Mining and Statistical Analysis for Non-structured Text Data Applications*. Academic Press.
- Redek, T., Domadenik, P., Cepec, J., Kostevc, Č., Bavdaž, M., & Godnov, U. (2017). *Vpliv zasebnih agencij za zaposlovanje na trg dela v Sloveniji. Vmesno poročilo o raziskavi*. CPOEF in Ekonomska fakulteta.
- Redek, T., & Oblak, A. (2016). Characteristics of small and medium companies in Slovenia, export, innovation and growth. In *Removing the barricades* (pp. 157–180). Časnik Finance.
- Spindler, G., & Thorun, C. (2016). *Analysis and evaluation of CETA from a consumer policy perspective*. Friedrich-Ebert-Foundation. <https://www.conpolicy.de/en/news-detail/analysis-and-evaluation-of-ceta-from-a-consumer-policy-perspective/>
- SURS. (2020). *SI-STAT podatkovni portal*. SURS (Statistični urad RS). www.stat.si
- Vettore, G. (2016a). CETA and unhealthy food—EPhA. <https://Epha.Org>. <https://epha.org/ceta-unhealthy-food>

Vettore, G. (2016b). The Unhealthy Side Effects of CETA - EPHA. *Https://Epha.Org*. <https://epha.org/the-unhealthy-side-effects-of-ceta>

Ustava Republike Slovenije (URS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.

Vlada Republike Slovenije (2018). Nacionalni akcijski načrt Republike Slovenije za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu, november 2018. [https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/ac538a252d/Nacionalni akcijski nacrt RS za spostovanje clovekovi h pravic v gospodarstvu.pdf](https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/ac538a252d/Nacionalni_akcijski_nacrt_RS_za_spostovanje_clovekovih_pravic_v_gospodarstvu.pdf) (16. 11. 2020).

PRILOGA A: REGIJSKA IN SEKTORSKA AGREGACIJA ZA GTAP MODEL

Tabela A 1: Prikaz regijske agregacije GTAP verzija 10, podatki za leto 2014

#	Agregatna regija	Države
1	Oceanija	Avstralija, Nova Zelandija, ostala Oceanija
2	Vzhodna Azija	Kitajska, Hong Kong, Južna Koreja, Japonska, Mongolija, Tajvan, Brunei, ostala Vzhodna Azija
3	Jugovzhodna Azija	Indonezija, Republika Lao, Malezija, Filipini, Singapur, Tajska, Vijetnam, ostala Vzhodna Azija
4	Južna Azija	Bangladeš, Indija, Nepal, Pakistan, Šrilanka, ostala Južna Azija
5	Severna Amerika	ZDA, Mehika, ostala severna Amerika
6	Kanada	Kanada
7	Latinska Amerika	Argentina, Brazilija, Bolivija, Čile, Ekvador, Kolumbija, Paragvaj, Peru, Urugvaj, Venezuela, Kostarika, Guatemala, Honduras, Nikaragua, El Salvador, Dominikanska republika, Jamajka, Portoriko, Trinidad in Tobago, ostala Latinska Amerika in ostala centralna Amerika
8	EU	Avstrija, Belgija, Ciper, Danska, Estonija, Francija, Finska, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Španija, Švedska, Velika Britanija
9	EFTA	Švica, Norveška, ostala EFTA
10	Vzhodna Evropa	Albanija, Belorusija, Ukrajina, Rusija, ostala vzhodna in jugovzhodna Evropa
11	Bolgarija-Romunija	Bolgarija, Romunija
12	Hrvaška	Hrvaška
13	Slovenija	Slovenija
14	Ostali svet	Ostali svet

Vir: GTAP 10

Tabela A 2: Prikaz panožne agregacije v GTAP verzija 10, podatki za leto 2014

#	Agregirani sektor	GTAP sektorji	ISIC klasifikac.
1	Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	riž, pšenica, žitarice, sadje, zelenjava, oreščki, semena oljčnic, sladkorni trs, sladkorna pesa, rastlinska vlakna, ostale poljščine, reja govedi, ovc, konj, koz, ostali proizvodi živalskega izvora, surovo mleko, volna, svila	ISIC 01
2	Ostali primarni proizvodi	plin, ostali minerali	ISIC 7-9
3	Gozdarstvo	Gozdarstvo	ISIC 02
4	Ribolov	Ribištvo	ISIC 03
5	Predelana hrana	meso, mesni izdelki, rastlinska olja in maščobe, mlečni izdelki, predelan riž, sladkor, ostali prehranski izdelki.	ISIC 10
6	Pijače in tobak	pijača in tobačni izdelki	ISIC 11, 12
7	Tekstil	Tekstil	ISIC 13
8	Obleke in obutev	Oblačila	ISIC 14
9	Ostala predelovalna ind.	Ostala predelovalna industrija	ISIC 32
10	Usnje	usnjeni izdelki	ISIC 15
11	Papirna in založniška ind.	papirna industrija in založništvo	ISIC 17, 18
12	Železne kovine	železo in jeklo,	ISIC 24
13	Mineralni izdelki	izdelki iz mineralov	ISIC 23
14	Naftni derivati in oglje	naftni derivati in oglje	ISIC 05, 06
15	Lesna industrija	Lesna industrija	ISIC 16
16	Kemična industrija	petrokemični in izdelki na bazi oglja, kemični, plastični in izdelki iz gume	ISIC 20-22
17	Kovine in kovinski proizvodi	kovine in kovinski izdelki, ostale kovine	ISIC 25
18	Motorna vozila	motorna vozila, ostala transportna oprema	ISIC 29, 30
19	Elektronske naprave	elektronske naprave	ISIC 26, 27
20	Ostali stroji	ostala strojna oprema	ISIC 28
21	Ostale storitve	oskrba z vodo, elektrika, oskrba s plinom	ISIC 35-38
22	Gradbeništvo	Gradbeništvo	ISIC 41-43
23	Transport in komunikacije	Prevozne storitve, vodni prevoz, komunikacijske storitve	ISIC 49, 50, 51, 61, 63
24	Zračni prevoz	Letalski prevoz	ISIC 51
25	Trgovina	Trgovina	ISIC 45-47
26	Osebnostne storitve	Javna uprava, zdravstvo, šolstvo, obramba, nepremičninske storitve	ISIC 84-88
27	Rekreacijske storitve	Rekreacijske storitve	ISIC 93
28	Poslovne storitve	Ostale poslovne storitve	ISIC 69-74
29	Zavarovanje	Zavarovanje	ISIC 65
30	Finančne storitve	Finančne storitve	ISIC 64

Vir: GTAP 10

PRILOGA B: OBSEG MENJAVE MED SLOVENIJO IN KANADO

Tabela A 3: Obseg menjave med Slovenijo in Kanado, 2020 januar–avgust, v evrih

	Uvoz		Izvoz
00 Kombinirana nomenklatura – SKUPAJ	40184117	00 Kombinirana nomenklatura - SKUPAJ	89727050
2620 Pepeli in ostanki (razen tistih od proizvodnje železa in jekla), ki vsebujejo arzen, kovine ali njihove spojine	24350959	3004 Zdravila (razen proizvodov iz tar.št. 3002, 3005 ali 3006), ki sestojijo iz pomešanih ali nepomešanih proizvodov za terapevtsko ali profilaktično uporabo, za prodajo na drobno	35769897
7502 Surovi nikelj	6461530	8466 Deli, pribor za uporabo s stroji iz tar.št. 8456 do 8465	8599277
3004 Zdravila (razen proizvodov iz tar.št. 3002, 3005 ali 3006), ki sestojijo iz pomešanih ali nepomešanih proizvodov za terapevtsko ali profilaktično uporabo, za prodajo na drobno	2543522	8507 Električni akumulatorji, vključno s separatorji zanje, pravokotni ali ne, vključno s kvadratnimi	5471083
2106 Živila, ki niso navedena in ne zajeta na drugem mestu	580025	8501 Elektromotorji in električni generatorji (razen generatorskih agregatov)	4037446
4705 Lesna celuloza, pridobljena s kombinacijo mehničnega in kemičnega postopka pridobivanja celuloze	465225	7607 Aluminijaste folije (tudi tiskane ali s podlago iz papirja, kartona, plastične mase ali podobnih materialov), debeline do vključno 0,20 mm (merjeno brez podlage)	3707997
0713 Sušene stročnice, oluščene ali ne ali zdrobljene	436158	8410 Hidravlične turbine, vodna kolesa in njihovi regulatorji	2562043
8803 Deli blaga iz tar.št. 8801 do 8802	376241	8503 Deli za rotacijske električne stroje	2099829
8410 Hidravlične turbine, vodna kolesa in njihovi regulatorji	358118	8426 Ladijski žerjavi, dvigala, vključno kabelska dvigala, portalna dvigala, luška in avto dvigala, opremljena z dvigalom	2062183
8481 Pipe, ventili in podobne naprave za cevovode, kotle, rezervoarje, velike posode in podobno, vključno z redukcijskimi ventili in termostatsko krmiljenimi ventili	341171	9506 Izdelki in oprema za splošno fizično počutje, telovadbo, atletiko, druge športe in igre na prostem, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju, plavalni bazeni	1921129
8483 Transmisijske gredi in ročice, ohišja za ležaje, drsni ležaji, zobniki, zobniški in Frikcijski prenosniki, navojna vretena s kroglicami, valji, menjalniki, prenosi hitrosti vključno s pretvorniki navoja, vztrajniki, jermenice in vrvenice, sklopke in gredne vezi	333844	9504 Igralne videokonzole in naprave, izdelki za sejemske igre, namizne ali družabne igre, vključno s flipjerji, biljardi, posebnimi mizami za kazinske igre in opremo za avtomatska kegljišča (vključno za bowling)	1252607
8543 Električni stroji in aparati s posebnimi funkcijami, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju	292425	9018 Medicinski, kirurški, zobozdravniški in veterinarski instrumenti in aparati, vključno s scintigrafskimi, elektromedicinskimi aparati in aparati za preiskavo vida, deli in pribor	1145989
2208 Nedenaturiran etilni alkohol, z vsebnostjo alkohola manj kot 80 vol.%, žganja, likerji in druge alkoholne pijače	251105	8477 Stroji za obdelavo gume ali plastične mase ali za izdelavo izdelkov iz teh materialov, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju	1123209
8531 Električni aparati za zvočno ali vizualno signalizacijo (zvonci, sirene, indikatorske table, alarmni aparati proti tatvini ali požaru), razen tistih iz tar.št. 8512 ali 8530	202461	8422 Stroji pomivalni, za pomivanje in sušenje steklenic in druge posode, za polnjenje, zapiranje ali etiketiranje steklenic in drugih posod, stroji za pakiranje, stroji za gazirane pijače	1040593
2818 Umetni korund, kemično določen ali ne, aluminijev oksid in hidroksid	191496	8803 Deli blaga iz tar.št. 8801 do 8802	996771
8207 Izmenljiva orodja za ročne obdelovalne priprave na mehanični pogon ali brez njega ali za obdelovalne stroje, vključno z matricami za izvlačenje ali iztiskanje kovine	155413	8465 Stroji (vključno s stroji za povezovanje z žebli, žičnimi sponkami, lepljenjem ali drug način sestavljanja) za obdelavo lesa, plute, trde gume, trde plastike ali podobnih trdih materialov	991797
9401 Sedeži (razen tistih iz tar.št. 9402), vključno stistimi, ki se lahko spremenijo v ležišča, in njihovi deli	154383	3926 Drugi proizvodi iz plastičnih mas in proizvodi iz drugih materialov iz tar.št. 3901 do 3914	935172
2933 Heterociklične spojine samo s heteroatomom ali heteroatomu dušika	137114	8479 Stroji in mehanske naprave s posebnimi funkcijami, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju	899466
9504 Igralne videokonzole in naprave, izdelki za sejemske igre, namizne ali družabne igre, vključno s flipjerji, biljardi, posebnimi mizami za kazinske igre in opremo za avtomatska kegljišča (vključno za bowling)	116257	2836 Karbonati, peroksikarbonati (perkarbonati), komercialni amonijev karbonat, ki vsebuje amonijev karbamat	758010
9031 Instrumenti, aparati in stroji za merjenje ali kontrolo, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju, projektorji profilov	110012	8424 Mehanske naprave za brizganje, razprševanje ali pršenje tekočin ali prahu, gasilski aparati, napolnjeni ali ne, brizgalne pištole in podobne naprave, stroji za brizganje pare, peska	743012

	Uvoz		Izvoz
8708 Deli in pribor za motorna vozila iz tar.št. 8701 do 8705	102782	8474 Stroji za sortiranje, sejanje, separacijo, pranje, drobljenje, mletje, mešanje ali gnetenje zemlje, kamna, rudnin ali drugih trdnih mineralnih materialov	524518
7205 Granule in prah iz grodlja, zrcalovine, železa, jekla	99812	7010 Baloni, steklenice, kozarci, lonci, fiole, ampule in druge posode iz stekla, za transport ali pakiranje blaga, stekleni kozarci za vlaganje, čepi, pokrovi in druga zapirala, iz stekla	523964
6805 Naravni ali umetni abrazivni materiali v prahu ali zrnu, na podlagi iz tekstila, papirja ali drugih materialih, vključno tudi razrezane v določene oblike, prešite ali kako drugače sestavljene	85782	8483 Transmisijske gredi in ročice, ohišja za ležaje, drsni ležaji, zobniki, zobniški in Frikcijski prenosniki, navojna vretena s kroglicami, valji, menjalniki, prenosi hitrosti vključno s pretvorniki navoja, vztrajniki, jermenice in vrvenice, sklopke in gredne vezi	492433
8517 Električni aparati za žično telefonijo in telegrafijo	79445	8433 Stroji za obiranje, žetev in mlatev, kosilnice za travo, stroji za čiščenje, sortiranje ali selekcijo jajc, sadja ali drugih kmetijskih pridelkov, razen strojev iz tar.št. 8437	474517
8411 Turboreaktivni motorji, turbopropellerski motorji in druge plinske turbine	78625	7228 Palice, kotni profili in drugi profili iz drugih legiranih jekel, votle palice za svedre, iz legiranih ali nelegiranih jekel	470990
9026 Instrumenti in aparati za merjenje ali kontrolo pretoka, nivoja, tlaka ali drugih spremenljivih veličin pri tekočinah ali plinih	68468	1302 Rastlinski sokovi in ekstrakti, pektinske snovi, pektinati in pektati, agar-agar in druge sluzi ter sredstva za zgoščevanje, dobljeni iz rastlinskih proizvodov, modificirani ali nemodificirani	424341
2934 Nukleinske kisline in njihove soli, kemično določene ali nedoločene, druge heterociklične spojine	61700	6115 Hlačne nogavice, nogavice, dokolenke, kratke nogavice in druge nogavice, vključno nogavice z označeno stopnjo kompresije (npr. nogavice za krčne žile) in nogavice brez podplatov, pletene ali kvačkane	416551
8471 Računalniki - stroji za avtomatsko obdelavo podatkov in njihove enote	54207	8607 Deli železniških ali tramvajskih lokomotiv ali tirnih vozil	387520
8542 Elektronska integrirana vezja	52810	9401 Sedeži (razen tistih iz tar.št. 9402), vključno stistimi, ki se lahko spremenijo v ležišča, in njihovi deli	374502
7321 Peči za ogrevanje prostorov, štedilniki, rešetkasta ognjišča, kuhinjske peči, ražnji, plinski kuhalniki in podobni neelektrični gospodinjski aparati in njihovi deli, iz železa ali jekla	52622	8504 Električni transformatorji, statični pretvorniki (usmerniki) in indukcijske tuljave	333697
8480 Livarski okvirji za livarne kovin, modelne plošče, modeli za kalupe, kalupi za kovino (razen kalupov za ingote), kovinske karbide, steklo, mineralne materiale, gumo in plastične mase	49990	7222 Palice, žice, kotni profili in drugi profili iz nerjavnega jekla	326166
8504 Električni transformatorji, statični pretvorniki (usmerniki) in indukcijske tuljave	47446	9031 Instrumenti, aparati in stroji za merjenje ali kontrolo, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju, projektorji profilov	301592
7318 Vijaki, matice, tirni vijaki (tirfoni), vijaki s kavljem, kovice, klini za natezanje, razcepke, podložke (vključno vzmetne podložke) in podobni izdelki, iz železa ali jekla	46282	8482 Kotalni ležaji	279088
8479 Stroji in mehanske naprave s posebnimi funkcijami, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju	43935	7219 Izdelki, ploščati, valjani, nerjaveče jeklo, širine 600 mm in več	271499
9025 Hidrometri in podobni merilniki, termometri, pirometri, barometri, higrometri (vlagomeri) in psihrometri, tudi kombinacije, z možnostjo registriranja ali brez nje	40210	8714 Deli in pribor vozil iz tar.št. 8711 do 8713	266538
8523 Pripravljeni neposneti nosilci za zvočna snemanja ali podobna snemanja drugih fenomenov, razen izdelkov iz 37. poglavja	39418	0409 Med, naravni	260280
9905 Osebna lastnina fizičnih oseb, ki prenašajo svoje običajno prebivališče	38820	6402 Druga obutev s podplati in zgornjim delom iz gume ali plastične mase	248669
0511 Proizvodi živalskega izvora, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu, mrtve živali iz 1. in 3. poglavja, neuporabne za človeško prehrano	38523	8425 Škripčevja in škripci, vodoravni in navpični vitli, dvigala za velike tovore z majhno dvizno višino	208012
9506 Izdelki in oprema za splošno fizično počutje, telovadbo, atletiko, druge športe in igre na prostem, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju, plavalni bazeni	35258	7310 Cisterne, sodi, pločevinaste škatle in podobni kontejnerji, za kakeršen koli material, iz železa ali jekla, do 300 l, z oblogo ali brez, s toplotno izolacijo ali brez, brez mahaničnih naprav	205264
9619 Damski vložki in tamponi, otroške plenice in plenične predloge ter podobni izdelki iz kakršnega koli materiala	34323	4421 Drugi leseni izdelki	200850

	Uvoz		Izvoz
9018 Medicinski, kirurški, zobozdravniški in veterinarski instrumenti in aparati, vključno s scintigrafskimi, elektromedicinskimi aparati in aparati za preiskavo vida, deli in pribor	34257	4011 Nove zunanje pnevmatične gume (plašči)	195027
9019 Aparati za mehanoterapijo, masažo, psihološka testiranja, ozonoterapijo, kisikoterapijo, aerosolno terapijo, umetno dihanje, deli in pribor	31693	3923 Izdelki za prevoz ali pakiranje blaga (embalaža), iz plastičnih mas, zamaški, pokrovi, pokrovke in druga zapirala iz plastičnih mas	185155
1302 Rastlinski sokovi in ekstrakti, pektinske snovi, pektinati in pektati, agar-agar in druge sluzi ter sredstva za zgoščevanje, dobljeni iz rastlinskih proizvodov, modificirani ali nemodificirani	31273	7226 Ploščati valjani izdelki iz drugih legiranih jekel, širine manj kot 600 mm	184548
9030 Osciloskopi, spektralni analizatorji in drugi instrumenti in aparati za merjenje ali kontrolo električnih veličin	29826	7210 Izdelki, ploščati, valjani, iz železa ali nelegiranega jekla, širine 600 mm ali več, platirani, prevlečeni ali prekriti	173817
3914 Ionski izmenjevalci na osnovi polimerov iz tar.št. 3901 do 3913, v primarnih oblikah	27851	4010 Trakovi ali jermeni iz vulkaniziranega kavčuka (gume), za transport ali transmisijo	173789
9027 Instrumenti, aparati za fizikalne in kemične analize	27808	8481 Pipe, ventili in podobne naprave za cevovode, kotle, rezervoarje, velike posode in podobno, vključno z redukcijskimi ventili in termostatsko krmiljenimi ventili	172347
8415 Klimatske naprave z ventilatorjem na motorni pogon in elementi za spreminjanje temperature in vlažnosti, vključno s stroji, pri katerih vlažnosti ni mogoče posebej regulirati	27464	2106 Živila, ki niso navedena in ne zajeta na drugem mestu	172176
9015 Geodetski (tudi fotogrametrijski), hidrografski, oceanografski, hidrološki, meteorološki ali geofizikalni instrumenti in aparati, razen kompasov, daljinomeri	27030	6804 Mlinski kamni, brusi, brusilne plošče in podobno brez orodja, za mletje, brušenje, ostrenje, poliranje, rezanje iz naravnega kamna, z ali brez delov iz drugih materialov	161651
8421 Centrifuge, vključno sušilne centrifuge, naprave in aparati za filtriranje in čiščenje tekočin ali plinov	26427	3816 Cementi, malte, betoni, ognjevarni	156214
3923 Izdelki za prevoz ali pakiranje blaga (embalaža), iz plastičnih mas, zamaški, pokrovi, pokrovke in druga zapirala iz plastičnih mas	25787	8421 Centrifuge, vključno sušilne centrifuge, naprave in aparati za filtriranje in čiščenje tekočin ali plinov	150897
9013 Sklopi s tekočimi kristali, laserji, razen laserskih diod in optične naprave drugod neomenjene	24025	9403 Drugo pohištvo in njihovi deli	149971
4016 Drugi izdelki iz vulkaniziranega kavčuka (gume), razen iz trde gume	23993	9013 Sklopi s tekočimi kristali, laserji, razen laserskih diod in optične naprave drugod neomenjene	149469
3822 Reagenti, diagnostični ali laboratorijski, na nosilcu ali brez njega, razen iz tar.št. 3002 ali 3006, standardni referenčni vzorci	21795	8543 Električni stroji in aparati s posebnimi funkcijami, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu v tem poglavju	146340
3824 Pripravljena vezivna sredstva za livarske modele in livarska jedra, kemični proizvodi in preparati kemijske industrije in sorodnih industrij, drugje neomenjeni	20852	4411 Vlaknene plošče iz lesa ali drugih lesnatih materialov, aglomerirane ali neaglomerirane s smolani ali drugimi organskimi vezivi	142594

Vir: (SURS, 2020).

PRILOGA C: VPRAŠALNIK

Strnjen prikaz vprašalnika.

Q1 - Prosimo izberite šifro dejavnosti, v kateri posluje vaše podjetje!

Q2 - Koliko zaposlenih ima vaše podjetje?

Q3 - Ali prodajate predvsem...

Q4 - Pomen naslednjih trgov kot prodajnih trgov. Koliko prodate na posameznem trgu? Koliko tam prodate primerjalno glede na celoto?

Q5 - Kako pomembni so naslednji trgi kot vaši dobavni trgi, torej kot vir materialov, sestavnih delov in drugih inputov? Koliko tam kupujete primerjalno glede na celoto?

Q6 - Ali ste že slišali za/poznate sporazum CETA?

Q7 - Kaj je po vašem mnenju bistvo sporazuma CETA?

Q8 - Kakšen vpliv menite, da je imel sporazum CETA med Kanado in EU, katerega določbe se uporabljajo od leta 2017, med letoma 2017 in 2019:

Q9 - Ali poslujete sami neposredno na kanadskem trgu oziroma sodelujete s kanadskimi podjetji?

Q10 - Ali vaši partnerji ali kupci poslujejo na kanadskem trgu oziroma sodelujejo s kanadskimi podjetji in zato posredno sodelujete na tem trgu tudi vi?

Q11 - Kako menite, da je sporazum CETA vplival na naslednje kategorije, ki se lahko dotikajo vašega poslovanja? Je prišlo do poslabšanja/ zmanjšanja ali izboljšanja/povečanja? Do vpliva lahko pride zaradi vaše neposredne povezave s trgov ali pa posredne povezave preko partnerjev.

Q12 - Zakaj niste prisotni na kanadskem trgu? Ocenite na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni "sploh ne velja", 5 pa "povsem velja".

Q13 - Ali boste zaradi veljavnosti sporazuma razmislili o morebitnem širjenju v Kanado? Ocenite na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni "sploh ne velja", 5 pa "povsem velja".

Q14 - Ali ste v letih 2018 - 2020 investirali v naslednje države oziroma skupine držav (npr. odpiranje podjetja, podružnice, nakup podjetja, odpiranje predstavništva, itd.)?

Q15 - Kako pomembni so bili naslednji dejavniki pri vaši odločitvi za investicijo v Kanado?

Q16 - Ali boste v prihodnosti investirali v naslednje države oziroma skupine držav (npr. odpiranje podjetja, podružnice, nakup podjetja, odpiranje predstavništva, itd.)?

Q17 - Kako pomembni so bili naslednji dejavniki pri vaši odločitvi za investicijo v tujino nasploh?

Q18 - Kako pogosto vaše podjetje odda ponudbo na javnem naročilu

Q19 - Ali ste se prijavi na javni razpis v Kanadi?

Q20 - Kako bi primerjali vašo izkušnjo pred in po uveljavitvi CETA? Prosim, navedite, ali je posamezni dejavnik po uveljavitvi sporazuma CETA boljši ali slabši.

Q21 - Prosim, označite svoje strinjanje s trditvami o razlogih, da se ne prijavljate na javne razpise v Kanadi.

Q22 - Če želite, da vam posredujemo rezultate raziskave, nam, prosim, posredujte vaš naslov elektronske pošte. Hvala.